BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
42 A
2

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu
18. 5

4. D. 6.

4
D
6

PAVLLI SACRATI CANONICI FERRARIENSIS
IN GENESIS PRINCIPIVM Commentarius.

Ad Illuſtriſsimum & ampliſs. Cardinalem,
ALEXANDRVM *Perettum Sanctiſsimi*
D. N. SIXTI V. pronepotem,
ac Bononiæ Legatum.

BIBL. SOCIESV COLL. ROM.

Ex Legato Illustriss. Socini

FERRARIÆ, Apud Victorium Baldinum,
Typographum Ducalem, MDLXXXIX.
Superiorum Permiſſu.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Illuſt.mo & Ampliſs. Cardinali
ALEXANDRO Peretto,
Sanctiſs. D. N. Sixti V. Pronepoti ac Bononiæ Legato.

Paullus Sacratus Canonicus Ferrarienſis, Addictiſſimus ſeruus perpetuam fælicitatem.

MVLTA & maxima ſunt Illuſtriſs. & ampliſſime Patrone, quæ me in amplitudinem tuam amore inflammarunt, atq; ad cultum nominis

tui prouocarunt; primum illud diuinum donum, quo à Deo opt. max. donatus es, vt Sanctiſs. D.N. SIXTI V. pronepos ſis; Deinde egregia voluntas, quam te habere audio proauum tuum imitandi nẽpe dignitate omnium primũ, virtute vero ac meritis nemini ſecundum. Deniq; ſuauiſſima illa ſtudiorum tuorum nõ mediocrium in Iacobum Sacratum Carpentoracti Pontificem fratrem meum recordatio. Sed quòd Sanctiſs. viri, quem omnes iure veneramur, conſanguineus ſis, eſt quòd immortali Deo gratias ſemper agas, atq; habeas, qui te adeo

ſe-

felicem creauit, vt nihil à te deſiderari potuerit, quod nõ cumulate acceperis: Quem. n. beatiorẽ deſcribere poſſumus, in quem tot ac tanta contulit Deus? Tu vero cum bona hęc vt pote à diuina bonitate in te profecta, ſicut ad me perfertur, agnoſcas, an non tibi mirum in modum gratuler, quòd hac mẽte integra incorruptaque præditus ſis, atq; excellenti ac ſingulari ingenio, vt tibi non arroges hæc tuæ virtuti deberi? nam ille qui arbitratur, & credit ſe omnia merito ſuo conſequi, an non amẽs eſt, & omnino ſpernendus tãquàm ipſi Deo aduerſarius?

ſicut è contra is maximis laudibus efferendus eſt, qui opibus & copijs affluens totam fiduciam in Deo collocat, & ſe diuino numine afflari ſummis precibus ab eo contendit, quò illas ſic diſpenſet, vt clementiſſimo Deo gratus euadat, quod te præſtare ampliſſime Patrone perſuadet mihi admirabilium factorum proaui tui imitatio illa, in quà te verſari cum intelligam, quid a te niſi excelſum ac mirabile expectari poteſt? quod vt facilius aſſequare, nonne Sanctiſsimus D. N. exemplo ſuo minime contentus viros doctiſsimos eloquentiſſimoſque, atque in omni

ar-

artium & ſcientiarum cogni-
tione multum verſatos aduo-
cauit, vt tibi adſint, teque edo
ceant, quò Proauum tuum ex-
primere atque effingere pro vi
rili valeas, quæ veſtigia perſe-
qui debeas? Sed dices hoc ni-
mis arduum eſſe, quòd ille
tantum in virtute ac moribus
progreſſus ſit, vt eum aſſequi
difficillimum exiſtat; At cum
optimum ac ſplendidiſſimum
in te ingenium eluceat, ſi vo-
luntas promptiſſima fuerit,
nec fugietur labor, mihi cre-
de, illuſtriſſime Patrone niſi
æquabis eum, proxime certe
accedes; quod ſumma Dei cle-
mentia atque benignitate, an-

tequam è vita excedam, me au
diturum ſpero, ſic enim de tua
egregia ac præclara indole mi
hi polliceor, ac te elaboraturũ,
vt magnam laudem & gloriã
adipiſcare; eorum vero opinio
nem ſuperes, qui tibi aſſiſtunt,
quanuis ipſi ſentiant mecum,
vt mente maxima de tua am-
plitudine concipiant; Ac vti-
nã exacta ætas mea pateretur,
vt te videre atque intueri, & ex
celſas virtutes tuas contempla-
ri, modeſtiſſimoſque illos mo
res tuos admirari poſſem; nam
exploratum habeo, ſi mihi cõ-
tingeret, vt illam affabilitatem
ſermonis tuam atque comita-
tem, quibus tantopere animos
ho-

hominum tibi concilias, guſtare mihi liceret, fore, vt ſtatim reuiuiſceré: Quæ.n. ſuauitas maior, quæ animi lætitia incredibilior à me excogitari poſſet cum ea comparanda, quam ex contemplatione harum tuarum clariſſimarum virtutum certe perciperem? at Ampliſſime Patrone hoc deſiderare duntaxat mihi integrũ eſt, id vero aſſequi Epiſcopi Carpentoractis fratris mei diuina profecto ſors fuit, ac magna felicitas. Qui reuerſus ad nos tãta mihi narrabat de hac tua ſingulari humanitate atq; affabilitate, deque miris ſtudijs quibus eum ornaſti, nec

ea

ea commemorandi finem vllũ faciebat, vt ei ſubinuiderem (ingenue fateor) &, quod am plius eſt, nullo loco conſiſtere poſſem deſperans propter imbecillitatem virium mearũ me ad talem felicitatem vnquàm aſpirare poſſe, libentiſſime tamen eum audirem admirabilia de amplitudine tua prædicantem; Et quotidie dum apud nos fuit, in ſermonem hunc dulciſſimum incidebat, vt non me ſolum, ſed omnes quotquot aderant, ſtupidos de tineret; Nec amplitudini tuæ mirum hoc videatur; Quotus enim quiſque eſt, qui ſi omniũ rerum affluentibus copijs dita

tus

tus eſſet, non magnopere inſo lens atque ita ſuperbus exiſte-ret, vt neminem cõſpectu ſuo dignum cenſeret, quaſi hæc in duſtria ſua adeptus fuiſſet? Tu autem dignitate ampliſſima præſtantiſſimaq́ue ac fortunis maximis cum fruare, nihilo-minus tamen humilitatem ac manſuetudinem & vrbanita-tem ita exerceas, vt omnes qui ad te confluunt, ſumma beni-gnitate ac vultus hilaritate cõ-plectaris, & in hoc ſicut in ce teris rebus Proauum tuum imi teris, in quo omnium virtutũ ideam intuentur cuncti, qui-bus cernere ipſum atque vene-rari licet, non obſtupeſcamus,

quòd

quòd tu adoleſcens florentiſſi-
mus ac fortunatus etiam pru-
dentiſſimus ſis; & omni orna-
tus virtute & humanitate om
nium in te voluntates miro ar
tificio allicias? Ego quidem
ab eo die quo frater meus ad
nos redijt, captus adeo fui amo
re & obſeruantia tuæ amplitu
dinis, vt deinceps in hac cogi-
tatione verſatus fuerim, quo
nam pacto hoc tibi notum fa-
cere poſſem; videbatur autem
mihi fore difficile, vt aliquam
ego inirem rationem, qua ab-
ſens beneuolentiam tuam ca-
perem, eamque mihi concilia-
rem; Tandem cum in præſen-
tia commentarios creationis
mun-

mundi confecerim, licet opuſculum paruum, exiſtimaui tamen eam eſſe rectam ac præclaram viam aucupandi gratiã tuam, ſi amplitudini tuæ dicarem illud, teq́ue patronum ei darẽ. Itaq; nomini tuo clariſſimo inſcriptum edere volui; Ad quem.n. magis quàm ad te decuit me hoc munuſculum mittere, qui pronepos illius es qui omnium in orbe terrarum primus exiſtit? Accipe igitur libenter ac læto vultu quod tibi nomine meo perilluſtris Patronus meus Io. Angelus Papius Antiſtes integerrimus eloquẽtiſsimuſq́ue defert; Et licet minime dignum ſit, vt in conſpectum

ea commemorandi finem vllũ faciebat, vt ei ſubinuiderem (ingenue fateor) &, quod amplius eſt, nullo loco conſiſtere poſſem deſperans propter imbecillitatem virium mearũ me ad talem felicitatem vnquàm aſpirare poſſe, libentiſſime tamen eum audirem admirabilia de amplitudine tua prædicantem; Et quotidie dum apud nos fuit, in ſermonem hunc dulciſſimum incidebat, vt non me ſolum, ſed omnes quotquot aderant, ſtupidos detineret; Nec amplitudini tuæ mirum hoc videatur; Quotus enim quiſque eſt, qui ſi omniũ rerum affluentibus copijs ditatus

tus eſſet, non magnopere inſo lens atque ita ſuperbus exiſteret, vt neminem cõſpectu ſuo dignum cenſeret, quaſi hæc in duſtria ſua adeptus fuiſſet? Tu autem dignitate ampliſſima præſtantiſſimaq́ue ac fortunis maximis cum fruare, nihilominus tamen humilitatem ac manſuetudinem & vrbanitatem ita exerceas, vt omnes qui ad te confluunt, ſumma benignitate ac vultus hilaritate cõplectaris, & in hoc ſicut in ceteris rebus Proauum tuum imiteris, in quo omnium virtutũ ideam intuentur cuncti, quibus cernere ipſum atque venerari licet, non obſtupeſcamus,

quòd

quòd tu adoleſcens florentiſſi-
mus ac fortunatus etiam pru-
dentiſſimus ſis; & omni orna-
tus virtute & humanitate om
nium in te voluntates miro ar
tificio allicias? Ego quidem
ab eo die quo frater meus ad
nos redijt, captus adeo fui amo
re & obſeruantia tuæ amplitu
dinis, vt deinceps in hac cogi-
tatione verſatus fuerim, quo
nam pacto hoc tibi notum fa-
cere poſſem; videbatur autem
mihi fore difficile, vt aliquam
ego inirem rationem, qua ab-
ſens beneuolentiam tuam ca-
perem, eamque mihi concilia-
rem; Tandem cum in præſen-
tia commentarios creationis
mun-

mundi confecerim, licet opuſculum paruum, exiſtimaui tamen eam eſſe rectam ac præclaram viam aucupandi gratiã tuam, ſi amplitudini tuæ dicarem illud, teq́ue patronum ei darẽ. Itaq; nomini tuo clariſſimo inſcriptum edere volui; Ad quem.n. magis quàm ad te decuit me hoc munuſculum mittere, qui pronepos illius es qui omnium in orbe terrarum primus exiſtit? Accipe igitur libenter ac læto vultu quod tibi nomine meo perilluſtris Patronus meus Io. Angelus Papius Antiſtes integerrimus eloquẽtiſsimuſq́ue defert; Et licet minime dignum ſit, vt in conſpe-

ctum

ctum tuum veniat, animum tamen ſpecta tibi dedititiſſimi ſerui Paulli Sacrati, quem de facie tibi ignotum in fidem & clientelam tuam pro ſingulari tua benignitate recipere haud recuſa, præſertim cum eius tu non diſſimilem ferè anno ſuperiori benigniſſime acceperis atque tractaueris, ac ſignificationem amoris non vulgaris ei dederis. Nam ſi hoc me honore affeceris, vt in tuorũ numerum me aſcribas, conabor ego quoque talia gratiſſimi erga te animi indicia tibi oſtendere, atq; adeo ampliſſimi nominis tui memoriam colere atque ſeruare, vt beneuolentiæ

erga

erga me tuæ nunquàm pæni-
teat. Deus clementiſſimus am-
plitudinem tuam diutiſſime
ſeruare, & perpetuo fortuna-
re velit. Ferrariæ.

AD ALEXANDRVM Perettum Card. Ampliſs. Bononiæ Legatum.

IVLIVS SIGNIVS.

ALTE Perette, alter Macedo, ſpes alta Quiritum,
Virtuti cuius non ſatis Orbis erit;
Digne, pius foueat quem SIXTVS, cantet Apollo,
Sacrati celebris munera ſacra cape.
Sacrati illius, nuper qui carmina Regis
Abdita fatidici ſedulus explicuit.
Quiq; Sacerdotum laudes & iura Sacerdos
Sermones, libros protulit innumeros.
Qui tibi ſe vouit totum, Sixtoq; Sacrauit.
Cetera facundo Papius ore dabit.

PAVLLI SACRATI CANONICI Ferrarienſis

IN GENESIS PRINCIPIVM Commentarius.

CVm ego librum Geneſis interpretaturus ſim, ſermonéq; de creatione, magna ac difficili quęſtione facturus, imprimis accipiam quod mihi dat conſiliũ D. Auguſt. inquiens, In obſcuris rebus & ab oculis no-

ſtris valde remotis, ſi qua in ipſa di uina ſcriptura legimus, quæ ſalua fide ad alias poſſit quadrare ſenten tias, nulli nos ita addicere debere, vt ſi forte eam labefactauerit veritas diligentius inueſtigata, corruamus, non pro ſcripturarum ſenten tia, ſed pro noſtra ita dimicantes, vt quæ noſtra eſt, ſcripturæ ipſius eam eſſe velimus, cum è contrario mens noſtra atq; ſententia cum illa conſentire debeat; hoc.n.ſcriptu ræ ſanctæ peculiare eſt, vt eadem verba & proprie, ac translate, & altiori expoſitione moraliq; explicari queant, licet Baſilius in interpretantes ἀλληγορικῶς creationē mũ di inuehatur inquiens intelligenda eſſe verba, vt ſcripta ſunt.

Poſtea aſſero libri huius & ſequentium auctorem eſſe ſpiritum ſanctum, vt nemo ambigit, Moyſem vero Dei ſpiritu afflatum, qui

& charus ei admodum extitit, libri huius geneſis ſcriptorem fuiſſe, quem latini ortum vocant, eo tamen tempore, quo multi de mũdi creatione diſputabant ac dubitabant, & philoſophi & theologi gentium ac poetæ, quanuis omnes ferè creationem affirmarint, variè tamẽ ſenſerint excepto vno Ariſtotele, quem ob eos æternitatem introduxiſſe conſtat, quos ſenſiſſe materiã informem ſiue chaos æternũ eſſe, ipſe credidit; vnde abſq; dubio mũdum ſempiternũ dicere ſatius fuit; minus enim malum fuit pulchritudini venuſtatiq; atq; ordini, quàm confuſo elementorum aceruo ęternitatem tribuere, quod cogitare horridum erat; Anaxagoram enim & Timæum, ac Platonem hoc tradidiſſe exiſtimauit; Qui tamẽ Anaxagoras cum Moyſe ſentiens dixiſſe fertur omnia commixta fuiſſe,

mentem vero cuncta diſpoſuiſſe. Sed Moyſes numine diuino refertus neceſſarium eſſe cognouit in rerum natura cauſam agentem & patientem exiſtere, & exponens rerum omnium originem & cauſas, oſtendere voluit diuinam aliquam naturam extare, & vnum Deum eſſe aduerſos eos, qui Deos multos introduxerunt, qui & mundũ creauerit contra Ariſtotelem æternum eum eſſe opinantem; & vnum, ſicut creator eius vnus eſt; & illum gubernet contra nonnullos cuncta fato & ſtellis ſubijcientes; nam qui haud creatum illum eſſe prædicãt, ſe prouidentiam tollere non perſpiciunt, qua ſublata omnium regina virtutum pietas aufertur; prętere a malorum vltorem eſſe, demum omnia propter hominem creaſſe; Inquit igitur.

In principio creauit Deus, Cælum & Terram.

CREATIONEM mundi inſinuans Moyſes primo verbo æternitatem & Deum præpotentē oſtendit; quem enim in principio temporum creaſſe mundum ait, eundem ante tempora æternum extitiſſe ſignificat, creauit cælum & terram, vtrunque ſimul. ſ. quanuis ab homine ſimul non dicatur: In principio autem temporis intelligere debemus, quòd ante principium temporis tempus non erat, ſicut initium viæ nondum via; vel quia primo factum eſt, quemadmodum Philo in principio ideſt primum exponit; vel in principio .i. in ſumma; omnia enim ſimul creata, & ſine vllo temporis ſpatio facta fuiſſe oſtendit. Cuncti tamen de Chriſto ferè exponunt, ideſt in filio,

lio, in verbo ſuo, in ſapientia ſua; Vnde Hieronymus refert Tertulianum & Hilarium affirmare in Hebreo haberi (in filio) quod ipſe ait falſum eſſe; Nam interpretes omnes, in principio, Aquila in capitulo vertunt, at magis de Chriſto ſecundum ſenſum quàm verbi translationem accipi debere ſentit, qui tam in principio libri huius, ſicut Dauid inquit, in capite libri de me ſcriptum eſt, quàm Euangeliſtę Ioānis initio cæli & terræ conditor appellatur.

Creauit, ſeptuaginta fecit.

Fecit, inquit, quò demonſtretur id quod factum eſt, minimam opificis partem eſſe; etenim erat quid (vt veriſimile eſt) etiam ante hunc mundum, quod intelligentia noſtra contemplari nobis non licet, ac narrari prætermiſſum; infantibus enim

enim parum apta cognitio hæc exi ſtit; In principio igitur fecit poſt illa quæ non videntur atq; intelligũtur, ea quæ ſenſu apprehendi queunt; nec dixit angelos aut archangelos feciſſe, quia Iudæis loquebatur, qui toti pręſentibus rebus inhiant. [Creauit] ſecundum noſtrũ codicem, non, vt vanæ philoſophi putauerunt, materiam coæuam habuit; ſed de nihilo cæli & terræ naturam fecit; Creatio autem propria Dei ipſius actio eſt, nec alicui conuenit aut virtute propria, aut ſicut inſtrumentum creare, quare cauſæ vniuerſaliſſimæ, quæ Deus eſt, ex nihilo creare effectus eſt præcipuꝰ, & ſoli trinitati communis. Verum [Creauit] & non dixit, fiat, quia in principio non erat, vbi hæc imperij vox locum haberet. creauit autem de nihilo ideſt non ex aliquo, ne quis nihilum vt ſubiectum poneret.

neret. Vel non dixit, fiat cælum & terra, quia eorum nomine compre hendendum erat quicquid fecit; deinde per partes explicandũ, quo modo fecit: At vſus eſt hoc verbo Moyſes, vt trium philoſophorum errores coarguat, ad quos eripiendos trifariam exponi poteſt, in principio ſcilicet temporis contra opinantes mundum æternum; In filio, contra ſtatuentes principia malũ vnum, bonum alterum, In principio ideſt ante omnia, contra aſſerẽtes corporata à Deo angelis miniſtris creata fuiſſe. Et quoniam multi affirmant χάος in principio fuiſſe, ideſt informem nec digeſtam latentis naturæ congeriem, poſtae hanc diremiſſe Deum, & ex ea conſtituiſſe mundum, ſi Deus, vt volunt, materiam non condidit, qua vſus eſt, ſed ea æterna ſit, vt ipſe eſt, ergo duo principia, & quidem repugnãtia.

tia. At quis eſt qui dubitet, quin illud fortius ſit quod mouet, & nō mouetur; quod mira prouidentia effecit, vt non eſſet chaos ipſum, quia eius membra diſcreuit? Vnde non eſt principium quod ſeneſcit, & alieno pulſu mouetur. Sed quod eſt principium, Moyſes inquit, qui fecit in principio cælum & terram Deus; ſolus ergo ipſe principiū eſt, qui ex ſeipſo exiſtit, ſolus perfectus, qui cum omnia poſſit, ex nihilo conſtituit cuncta, virtute regit, maieſtate cuſtodit.

Deus.

Recentiores aliqui Elohim ſignificare, Dij, volunt, vt dicatur, Dij creauit, & perinde hic exponatur, Deus, ac ſi dictum eſſet, pater, verbum, & ſpiritus Sanctus; atque Iudæo neganti multitudinis numerum cū ſingulari coniungi nequaquam

quam poſſe, reſpondent verbo Elohim pſonas trinas, verbo, creauit, diuinitatem vnam ſignificari, qua creata ſunt omnia, atque ad perſonas creationem proprie pertinere, Quod affirmare videtur Auguſtinus inquiens, cum ait in principio creauit, chriſtianum trinitatem ipſam intelligere debere.

Cælum & terram.

IDest vniuerſa quæ condidit Deus; nominibus enim rerum. quę videtur, propter infirmitatem ac paruulorum imbecillitatē, qui ea perſpicere apti nō ſunt, quæ nō cōſpiciūtur, hæc vocata ſunt; ideo primam materiam informem atq; confuſam factam, vnde omnia formata atque diſtincta ſunt, creauit, quòd à Græcis χάος appellatur. Vel cælum, hoc æthereum firmamētū quod cernitur, & angelorum natu

ram:

ram: terram autem omnem mūdi inferiorem partē cum animalibus, à quibus habitatur. Vel informem materiam ſic vocatam, quaſi cæli & terræ ſemen, quia vtrunque ex ipſa futurum eſſet, ex nihilo enim illa, mundi autem ſpeties ex informi facta eſt; Quam, & angelos ante tempus & omnē diem, condidit Deus. Baſilius quoq; ait ex duobus principijs originem vniuerſi & ortum innuere Deū, cęlo quidem primis ortus partibus redditis, terræ vero ſecundis, & ſi quid inter horum fines medium ſimul exortum eſt; nā quòd aquę natura in terra inſit, demonſtrant ij qui puteos effodiunt, & aeris naturam exhalationes & vapores comprobant: Item dicimus Deum prius extēdere cælum, poſtea terram ſubſternerę, prius culmen, poſtea fundamentum; in operibus hominum nihil tale fieri

a quo-

a quoquam viſum vnquam fuiſſe cōſtat. Alij aiunt nomine cæli empireum intelligi debere, Angelorū ſcilicet habitationem, Terræ autē nomine omnium corporum inferiorum materiam ſiue cæleſtium ſiue terreſtrium. Quam ſententiam communiorem eſſe aiunt, ac terræ vocabulo ideo appellari, quòd ſtabilitatis magis particeps ſit, ſicut Origenes ſenſiſſe videtur inquiēs, Cum cælum feciſſet, nunc firmamētū; creauit. n. cælum prius, de quo dicitur, cælum mihi ſedes eſt.

Recentiores aliqui huic aſſentire opinioni videntur, aiunt. n. Empireum cælum cū angelis ipſis vel angelos cum illo cōditos fuiſſe, inter quos & ille qui lucifer poſtea fuit; Alijs quibuſdam Empireum creatum eſſe nō videtur, immo ęternum exiſtere, qui potiſſimum illa mouentur ratione, cum habitatio

Dei

Dei ſit, & eius regnum, fas eſſe non videri non ſemper fuiſſe Dei regnum; ſed eos allucinari ſuſpicor; Ariſtotelem enim ſecuti ſunt.

Cælum autem Empireũ immobile eſſe nõ ſolum D. Thomas, ſed nõnulli etiam recentiores approbant; ait enim ex ſententia Dionyſij Areopagitæ, ſicut ſupremi angeli in medios & vltimos influunt, qui mittuntur, licet ipſi nõ mittãtur, ita cælum empireum in corpora quæ mouentur influere, quãuis ipſum nõ moueatur, & ſic in primũ cælum quod mouetur: Dici etiam poteſt Empireum lucem nõ densã vt radios emittat, ſicut corpus ſolis, ſed ſubtilem magis habere, vel claritatem glorię, quæ cum naturali non conuenit.

Cæterum qui aiunt ante cælum angelos extitiſſe, alioquin Deũ vniuerſorum non habuiſſe, qui eum

lau-

laudarent, ij animaduertere debẽt, ſi Deo laudatoribus opus fuiſſet, eos neceſſario æternos ac ſine principio fuiſſe, qa Deus talis eſt; quod dictu abſurdum eſt, ex quo patet illos fabulas Platonis ſecutos eſſe, qui ſenſit rationalia, quæq; ſub intelligentiam cadunt, longe priora & antiquiora eſſe ijs, quæ ſenſui ſubiecta ſunt. Præterea ſecũdum Paullũ ſpiritus adminiſtratorij exiſtũt, ad quid ante res conditas creati ſunt, cũ adhuc non extaret quod ipſorum miniſterio indigeret? Nazanz. Damaſc. & Caſſianus auctoritate Iob inquientis, vbi eras cum me laudarent aſtra matutina, moti ita ſenſerunt ante mundum corporeum angelos creatos eſſe; ſed eos nõ intellexiſſe credo ante omnem rem creatam corpoream, ſed ante mundum hũc qui videtur, angelos extitiſſe. Probabiliorem tamẽ cũ

D.Thom.

D. Thom. ſentētiam eſſe cenſeo, vt angeli ſimul cum rebus corporatis creati fuerint, quia ſunt pars vniuerſi, quod per ſe nō cōſtituūt; ſed ipſi & res corporeæ ad illius cōſtitutionem concurrunt, quorum aperte mētio facta nō eſt, quòd homo, & Iudæi maxime, ad myſteriū hoc percipiendum capax non fuerit; Idemq́; cum Eccleſia ſentire debemus; Inquit enim Innocentius, capit. firmiter, qui ſua præpotenti virtute ab initio temporis vtranq; creaturam condidit ſpiritalem & corpoream, angelicam videlicet ac mūdanam, (vt reprobet opinionē illam Origeni aſcriptam, ſicut ait S. Thom. quòd Deus ſolos angelos condiderit, & nonnullis eorum poſtea peccantibus corpora crearit, quibus quaſi quibuſdam vinculis aſtringerētur illi,) deinde communem quaſi ex ſpiritu & corpore

huma-

humanam conſtituit.

Reſtat difficilis queſtio illa, vtrũ ea quæ facta ſunt, prodierint, vt in materia & forma ſimul exiſterent; An ex materia prius condita naturaliter, poſt ea ſex dierum interuallo formata ſint; Qui primum ſenſerunt, vt D. Aug. inquiens. Duo quædam feciſti domine, propè te vnum ideſt angelos, propè nihil alterum, ideſt materiam primam; Itẽ duo temporibus carentia reperiũtur, cum neutrum tibi coæuum ſit, vnum quod ita formatum eſt, vt immutabili æternitate tua perfruatur, alterum quod ita informe erat, vt ex qua forma, in quã vel motus vel ſtationis mutaretur, non haberet, quo temporibus ſubijceretur: Quæ ab eo dicta eſſe videntur illa ratione, qua tempus, Angelorum natura, & materia informis origine antecedunt, quod ab eodem affir-

firmatur dicente informem materiam formatis rebus priorem non eſſe: ſimul enim vtrunq; creatum fuiſſe, vnde factum & quod factũ eſt, ideſt materiam & formam, ſicut vox & verbũ ſimul fit, licet vox origine prior exiſtat: Hi Deo cuncta vno momento efficere valente indignum eſſe exiſtimant, vt is iuxta humanæ imbecillitatis ſimilitudinem ſuum opus interuallo ſex Dierum ad perfectionem perducat, Et eccleſiaſtici auctoritate etiã mouentur inquientis, Qui viuit in æternum, creauit omnia ſimul, & ſcriptura Geneſis de ſex dierũ operibus, ſic ambigue loquitur, vt omnia ſimul facta eſſe approbare videatur; vnde illam ſex dierum diſtributionem myſticã eſſe credũt.

Qui ſecundum, vt cæteri ſancti Doctores opinantur, quòd materia informis ipſi formatæ anteceſ-

ſerit, iſti nulla in re Deo præpotenti derogare videntur, ſi ſex interuallo dierum eum perfeciſſe opus ſuum dicant, ita tamen vt aliter eum facere potuiſſe credatur; Et ratione hac adducuntur, quia ſicut hominum cauſa fecit omnia Deus, ita in omnibus modum illum ſeruare debuit, qui commoditati hominis ipſius magis inſeruiret, ac magis congruus eſſet.

Quas opiniones vt nõ multum inter ſe diſſidentes ſic conciliat D. Thom. vt accipiat materiam informem omni forma carentem D. Auguſtinus, ideo fieri non poſſe vt ea formationi ipſius tempore anteierit, ſi enim informis materia ſtabilitate anteceſſiſſet, hæc iã exiſtebat; creationis enim terminus eſt actu eſſe; vnde dicere oportet materiã primam nec ſine forma nec ſub cõmuni forma, ſed ſub formis diſtin

ctis

ctis creatam fuiſſe; & ſic materiã informem, quæ ſecundum ſe nulla forma prædita eſt, ſi ad conditionem primæ materiæ referatur, tempore formationi, ſiue diſtinctioni nõ anteceſſiſſe, ſed origine & natura, ſicut actu potentia prior, & toto pars exiſtit: Alij vero ſancti, vt materiam informem non penitus forma carentem appellent, ſed nõ formoſam, decoreq́; ornatam, qui nũc in rebus creatis cõſpicitur, & ſic informis eidem formatæ ſtabilitate anteierit. Quam opinionem vt cõmuniorem eccleſia probare videtur, vt ſupra dictum eſt; vnde ſequitur quatuor ante omne tẽpus, angelos, Cælum empireum, (licet de illo nullam fecerit mentionem Auguſtinus) materiam informem, & tempus primo creata fuiſſe, & motui ac tempori natura etiam antecedere. Sed nec abſurdum pu-

tat fore Vgo, ſi credamus eodem momento & eorum quæ vidētur, & illorum quæ non videntur materiam actu & ibi creatam prius eſſe, vbi ea modo formata eſt, nihilq́; poſtea factū, cuius in ipſo primordio aut materia, vt in corporibus, aut ſimilitudo vt in ſpiritibus non anteceſſerit; nam ſi nouæ animæ adhuc creantur, noua tamen creatura non efficitur, quia in Angelis ipſis iam tunc quando ij creabantur, ſimilitudo anteierit. Verum Si Manichei aut alij ſimiles quærant, cur Deus cælum & terram fecit, reſpondendum nobis eſt, vt docet D. Auguſtinus, vt vim voluntatis humanæ imprimis diſcant; cauſam enim voluntatis Dei ſcire volunt, cum ipſa rerum omnium cauſa exiſtat; Si vrgeant, quare, reſpōſum ferant quia voluit, non enim voluntate Dei maius quicquam inueniri

ueniri poteſt. Adhuc ſi quæratur, cur noua in Deo uoluntas exorta eſt, vt mundum conderet, reſponſum demus, non nouum quid ortum eſſe, quia & ſi reipſa mundus non extabat, in æterna tamen erat uoluntate, nec tempus ante principium, ſed æternitas fuit.

Terra autem erat inanis & vacua, Secundum ſeptuaginta, inuiſibilis & incompoſita.

HANC etiam informem materiam ſic appellari voluit, vt inquit Auguſtinus, Inuiſibilem propter obſcuritatem, ideſt aſpectu minime dignam, incompoſitam, eo quòd informis ipſa eſſet, donec ab ipſo diſcerneretur, & in certum ordinem redigeretur; Vel ſecundũ Baſil. inuiſibilis erat, quòd aquis ea obruta eſſet, cuius nondũ

BIBLIOTECA N... ROMA VITTORIO EMANUELE

ſpectator erat, quia à tenebris obte gebatur, & nondum lux erat, quæ illuminaret; Incompoſitam, quia nondum ſpeciem & figuram à conditore acceperat: aut inornata, & haud elaborata erat. Secundum Codicem noſtrum, Inanis, ideſt fructus non ferens, quia plantis & herbis ornata nõ erat, vel quia nõ erat qui habitaret, & cũctis animalibus vacua exiſtebat; nondũ enim creator Deus ab aquis illam aridã ſegregauerat. Vel inanis propter concauam terram, in qua non erat niſi aer & nebula; Vt quid hæc de terra prætermiſſo cælo dicimus? niſi quia de illo nihil intelligi voluit; non enim illud cælum ſupremum quo accedere non valemus; inane & vacuum creditum eſt, vt terra, quia mox angelis repletum fuit.

Et

Et tenebræ erant ſuper faciem abiſſi. Secundum ſeptuaginta, ſuper iacebant ſuper abyſſum.

ABySſus cum tenebris, vt inquit Auguſtinus, informis materiæ nomina sũt, quibus notis res ignota imperitis manifeſta fieret. Vtrũ autem ſubter Abyſſus, tenebrę ſupra, quaſi iam loco diſtinctæ eſsẽt? an ideo dictum eſt, quòd materiæ confuſio adhuc exponitur, quam Græci χάος appellant? Vel tenebræ, quia lux non erat; & vere quid sũt tenebræ niſi lucis abſentia? Dictũ eſt igitur, lux ſuper abyſſum non erat; quapropter materia hæc, quæ opere Dei ordinata, in rerum formas diſtinguitur, inuiſibilis & incompoſita, ac luce carens profunda res vocata eſt, ſupra cæli & ter-

rę nomine,vt iam dictum eſt,nuncupata,velut ſemen, niſi cælum & terram dicens vniuerſitatem prius proponere voluit, vt poſtea declarata materia mundi partes exequeretur. Baſil. quoq; contra eos inuehitur, qui tenebras aerem quendam non illuminatum, aut locum quacunq; de cauſa priuatum luce non exponunt, ſed malam potentiam, immo malum ipſum interpretantur. Et ait tenebras non ſecundum ſubſtantiam ſiue naturā ſubſtitiſſe, ſed circa aerem fuiſſe affectionem, quæ lucis priuationi ſucceſſit. Quæ tenebræ ſuper faciem abyſſi, ideſt profundę aquæ exiſtentes & nondum diuiſæ, vt non appareret arida, vnum in locum congregatę fuerāt. Abyſſus vero ex eo nominata eſt fundum non habēs, quia nullius intelligentia penetrari poteſt.

Et

Et Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas, In hebr. Incubabat vel confouebat.

EX quo, vt ait Hieronymus, nō de ſpiritu mundi, vt non nulli arbitrantur, ſed de ſpiritu ſancto intelligitur, quia ipſe omnibus vitam afferre à principio dicitur, cōſequenter & conditor, denique Deus. Quod confirmat Baſil. hoc a Syro ſe accepiſſe inqens, quòd ſpiritus Sanctus ferebatur, ideſt, aquarum naturam gallinæ more fouebat, & in has vitalem quādam vim immittebat; efficax enim quædam actio illis inerat, ac mobilis, & vitalem vim habens; Vnde aliū quàm ſpiritum Sanctum accipere nō debemus, vt in conſtitutione mundi opera trinitatis eluceant.

Auguſtinus tamen tres de ſpiri-

tu Domini opiniones affert, primã de ſpiritu Sancto; quam & magis probat, ſicut ita ſentiendum eſt, ſecundam, vt ſpiritu Dei vitalem rẽ creatã, qua vniuerſus mundus continetur, intelligamus, cui Deus vim ad laborandum in ijs quæ gignuntur, quandam tribuit, Tertiam, vt ſpiritus nomine aeris elementum credatur, vt quatuor elementa indicata ſint. Quam vltimam probat Theodoretus de aere intelligens, qui ab aquarum ſuperficie prodiẽs cælum attingit, & propter mobilẽ eius naturam ferebatur; Et Dauidis auctoritate nititur inquientis, flauit ſpiritus eius, & fluent aquæ; Quę opinio Platoni aſcribitur, qui legens ſpiritum mundi aerem arbitratus eſt, quia ſecundum ordinem elementorum vt potè leuior ſupra aſcendit, cum per tenebras potius aer intelligi poſſit, qui nul-

lis

lis adhuc luminibus illuſtrabatur, & idcircò tenebrarum nomine rectè deſcribitur.

Quærit etiam Auguſtinus cur aquam Deum feciſſe dictum non eſt, qui reſpondet eandem materiã ſupra nomine cæli & terræ, abyſſique vocatam, nunc aquam appellari: ſed forſitan primo cælum & terram, ſecundo abyſum, tertio aquã nuncupatam, vt primum vniuerſitatis ipſius propter quam materies omnino ex nihilo facta eſt, cæli & terræ nomine vocaretur, deinde abyſſi informis ea declararetur, deniq; aquæ, operi artificis ſubiecta materia vt pote mobilis ſignificaretur; Recentiores etiam aliqui aquarum nomine nihil aliud poſſe intelligi exiſtimant quàm χάος ipſum, quòd ſcriptura nihil aliud præter cælum & terram conditum eſſe commemoret, ferebatur igitur

tu Domini opiniones affert, primã de ſpiritu Sancto, quam & magis probat, ſicut ita ſentiendum eſt, ſecundam, vt ſpiritu Dei vitalem rẽ creatã, qua vniuerſus mundus continetur, intelligamus, cui Deus vim ad laborandum in ijs quæ gignuntur, quandam tribuit, Tertiam, vt ſpiritus nomine aeris elementum credatur, vt quatuor elementa indicata ſint. Quam vltimam probat Theodoretus de aere intelligens, qui ab aquarum ſuperficie prodiẽs cælum attingit, & propter mobilẽ eius naturam ferebatur; Et Dauidis auctoritate nititur inquientis, flauit ſpiritus eius, & fluent aquæ; Quę opinio Platoni aſcribitur, qui legens ſpiritum mundi aerem arbitratus eſt, quia ſecundum ordinem elementorum vt potè leuior ſupra aſcendit, cum per tenebras potius aer intelligi poſſit, qui nullis

lis adhuc luminibus illuſtrabatur, & idcircò tenebrarum nomine recte deſcribitur.

Quærit etiam Auguſtinus cur aquam Deum feciſſe dictum non eſt, qui reſpondet eandem materiā ſupra nomine cæli & terræ, abyſſique vocatam, nunc aquam appellari: ſed forſitan primo cælum & terram, ſecundo abyſum, tertio aquā nuncupatam, vt primum vniuerſitatis ipſius propter quam materies omnino ex nihilo facta eſt, cæli & terræ nomine vocaretur, deinde abyſſi informis ea declararetur, denique aquæ, operi artificis ſubiecta materia vt pote mobilis ſignificaretur; Recentiores etiam aliqui aquarum nomine nihil aliud poſſe intelligi exiſtimant quàm χάος ipſum, quòd ſcriptura nihil aliud præter cælum & terram conditum eſſe commemoret, ferebatur igitur

igitur

igitur ſpiritus Sanctus non aliter, quàm potentia & poteſtate ſuper illud χάος, vt ſua benigniſſima natura quæ non erant adhuc, exiſterent. Tota itaq; Trinitas hic fabricata eſſe intelligitur. Deus pater, Principium filius, ſpiritus Domini, ideſt ſpiritus Sanctus.

Dixitq; Deus, fiat lux & facta eſt lux.

TRADITIS principijs, quorum ſcientia ad cetera cognoſcenda neceſſaria exiſtit, hic ornatum mundi aggreditur, & opera diſtinguere incipit.

[Dixit] Dicto antecedit voluntas, ideſt imperium; fiat, ideſt, eſſe iuſſit, Iuſſum hoc voluntas fuit; Dictio namq; Dei verbum Dei eſt; nam ſi quæras, quomodo lux facta ſit, in verbo Dei fuiſſe audies, vt fieret.

ret. Si quomodo cælum, idem in verbo Dei factum eſſe intelliges; vocem ergo in Deo verbum, præceptum, imperiumq́; dicimus, & pro voluntatis momento ſumi.

Dixit, etiam, Auguſtinus inquit, non cum tempore, nec ſono vocis, ſed in verbo ſibi coęterno, quod ceteri probant.

Notat quoq; D. Tho. Quia formæ corporeę, quas in prima productione corpora humana habuerunt, ſine medio à Deo emanãt, cui ſoli ad nutum materia obedit, ideo ad hoc ſignificandum Moyſes ſingulis operibus præmittit, Dixit Deus, fiat hoc vel illud, ex quo res verbo Dei formatas eſſe patet, à quo eſt omnis forma & partium concordia.

Lux prima die facta eſt, ſed huius operis materia ante primam diem creata eſt, moxq́ue cum luce

dies

dies fuit, quia nec nox fuit ante lucem, nec dies, etiam, ſi tēpus fuerit.

Hæc lux, inquit Auguſtinus, aut angelorum natura intelligitur, aut corporea lux:

Si angelica, non illa patri ſimul æterna, ſed de qua dicitur, prior omnium creata eſt ſapientia, ideſt angelorum vita, intelligēda eſt.

Et fortaſſe quod quærunt homines, quando angeli facti ſunt, ſignificantur ipſi hac luce breuiſſime quidem, ſed tamen decentiſſime, quod dictum aliqui doctores probant, inquientes in hac luce creationem angelorum contineri, qui æternæ lucis participes lux & dies nuncupati ſunt.

Rupertus quoq; ait patres magni nominis ſenſiſſe Angelos lucis nomine ſignificatos eſſe, & extra paradyſum creatos in cælum trāſlatos fuiſſe, vbi non natura ſed gra

tia

tia cælum inhabitant, ſicut homo extra paradyſum conditus in eum tranſlatus fuit.

Si autē corporea lux primo die facta eſt, congrue mundi ornatus à luce inchoatur, vt cætera quæ creanda erant, viderentur.

Verum ſi quæratur, vbi lux facta ſit, cum abyſſus omnem terræ altitudinem tegeret, patet in illis partibus, quas nunc ſolis diurna lux illuſtrat, vel in qua parte hominem facturus erat, vt cum ab illa parte lux diſceſſiſſet, veſpere diceretur. Item ſi quæratur an corporea vel incorporea ſit, ſi corporea, quale corpus habuerit, & vtrum vno loco circūſcripta, an vbiq; diffuſa fuerit, vtrū mobilis an immobilis, Reſpondetur corporeis rebus & quæ videntur, corpoream lucem congruere, quale fortaſſis eſſe potuiſſet corpus aliquod lucidum, cuius pręſentia

tia cuncta illuſtrarentur, quemadmodum in ſole nunc conſpici poteſt; Et creditur illam ibidem primo apparuiſſe, quando facta eſt, vbi quotidie ſol oriens emergit, quæ primum ad occaſum deſcendens veſperam faceret, deinde reuocata ad orientem mane, ante ortum ſequentis diei illuſtraret, S. autem Thom. ait, quòd ſicut calor eſt qualitas actiua ignis naturalis formam conſequens, Ita lux eſt qualitas quæ agit, formam ſolis naturalem conſequens, vel alterius corporis p̄ ſe lucentis, ſi quid aliud tale eſt; Et quòd neceſſarium fuit tenebras remoueri per lucis creationem duplici ratione, primū quidem, quia lux, vt dictum eſt, qualitas exiſtit primi corporis, vnde ſecundum eam formandus erat mūdus, deinde vero propter lucis cōmunitatem, in ea enim cum ſuperioribus

rioribus

rioribus inferiora communicant, & ſic diuinæ ſapientiæ ordinem patefieri oportuit, vt prima lux, & tanquàm prima corporis forma & tāquàm communior generaretur, quia omnia alia per lucem manifeſta fiunt. Hæc etiam ratio addi poteſt, quia dies ſine luce eſſe nequit, quare die primo lucem fieri opus fuit. Quidam dicunt nubem lucidam fuiſſe, quę creato ſole in materiam ante iacentē poſtea redijt, alij, quòd remanet illa nubes lucida, & ſoli coniuncta eſt: at neutrum probat D. Thom. quia ſuper uacanea remaneret; Qui autem inquiunt ex ea corpus ſolis formatum eſſe, falluntur, ſi ſol non eſſe de natura elementorum dicatur, ſed natura minime corrūpi queat: Verū Recentiores aliq lucis nomine non qualitatem ſine corpore, ſed quandam lucidam naturam in

telligi debere aiunt, & cum D. Dionyſio ſolem intelligunt; & ad argumentum cum dicitur, quarto die ſolis creationem eſſe factam, per repetitionem commemorari inquiunt atque reſpondent; alij mecum D. Thomam laudant ſententem, quòd lux ſolis primo die facta informis fuerit, quia & ſi iam erat natura ſolis, & cõmuniter virtutem illuminandi habebat, tamẽ quarta die poſtea ad effectus aliquos ſingulares ei determinata virtus tributa eſt, qua die apparitura erat, quemadmodum formata fuit.

Sed ſi ſol ea die creatus eſt, & factum eſt veſpere, &c. etiã neceſſario intelligere oportet terram conditã fuiſſe, ſuper quam veſpere & mane conſpiceretur, vt dicitur, initio tu terram fundaſti, Et primum cælum mobile quod ſub empireo

exiſtit, conditum fuiſſe credibile eſt, vt omnia die prima præter firmamentum, ideſt octauum cęlum pertinentia ad conſtitutionem mũdi effecta fuiſſe intelligantur; Fama enim extitit mundum hoc primo die dominico. ſ. conditum fuiſſe, vt eccleſia canit, primo dierum omnium, quo mundus extat conditus.

Sed quare in poteſtate diei factus eſt ſol, ſi ad faciendum diem lux idonea erat? at forte lux prior ſuperiores partes illuſtrabat, & ad inferiores illuminãdas ſolem creari opus erat: poteſt etiam reſponderi Diei fulgorem ſole addito auctum fuiſſe.

Baſilius de luce ſimpliciter intelligit, per quam mundus illuſtratus fuit, & cælum apparuit, aerq; illuminatus; Quem ſequitur Ambr. inquiens quòd lux diem facit, &

ſol clarum reddit; frequenter. n. cęlum nubibus obſcuratur, ac ſol; lux tamen diem demonſtrat.

Et vidit Deus lucem quòd eſſet bona.

IDEST videri voluit, vel placuit ei in natura ſua, quod in præſciẽtia prius non diſplicuerat; Quibus verbis inquit Auguſtinus inſolitũ bonum non eluxiſſe, ſed placuiſſe perfectum. Ex eo igitur quòd dixit, imperium, ex illo quod factum eſt, potentia, quatenus placuit, benignitas perſpicitur. Sed duo sũt, ob quę rem quamlibet creatam amat Deus, vt ſit, & vt maneat; vt ergo eſſet, ſpiritus ſuper aquas ferebatur, vt maneret, vidit lucẽ quòd bona, & quod de luce, hoc de omnibus dictum eſt.

Rupertus aliter ait, cum ſolus Deus

Deus bonus ſit, nemo ſiue angelus ſiue homo bonus prædicatur, niſi quatenus Deum bonũ participat, proinde dictum non eſt, terram vidit Deus quòd eſſet bona, vel lumi naria, quia videlicet bonitatis capa cia non eſſent; Solus enim angelus vel homo diuinę bonitatis capax eſt, & ideo bonus dicendus, quia Dei boni particeps exiſtat; Igitur & Iudicium hoc quo vidit lucem bonã eſſe, cogit illam intelligi quę bonitatis capax ſit, lucem rationalem, & angelicæ naturæ dignitatẽ. Vidit ergo, ideſt iuſto iudicio perpendit, & conſpectu ſuo dignum ſtatuit.

Vel hoc ait, vt ingratis perſuaderet, ne vitio ea darent, quæ diui no teſtimonio bona vocata fuiſsẽt. Vnde cum omnia a Deo facta, bona eſſe homines cognouerint propter opificis bonitatem, responde-

tur ijs qui dubitant, an quæ facta ſunt, meliora effici potuerint, quæ Deus fecerit, illa niſi optima fuiſſe, quia aliter dicere quàm ab optimo ea profecta eſſe nefas exiſtat.

Bonum autem in omnibus idiomatibus ſiue linguis duo ſignificat, & bonitatem & venuſtatem: ergo quę creauit Deus, ea venuſta, congrua, & ornata erant; Et primus Pythagoras mundum κόσμον ob venuſtatem vocaſſe fertur, quæ nuncupatio cęlum proprie & lucem deſignat.

Et diuiſit lucem à tenebris.

IDEST, naturam earum talem effecit, vt miſceri nequirent, oppoſitæq; perinde ac contraria exiſterent, nam eas maximo interuallo ſeiunxit, & inter ſe ſeparauit, locumq; proprium vnicuiq; conſtituit,

tuit, congruumq́; tempus diffiniuit, & propriam regionem aſſignauit; Diuiſit namq́; eas non ſolum qualitatis, ſed etiam locorum diſtātia, lucem in ſuperiorem partem diffundens, qua homines vnà verſaturi erant; inferiora vero in priſcis tenebris remanere ſinens.

At ſecundum Auguſtinum diuiſio lucis a tenebris rei formatæ ab informi diſtinctio eſt, diei vero & noctis appellatio diſtinctionis declaratio accipienda eſt;

Dictum etiā non eſt, quòd Deus tenebras fecerit, quia ipſæ lucis abſentia ſunt; vbi enim lux non eſt, tenebræ exiſtunt. Diſtinctio igitur facta eſt, quemadmodum nos clamando vocem facimus, non ſonando ſilentium, ſicut igitur ſilentium facere dicimur, ſic Deus tenebras facere dicitur, quia lucem quibus vult temporibus ac locis vel donat

vel detrahit,vnum ergo effecit,alterum minime:vtrunq; tamen ordinauit,ſic iuſtos facit & ordinat,peccatores autem quatenus peccatores ſunt, non efficit, ſed ordinat tantum.

S. quoque Thomas diſtinctionē à tenebris triplicem eſſe inquit, primo quantum ad cauſam pertinet, quatenus in natura ſolis luminis cauſa erat, in opaca terra tenebrarum cauſa: ſecundo, quantum ad locum, quia in hemiſpherio vno lumen,in alio tenebræ erāt: tertio quantum ad tempus, quia in eodē hemiſpherio iuxta vnam temporis partem lumen erat,iuxta aliam tenebræ; ergo non fuit lucis creatio aliud quàm noctis & diei ſeparatio, & lux munus hoc obiuit, vt noctem ac diem ſegregaret: conſiliumq; opificis fuit vt lux vagaretur; Tum interuallum noctis inuen-

uentum eſt, ſine quo lux pernicioſa fuiſſet, de qua nocte per pulcre inquit Chriſoſt. ſi eam perpendamus, magnam nos opificis prouidentiam conſpicere. Nam hæc tibi corpus diurnis laboribus feſsũ reſtaurat, vireſq́; amiſſas reparat. Deniq́; ſumma is eloquentia noctis vtilitatem & neceſſitatem oſtendit. Ariſtoteles quoque nihil ſine nocte exiſtere poſſe demonſtrat; nã niſi tantundem vaporum ex alto decideret, quantum die ſol exſiccaſſet, non flumina, non fontes, nõ nubes, nec pluuias fore.

Ceterum, ſi cum prima illa lux facta eſt, angeli creati eſſe intelligũtur, ſic etiam inter ſanctos angelos & immundos diſcretum fuit, vbi dictum eſt, & diuiſit lucem à tenebris, ſolus enim ille diſcernere valuit, qui eos caſuros pręſcire quoq́; potuit, & lumine veritatis priuatos

in tenebricoſa ſuperbia remanſu-
ros eſſe; Ergo inter illam lucem,
quę ſancta angelorum ſocietas eſt,
illuſtratione veritatis fulgens, &
contrarias ei tenębras, ideſt malorũ
angelorum à luce iuſtitiæ auerſorũ
teterrimas mẽtes ipſe diuidere va-
luit, cui etiam futurum non natu-
ræ, ſed voluntatis malum occultũ
atq; incertum eſſe nequiuit.

Bonos igitur angelos à malis ſe-
parauit, de his dicens quia ij boni
ſunt, de illis minime, ne preuarica-
torum malum approbare videre-
tur, & ſic diſtinctio facta eſt à tene-
bris ſpiritualibus, non quæ tũc exi-
ſterent, quia Dęmon malus nõ fuit
creatus, ſed quas Deus fore præ-
uidit.

Vel terribile Iudicium Dei con
tra Dæmonem factum eſſe innui-
tur. Quæ enim iſtæ tenebræ ſunt,
niſi omnes Dæmonis angeli cum
prin-

principe ſuo? hos ſeparatione immutabili diuiſit, ita vt qui ceciderunt, nec ſurgere, nec qui cum potuiſſent, cadere noluerũt, vltra corruere queant; verbo enim Dei cæli firmati ſunt; Quare die Dominico preuaricatores angeli in caliginoſum iſtũ aerem præcipitati fuerũt.

Appellauitq́; lucem Diem & tenebras noctem.

IDEST vocari fecit. Nunc quidem poſt ſolis generationẽ dies eſt aere in Hemiſpherio ſupra terram lucente à ſole illuminatus, & nox terræ occultato ſole ſuccedẽs, tunc non ſecundum motum ſolis, vt ait Baſil. ſed diffuſa illa primogenia luce, & rurſus contracta iuxta præfinitam à Deo menſuram fiebat dies, & nox contra accedebat, [Appellauit] vt nomine ipſo diſtingueret

Factumque eſt veſpere & mane dies vnus.

NON dixit, dies primus, ſed vnus, quia nondum tempus erat antequam mũdus eſſet, quod cum mundo incepit. Nec eodem modo nunc appellatur dies cum dicitur, & factum eſt veſpere & mane dies vnus, quo ſupra, cum vocauit Deus lucẽ diem, hic enim diei nomine noctes quoq; includimus, ſupra vero, vt is à nocte ſegregabatur.

Sed occidente luce paulatim, & poſt ſpatium diurnæ longitudinis inferiores partes ſubeunte veſper factum eſt, ſicut nunc vſitato ſolis circuitu fieri ſolet, eadem autem luce ſuper terram redeunte mane factum eſt, & dies 24 horarum expletus eſt; noxq; in illo triduo tenebri-

ductam fuiſſe inquit, vt matutina cognitio ſit res ipſas vt in verbo ſunt cognoſcere, veſpertina, vt in propria natura conſiſtunt; Et cauſam quæ ipſum mouerit, ac rationem explicat.

Dixitq; Deus, Fiat firmamentũ in medio aquarum.

VNVM enim verbum genuit, in quo omnia dixit, priuſquàm ſingula fierent, ſed ſcriptor repetit, & dixit Deus, paruulorum capacitati conſulens.

Dixit filio ſuo, ſapientiæ ſuæ, Iuſtitiæ ſuæ.

Nunc cæli in quo fixa ſunt ſydera, creatio deſcribitur, quod in medio aquarum eſſe conſtat; Nam aquæ in aere & in terra ei ſuppoſitæ ſunt; de quibus pſal. Qui tegis aquis ſuperiora eius. Firmamentũ

ergo

ergo in medio eſt ſydereum cælũ, quod ex aquis factum eſſe credi poteſt; chriſtallinus enim, cuius magna firmitas perſpicuitaſq; exiſtit, ex aquis factus eſt.

Quidam autem dicunt, quòd ſupra in ſumma cæli & terræ creatio tradita ſit, nunc elaboratum magis modum nobis oſtendere, iuxta quem vnumquodq; factum ſit.

Sed Baſilius inquit hoc nominē firmamento ſcripturam in ijs quæ robore & viribus præſtant, vti cõſueuiſſe, & cum aliud nomen & vſus proprius ſecundi cęli traditus ſit, diuerſum eſſe ab eo quod in principio effectum fuit, Et modò pro quadam ſolida firmaq; natura ad retinendas aquas idonea vocē hanc à ſcriptura vſurpari affirmat. Et Auguſtinus non propter ſtationem, ſed ob firmitatem, aut quia ſuperiores & inferiores aquæ termi-

num

num tranſgredi nequeunt, firmamentum vocatum eſſe intelligit, vel quia cælum ex natura aquarũ fluxa conſtitit, & quæ prius liquida erat, ſolidiſſima facta eſt, ea de cauſa ſic appellatum eſſe.

At quid, inquit Chriſoſt. ſi quis dicat firmamentum vel denſam aquam effectam, vel aerem conſtratum, vel aliam quampiam naturã? nemo prudens hoc aſſeret. Auguſtinus quoque hoc nomine firmamenti an cælum quod aerem trãſgreditur, vel ipſe aer intelligatur, quærit nec ſoluit, quanuis magis probare videatur, quòd aeris ſpatia ſuperet.

Rupertus inquit non ſolidum quid aut durum, vt putatur vulgo, ſed extenſum eſſe aerem, & adeo ſubtilem redditum, vt licet videri queat, rectius tamen ſpiritum quàm corpus dici poſſe, teſtante ec

cleſiaſte, luſtrans in circuitu pergit ſpiritus,& in circulos reuertit.

S. Thom. poſt multas opiniones intelligi poſſe inquit firmamentū, quod ſecunda die factum eſſe dicitur, non illud quod ſtellas fixas habet, ſed illam aeris partem, in qua nubes denſæ ſunt; & ſic appellatū propter aerem in illa parte concretum, nam quod ſpiſſum eſt & ſolidum, ad differentiam corporis mathematici firmum corpus eſſe dicitur, & ſic ſecundùm hanc expoſitionem nihil cuiq; opinioni repugnans ſequi, vnde Auguſtinus hāc commendans ait cōſiderationem huiuſmodi laude dignam ſe iudicare.

Idem videtur Dionyſij opinionem probare Ariſtotelis ſententiā ſequētis cælum de natura quatuor elementorum non exiſtere, ſed quintum corpus, licet baſil. & Auguſtinus

guſtinus contra Ariſtotelē ita opinari videantur.

An autem aquæ ſupra firmamētum exiſtant, quidam ſuper illud eſſe aſſentientes, ſpetiem tamen ſiue naturam elementi non habere aiunt, at aquas propter conuenientiam in aliqua proprietate videlicet perſpicuitatis cenſeri.

Quidam alij cælum quod aeris ſpatia tranſilit, naturæ igneæ dicūt exiſtere, aſſerentes ſuper aerem purum ignē eſſe, qui cælum dicitur, de quo igne ſydera & luminaria facta eſſe conijciunt, quibus Auguſtinus aſſentiri videtur.

Qui vero ſuper cælum aquas eſſe poſſe negant, non tantum locis, ſed qualitatibus etiam elementa diſtingunt, vt ſupra terram aqua ſit, & ſuper eam aer, & ſuper aerem cęlum; vnde colligitur, ſi aer ſuper cęlum maneret, quod ob ſuum pon-

dus caderet,ergo. Sed falluntur, nam quoquomodo aquæ ſuper cælos ſint,ibi eſſe minime dubitandũ eſt, poſtquam hoc ſcriptura teſtatur; & Dauid, & aquæ, quæ ſuper cælos ſunt,laudent nomẽ domini.

Rectius quidam conantur oſtẽdere ſuper cælos aquas eſſe, aerem hic firmamentum accipientes;aiũt enim cælum hic aerem deſignari, & interpretantur, [Fiat firmamentum]ideſt extenſum ſpatium quaſi ſedes aquarum,ac teſtantur,nullã eſſe aliam in ſacris litteris aeris appellationem,aut vocabulum.Et declarant hæc verba, qui tegis aquis ſuperiora eius, per illa, qui operit cælum nubibus, ideſt aerem,& cæli,ideſt aeris ſuperiores regiones, ſiue partes,quæ à nobis multum diſtant: ergo ſecundum hanc opinionem Moyſes aquas ſuper cęlos nubes ac pluuias ſignificare voluit.

Verum alij recentiores dicunt firmamentum hoc eſſe, in quo quarto die ſtellas Deus Iuſſit eſſe, cælū ſydereum, videlicet octauam ſpheram, & nomine cæli dignam intelligere aptius eſſe, quoniam ipſa habet ſupra planetarum orbes excelſum locum, & eorum eſſe primū, quæ nominat apoſtolus, cū inquit ſe ad tertium cælum raptum fuiſſe; nam ſecundum eſt ſphera nona, primum mobile vulgo chriſtallinū appellatum, vt ſolliditas eius ſignificetur; & ſancta ſcriptura vocat aquas, quæ ſuper cælos ſunt, ideſt ſuper firmamentum; vnde in Pſal. Extendens cælum ſicut pellem, de firmamento, qui tegis aquis ſuperiora eius, de primo mobili chriſtallino, tertium empireum ſuper aquas, quod in ſcripturis terræ nomine ſignificatur, vbi dicitur, credo videre bona domini in terra vi

uentium, de quo & Propheta, Qui firmauit terram ſuper aquas, ideſt empireum ſuper chriſtallinum. Cur autem firmamentū primo Die creatum non fuerit, reſpondent diuino factum conſilio fuiſſe, vt angeli Deum rerum omnium auctorem, qui ſine ſecundarum cauſarū adiumento mundum continere & regere valebat, agere poſſe perſpicerent, vt & cæli ſine ſuperiorum præſidio curſum ſuum perficerēt.

Et diuidat aquas ab aquis.

QVARVM ſuperior pars iuxta ſimilitudinem chriſtallini lapidis congelata eſt, inferior in locum ſuum redacta, ideſt aquas per vapores imminutas à denſioribus; vel chriſtallinum ab elementis.

Et fecit Deus firmamentum.

CVR non dictum eſt in creatione lucis, & fecit Deus? quia primo die quo facta eſt lux, virtutũ & angelorum conditio innuitur, & ideo non repetitur, quia non prius creata res rationalis ſe formã dam agnouit, poſtea formata eſt; cætera vera ita creantur, vt prius in cognitione angelorum fiant, ac deinde in genere ſuo; & propterea dicitur, factum eſt ita .ſ. actu. Cælũ hoc nõ illud ſupremum, ſed quod aſpectu dignũ eſt, effecit ex aquis Deus, & vt chriſtallum fixit. Sed primum in præſcientia factum eſt firmamentum, deinde in materia, deniq; eius factio in natura perfecta fuit.

Diuiſitq; aquas quæ ſuper firmamentum, ab ijs quæ ſub firmamento.

QVONIAM ſupra, aquæ nomine materiam illam eſſe appellatam dixit, Credit D. Auguſt. ſub firmamento cæli materiam rerum quę videntur corpoream ab illa in corporea rerum quæ non videtur, fuiſſe diſcretam; cum enim cælum pulcherrimum corpus exiſtat; omnis etiam res creata, quę non conſpicitur, cæli pulchritudinem ſuperat; & ideo forte ſuper cęlum aquæ dicuntur eſſe quæ non videntur, quæq; à paucis intelliguntur non locorum ſedibus, ſed dignitate naturæ ſuperare cælũ, non affirmat tamen. Et quia addidit, diuidat aquas ab aquis, quærendũ eſt, vtrum hunc aerem nebuloſum

fir-

firmamẽtum nominet, qui diuidit aquas ſuperiores nubium ab inferioribus, quę in terram fluũt; nam & ipſe aer cælum nominatur; Volucres cæli, dum de illo ſuperiori non intelligatur, ſed de iſto, in quo aues volitant. Vel ſi quęratur, quomodo elementum ſupra cælos eſſe queat, aqua enim terræ cædit, & aer aquæ, & ignis aeri, vnde fieri non poſſe videtur, vt ſecũdum elementum, quod eſt aqua, ſit ſupra quartum, ignem .ſ. Reſpondetur, ſicut nubes iſtæ quæ vbique ſunt, ſupra aerem feruntur, tertium. ſ. elementum, ita fieri poſſe, vt aquæ tenues & ſubtiles ſupra cælum ferantur. Rupertus eorum opinionem magis probat, qui volũt aquas ſuper firmamentum ſimpliciter intelligi, non tamen congelatas eſſe aſſentitur, quod aliqui coniectura magis q̃ ratione adducti opinãtur.

Vo-

Vocauitque Deus firmamentum cælum.

NVM ad prioris cæli differentiam firmamentum hoc vocetur? par enim eſt illud primum cælum ſupremumq́; integrum eſſe & magis tenue; nam primum cælum nominatum eſt, ſecundum, cęli & firmamēti nomine inſignitum eſt, cæli quidem, quia ſupra nos eſt, & prioris nobis vices & vſum refert: firmamēti, quia ex fluxa aquarum natura conſtitit, quæ ab opifice dēſiſſima & ſolidiſſima effecta eſt. Duos ergo tantum cælos diuina agnoſcit ſcriptura; nec te moueat auctoritas illa, cæli cælorum, quia nec aquæ ab Hebręis ſingulariter proferuntur. Et Recentior quidā duos eſſe ait apud Moyſem, vt vnū ſit tota ſubſtantia orbium & luminum

num cæleſtium, alterum vt ſit aer. Quam opinionem Baſil. improbat, & non ſolum duos, ſed & tertiũ quærẽdum eſſe arbitratur, aſpectu cuius olim haud immerito D. Paullus potitus eſt. Quid de chriſoſtomo aſſerente vnum tantum cęlum eſſe, dicemus? At S. Tho. ſic conciliat, vt hæc opinio intelligat totum corpus illud quod ſuper aquam & terram exiſtit, vnum eſſe cælum; & more hebreorum dici, cęli cælorũ, altera opinio, quia in iſto corpore multæ diſtinctiones ſint; vt enim inquit Baſil. cur Paullus ad cælum tertium raptus eſſe dicitur, ſi vnũ eſſet? Secundum hanc opinionem tres cæli adducuntur, Empireum, chriſtallinum aqueum, ſydereum cælum, quod in ſpheram ſtellarum & ſeptem ſpheras planetarum diuiditur: referente autem gloſa tres ab Hieronymo ponuntur, cælum

Trini-

Trinitatis primum, ſecundum angelorum, tertium firmamentum. Origenes vero de duobus tantum meminit Inquiens, cum antea cælum feciſſet, nunc firmamentum, fecit enim cælum prius, de quo dicitur, Cælum mihi ſedes eſt; nunc firmamentum, ideſt corporeum cælum; cum enim ea quæ facturus erat Deus, ex corpore & ſpiritu conſtarent, hac de cauſa in principio cælum factum eſſe narratur, ideſt omnis natura ſpiritu cõſtãs, ſuper qua velut in ſede Deus quieſcit. Iſtud autem cælum, ideſt firmamentum corporeum eſt; Ideo illud primum ſpiritale à nobis dictum, mens noſtra eſt, qua & ipſa ſpiritus eſt, ideſt ſpiritalis homo noſter, qui Deum perſpicit, hoc corporeum exterior homo noſter eſt, qui corpore intuetur; ſicut ergo dictum eſt firmamentum eo quòd

diuidat aqnas ſupra, ab aquis ſub firmamento, ita & homo in corpore exiſtens, ſi aquas ſuperiores & inferiores diuidere poterit, etiam ipſe cælum & cæleſtis homo appellabitur. Quare autem firmamentum vocauit, niſi quia ad aliquid & relationis nota eſt? omne nãq; firmamentum alicuius dicitur eſſe firmamentũ, & ſic oportet, vt aquarum diuiſiones intelligantur; ad hoc enim munus obeũdum Deus illud fecit; cęlum autem abſolutũ nomen eſt; certe mihi placet opinio illa tres cęlos, empireum, chriſtallinum, & cælum ſideribus ornatum aſſerens, quæ & à baſilio probatur. Notandum, quòd huic ſecũdo diei operis laudatio deeſt, quę ad cęteros dies addita eſt, [Et vidit quòd eſſet bonũ] ſed ſeptuaginta adiunxerunt, & ſic Ambr. Aug. nec non gręci legunt; cur nõ

ab Hebr. Hieron. inquit propter binarium numerum principem al teritatis, qui primus ab vnitate diſcedit,& in figura binarij ponitur, vnde quę bina ingrediuntur in arcam, immunda ſunt. Vel potius quia diſtinctio aquæ perfecta non fuit,quæ in proximo fit,vbi dicitur [congregentur.] Quod Rabbi Salomon in cęteris diebus ad illorum approbationem[vidit quod bonũ] dici affirmat, quæ opus completũ reſpiciunt. Ideo ſiluiſſe, & tertia die bis,pro ſecunda ſemel,& pro tertia ſemel dixiſſe inquit. Aliter Secundum Ruper. quia decet vnũ quid totum eſſe,quod vere dicatur bene factum eſſe, at Firmamẽtum vna quidem & pulchra ſpecies eſt, non vnum quid totũ; eſt enim pulchra quidem pars mundi, nõdum mundus erat, priuſquàm terra & mare proprias formas haberet; Et
cum

cum ſit aer nubium plenus ſecundum aliquorum ſententiam, in numeroq́ue partium permanentium in vniuerſo ſiue principaliũ mundi exiſtat, ideo laudare quod bonũ eſſet, nimis feſtinum fuiſſet. Vel quia diſtinctio hęc non eſt ex ijs quę populo manifeſta ſint, ideo ſcriptura approbatione nõ vtitur.

Et factum eſt veſpere & mane dies ſecundus.

SEcunda operum diuinorum diſtinctio ſecundum Auguſtinũ. Videre licet quanta diligentia nos docet finem lucis veſperam vocãs, & finem noctis, mane. Quod vtriuſque tempus diem vnum cõplet.

Di-

Dixit vero Deus, congregatur aquæ in locum vnum & appareat arida.

SVPRA effati ſumus, id quod videri nequit, non ex parte naturę, ſed noſtri, propter aquam tellurem tunc omnem operiẽtem à ſcriptura dictum eſſe, nunc audiamus eam ſe declarantem. [congregentur] ideſt contrahantur ea quæ velant, vt aſpectui ſeſe illa ſubijciat, quę tunc non conſpiciebatur; Iuſſit enim Deus naturam aquarum currere, quæ præcepto ipſo impellente nunquàm defatigantur; & ſimulac dixit [congregentur] terra ſciſſa eſt, & facti ſunt ſinus, id quod & inſulę & montes teſtantur. Innuit ergo, vt illa materia hanc terrę formam, quę videri poteſt, accipiat; Et videtur Moyſes

non

non ſolum terrę ſpetiem, ſed huius aeris craſſioris naturam indicaſſe, cuius virtute terra illuminatur, vt nobis perſpicua ſit, Item formæ vnitatis nomine commendatæ vim addit; Hoc enim eſt vere formari, in vnum redigi, quoniam ſumme vnum, eſt omnis formæ principiũ.

Sed locum in quem aquæ congregatæ ſunt, abyſſus magna eſſe creditur, quæ ab initio mundi in corpore terrę adeo capax fuiſſe putatur, vt aquarũ omnium receptaculum eſſe potuerit; Nam cum in principio tenuis ac rara valde, atq; velut nebula terras tegeret, poſtquàm diuino iuſſu in vnũ coacta, denſa fieri cœpit, ſuo pondere deorſum vergens, & in ima lapſa à terra excepta eſt, ſpatiũq; illud quod ad firmamentum vſque occupauerat, ſerenum purumq; reliquit; ipſa quoq; terræ ſuperficies aquis om-

nibus intra alueos ſuos concluſis apparere cæpit lutulenta nudaq́;, velut quæ nõdum germina edidiſſet, quibus veſtiri atq; ornari poſſet. Sed aquas in vnum coactas fuiſſe tripliciter intelligitur, vno modo, vt aquæ in maiorem altitudinem elatæ ſint, vbi congregatio facta eſt; nam mare eſt altius terra, vt etiam Baſil. inquit, & in mari ru bro nautæ experti ſunt, altero, ꝙ rarior àqua velut nebula terras tegebat, quæ congregatione denſa effecta eſt, tertio, quòd terra potuit aliquas partes præbere concauas, vt ſupra dictũ eſt, quibus confluentes aquæ reciperentur; prima autẽ mihi probabilior videtur; nam omnes aquæ terminum vnum mare. ſ. habent, in quod per ſinus occultos & manifeſtos confluunt, & affir mat Salomon. [Ac appareat arida] & non dixit, terra, ne rurſus eam
haud

haud compoſitam oſtendat ac luto refertam, & præterea ne Soli telluris exſiccādę cauſam tribuamus: Aquas tamen iuxta naturam ſuam tanquàm nobilius & minus graue elementum debuiſſe poni communis eſt opinio, ſed quia vniuerſaliori bono nocituræ erant, ſi terram operuiſſent, ideo ſicut in vtre eas coegit.

Et vocauit Deus aridam terram, congregationeſque aquarum maria.

IDEST dedit illis naturam & proprietatem, vt ſic vocari poſſent; quod quoties dicitur, ſignū eſt vnam eandemq; vocem aliter atq; aliter accipi debere, vt pateat eſſe nomen multa ſignificans; ſupra enim illa materia prima nomine terræ vocata eſt, nunc varia-

tur ſignificatio, & terrę elemētum nuncupatur; Et quoniam nō omnis aqua mare, nec aridum terra, idcircò quæ eſſet aqua, & quę arida, vocabulis diſtingui oportuit, ipsā autem formationem atque diſtinctionem fuiſſe Dei vocationem nō abſurde intelligi poteſt. Appellauit autem aridam terram, & non è contra, quia aridum eſt ex ijs quę naturam eius complent, cui igitur vt proprium ſiccitas accommodatur, & aridum, id, terra, appellatum eſt. Notat etiam Hieronymus cōgregationes aquarum omnes, ſiue illę dulces ſint ſiue ſalſę, apud Hębreos maria appellari, quem omnes probant.

Et vidit quod bonum eſſet & ait.

QVOD placuit in verbo, non diſplicuit in opere, quod pro

ſecundo

ſecundo die completa aquarum diſtinctione dictum eſt.

Germinet terra herbam virentem & facientem ſemen & lignũ pomiſerum facientem fructum iuxta genus ſuum, cuius ſemen ſit in ſemetipſo ſuper terram.

IDEST ipſa per ſe nullius quærat auxilium, cuius terræ ſpeties ſunt germinatio, & agri viriditas, contra eos qui Solem rerum omnium cauſam eſſe affirmant.
Sed omnis herba & omne lignum bifariam diuiditur; Eſt enim herba ſolum virens vt fęnum, & herba ſemen afferẽs, vt triticũ, apiũ, &c. eſt & lignum nullum fructum afferens, vt fagus & ilex: & ferens poma, vt malus & pyrus. Aduertenda autem eſt ordinatoris modera-

tio;nam quanuis herbæ & ligna à ſpetie terrarum & aquarum diſtincta ſint, vt in elementis numerari non queant, quia tamen fixa cum radicibus terræ connectuntur, ad eundem diem pertinere voluit.
Paradyſum vero voluptatis tunc plantatum fuiſſe, & omnium quæ naſci iuſſa ſunt, principium extitiſſe, nec ſole egentem opinatur Rupertus. Verum quęſtio eſt, quoniam aliqui aiunt plantarum productionem actu hac tertia die factam eſſe, & ita ſentire videtur Baſil. inquiens in hoc verbo, [lignum pomiferum cuius ſemen] omnes ſyluas denſas factas fuiſſe, & omnes arbores emerſiſſe, Et Ambr. aſſentitur. Alij vero inquiunt terram produxiſſe, ideſt vim atq; virtutem producendi accepiſſe, vt Auguſtinus, ac ſcripturæ auctoritate mouetur dicentis cap. 2. & omne
vir-

virgultum antequam oriretur in terra; ergo antequam naſceretur in terra, in cauſis ſuis factum eſt. Ratione confirmat, quia primis illis diebus ſecundum originem & cauſam res creauit, à quo poſtea opere requieuit Dominus, qui deinceps propagatione res conditas adminiſtrando vſq; modo opera efficit; ex terra enim plantas producere ad propagandum ſpectat, nõ igitur tertia die actu, ſed in cauſis ſuis productę illæ fuerunt. At reſpondent alij, quod prima ſpetierum inſtitutio ad ſex dierum opera ſpectat, ſed quòd formis primo inſtitutis ſimilium generatio fiat, hoc ad rerum adminiſtrationem pertinet, & hoc ſcripturam dicere, antequam orirentur, ideſt ex ſimilibus ſimilia emergerent.

Et factum eſt ita, & protulit terra herbam virentem & afferentem ſemen iuxta genus ſuũ, lignumque faciens fructum & habens vnumquodq; ſementem ſecundùm ſpetiem ſuam.

PRæcepit Dominus; & ſtatim terra maturans partus ſuos ad egerminanda ſemina feſtinauit. De mineralibus mentio nõ fit, quia cum velut terræ viſcera ſint, tanquam illius partem accipi decet, quia citra hominis operam ea coaleſcunt, & ſemen non afferunt. De ſpinis & tribulis & huiuſmodi, quando illæ & cur createę ſint, Auguſtinus poſt peccatum terram eas homini ad laborem peperiſſe ſentit, ex quibus magna vtilitas licet nobis incognita proficiſcatur. Pa

tet itaque ex dictis verno tempore mũdum perfectum atq; ornatum fuiſſe,in quo herbæ virentes & li gna pomis onuſta videri ſolent. Præterea notandum eſt non primã herbarum germinationem, vel arborum genera de ſemine prodijſſe,ſed de terra;quia ad vnum conditoris iuſſum arida herbis compta nemoribusq́; induta apparuit, quæ ex ſe poma generis ſui protulerunt ac ſemina; oportebat enim vt rerum forma ex imperio primo emanaret. Duæ tamen opiniones afferuntur quando mundus creatus fuerit: Alij,vt modo dixi,mẽſe martio factum eſſe ipſum arbitrantur, quando terra germinare incipit. Alij menſe Septembri cõditum eſſe inquiunt, quando fructus in arboribus maturi ſunt, Et hac ratione mouentur, quia tunc in ſe ipſis ſemina habent; & hæc a

Iu-

Iudæis opinio communiter habetur. Eccleſia nihilominus primam approbat, vt conſtat. Et nonnulli recentiores in primo arietis puncto orbem terrarum conditum eſſe aiunt.

Et vidit Deus quòd eſſet bonum.

HOC pro approbatione tertiæ diei replicatur.

Et factum eſt veſpere & mane dies tertius.

IDEST tertia diſtinctio. Datus eſt enim hic dies cultui & ornatui terræ non fluxione cęleſtium, ſed à Domini imperio.

Dixit

Dixit autem Deus, fiant luminaria in firmamento cæli.

QVIS dixit, & quis fecit, mente perſonas duas non cõcipis? Deus ergo, cui niſi filio dixit? Tres autem tranſacti ſunt dies, & nemo ſolem quæſiuit, ait Baſil. & Ambr. & luminis claritas abundauit; habet enim & dies lucem ſuã, quæ Solem præcurrit, qui quarto die factus eſt, ne eum diei auctorẽ eſſe arbitreris, ergo opus eius præparatum eſt, vt primogeniæ lucis vehiculum exiſtat. Recentiores tamen hac die in ſua natura luminaria condita non fuiſſe aiũt; nam prima & ſecunda die cum cælis ipſis luminarium orbes creatos eſſe affirmant, hac vero die quarta influendi virtutem accepiſſe. Notat Auguſtinus mundo qui videtur, con-

conſtituendo, ideſt cælo & terræ; cum duo dies attributi ſint, ſupremæ. ſ. & infimæ parti mūdi; his partibus quæ conſpiciuntur, & mobiles ſunt, quæq; intra mundum creātur, reliquos tres aſſignatos fuiſſe; & quoniam cęlum, ſicut factum eſt prius, ita ornandum ante erat, quarta die ſydera facta eſſe, quibus pars inferior illuſtretur, ne habitantes in tenebricoſam habitationem inducantur, ideo vt corpora inferiorum habitatorum ſuccedente motibus quiete recrearentur, factum eſſe, vt circumeunte ſole diei noctiſq; variatione propter vigilandi ac dormiendi viciſſitudinem potirentur; nox vero illa non indecora remaneret, ſed lunæ ac ſyderum luce illuſtrata & ipſos conſolaretur homines, quibus plerunque opera faciēdi noctu neceſſitas eſt; & quædam animalia, quæ lucem ſolis fer

re

re nequeunt: die quinta aues & piſces ad ornatum medij elementi; (aer enim & aqua vt vnum accipiũtur) creatos fuiſſe, ſexta vero, animalia quę in terra motum habent, edita fuiſſe. Non diſſidere autem Auguſtinũ in hac productione ab aliis ſanctis, ait D. Thom. Inquientem actu non virtute luminaria cõdita fuiſſe; non enim firmamẽtum lumina edendi virtutem habet, ſicut terra plantas & herbas gignendi. Cur ornatum terræ cæli ornamento Moyſes antepoſuerit, cum dignitate ac natura cęleſte terreno anteire debeat; Nam cum influũt cæli, plantę flores edunt: Reſpondent quidam hoc ad auferendam idolorum cultus occaſionem à Domino effectum fuiſſe, in quam homines cognita ſyderum pręſtantia labi potuiſſent; alij vero Dominũ naturæ dignitatis ordinem ſecutũ

non

non fuiſſe, quò à ſe vno omnē pen dere dignitatem oſtenderet. Iunilius non ſentit terram tertio die veſtitam fuiſſe, vt ornaretur, ſed quãtum ad ipſam figurę eius ſuperficiem pertinuit.

Vt diuidant diem ac noctem.

ADDITVR ijs quæ ſupra dicta ſunt, luminarium vſus atq; officium, vt diuidāt ea. ſ. diuiſione, vt ſol diem, luna noctē illuminet, hoc enim factis ſyderibus ad augumentum primariæ lucis acceſſit, vt etiam lux luminoſa prodiret, luce vel ſtellarum radijs ac ſplendore prædita, quæ hactenus tenebras nouerat; & ſi enim nox aere obſcurato terræ proximo tenebricoſa eſt, ſuperiora tamen aeris ſpatia ſyderum fulgore ſemper lucida ſunt. Vel dicendum prima die communem

nem temporis diſtinctionem per diem noctemq; effectum fuiſſe, ſecundum motum diurnum, qui toti cęlo communis eſt, quiq; incæpiſſe primo die percipi poteſt, ſed pręcipuas dierum & temporum diſtinctiones, quatenus dies die, & tempus tempore, & annus anno calidior eſt, ſecũdum præcipuos ſtellarum motus fieri, qui quarto die cępiſſe intelligi queunt.

Et ſint in ſigna & tempora & dies & annos.

IN ſigna. ſ. ſerenitatis ac tempeſtatis, non enim illa dicit, quæ obſeruare vanitatis eſt incredibilis, ſed vtilia & huius vitæ vſibus neceſſaria, quæ vel nautæ in gubernãdo; vel omnes homines ad præuidendas aeris qualitates æſtate, hieme, & autumno, vereq; obſeruant, ſicut

ſicut agricolæ;nam in ſigna.i.ſcien tiam ſerendi & plantandi ſcriptura vocat, non natalis hominis diuinationem; non enim animis noſtris neceſſitatem imponunt, vt liberum arbitrium auferant;
Dicit autem Moyſes ſigna potius quàm cauſas, vt occaſionem idolis ſeruiendi auferret. Vnde doctores hic in aſtrologos Genetliacoſque inuehuntur[& tempora].ſ.hiemis, veris & æſtatis & autumni, quæ ordinatus luminarium motus efficit. Et luminaria nihil aliud ſignificant,niſi tempora, dies, & annos,ideſt vt diebus pręſint, non vt illos efficiant; Dies.n.& nox luminarium ortui anteceſſerunt.Itaque non errabit inquiens diem eſſe aerem à Sole illuminatum, aut quantitatem temporis tantam, quo ſol in Globo noſtro dimidio moram trahit. Sed ſigna & tempora ad

omnia ſydera; dies autem tãtũmodo ad ſolem, anni vero ad curſum ſolis & lunę pertinent.

Vel tria prima ad ſolem ſpectant, quia videlicet ex ipſo horarum ſigna maxime percipiuntur; lunę attribuuntur anni cum duodecim menſibus, menſis autem viginti nouem dierum & ſemis exiſtit.

Vt luceant in firmamento cæli & illuminent terram.

LVMINARIA quidem ſemper in firmamento lucent, ſed opportunis temporibus, ne homo in tenebricoſam habitationem adducatur. Baſil. pergit in ſententia, vt lux ortum ſolis anticipauerit, cuius corpus conditum ſit, vt primogenię lucis vehiculum eſſet, cui aſſentitur ſemper Ambr. inquiens, ne dixerit quiſpiam creationẽ

ſolis ſuperuacaneam eſſe, quoniã ille radijs ſuis Dei gratiam auget, & fulgorem diurno lumini adiũgit. Sed alij aliter vt ſupra. Recentior quidam ait locum aſtris ad antedicta officia decretum, ad hoc etiam officium videlicet illuminãdi terram hic repetitum eſſe, quia lux primo die facta non illuſtrabat terram, ſed aquas, quia terra vndique immenſa aquarum magnitudine cooperta erat; officiũ vero aſtrorum deſcribitur, vt lumine humũ illuſtrent.

Fecitque Deus duo luminaria magna.

MAGNA accipere poſſumus nõ tam præ alijs magna, quã ſuo munere, vt cælum magnum, vel mare magnum, vel magna, ſtellarum comparatione, quæ longe minus

minus illuminant mundum, & mi
noris ſunt poteſtatis. Certe magna
dicuntur non tam quãtitate quàm
efficacia & virtute; quanuis.n.aliæ
ſtellæ luna ſint maiores, quod tamẽ
recentior quidam negat, lunæ ta-
men effecta in iſtis inferioribus ma
gis imprimuntur, & ſecundum ſen
ſum maiora apparent. De luna au
tem multi multa effantur, ſed Au-
guſtinus his qui plenam lunã ideo
factam aiunt, quia non decebat im
perfectum quid fieri in ſyderibus,
reſiſtentibus quòd ipſa prima luna
non decimaquarta dici debuit, re-
ſpondet neutrum aſſerens, ſiue pri
mam ſiue plenam Deus creauerit
lunam, feciſſe perfectam; [lumina-
re maius] ideſt ſolem, vt præeſſet
Diei, quia de ſe ipſo diem facit, [lu-
minare minus] ideſt lunam, quæ
nocti, quia mutuato à ſole lumine
tenebras aliquando ſuperat; vel vt

ſol diem radijs ſuis clariorem reddat, luna autem vt tenebras diſpellat; ſed præeſt quidem luna nocti, quia principatum obtinet, quãuis cetera ſydera fulgeant.

Et ſtellas, & poſuit eas in firmamento cæli, vt lucerent ſuper terram, & preeſſent diei ac nocti & diuiderent lucẽ ac tenebras.

IDEST ad decorem noctis iuſſit ipſas in cælo eſſe; nam & ipſum Adamum in paradyſum poſuit, & non infixit, ſed ibi iuſſit eſſe, vt vitã ſuam traduceret; vel creando effecit, vt ibi eſſent, ſicut in corporibus noſtris animas poſuit. An ſtellæ fixę ſint vt Ariſtoteles vult, &, recentiores aliqui eas eſſe fixas opinantur, quia ſcriptura ait, poſuit. An erraticæ, vt Ptholomeus docet,

Et Chriſoſt. ſentire videtur. adhuc ſub Iudice lis eſt. At quidam contra Origenem opinantem ſtellas futura ſignificare, quæ hominibus accidere queunt, ſeruata tamen libertate, inuehuntur. Atque Euſeb. hanc opinionem refert, quam vt non catholicam Procopius reprobat, & eam deridet Auguſtinus. An autem cæli animati ſint, Recentior quidam hãc tueri opinionem videtur, quam Baſil. & Damaſc. reſpuunt; Hi enim animatos eſſe non ſentiunt illos; Origenes vero anima prẹditos eſſe cenſuit, quo cum Hieronymus ſentire videtur, Eccleſ. ideſt luſtrans vniuerſa pergit ſpiritus. Auguſtinus dubitat, at non ſoluit, vbi dicit etiam ſi animata ſint, eorum animas ad ſocietatem angelorum pertinere. Verum mihi S. Thomæ arridet opinio, qui poſt multa concludit cæle

ſti animæ nihil aliud competere, niſi intelligere & mouere; ſed propter opus intelligendi anima cæleſti corpori non coniungeretur; reſtat ergo quòd propter ſolam motionem. Ad hoc autem vt moueatur, non oportet quòd cum eo iungatur vt forma, ſed per virtutis tactum, ſicut motor & mobile vnũ fit. Vnde Ariſtoteles octauo phyſ. poſtquàm oſtendit mouens ſe ipſum ex duabus partibus conſtare, quarum vna mouens altera mota, aſſignans quomodo hæ partes cõiungantur, per tactum duorum ad inuicem, ſi vtrunq; corpus exiſtat, vel vnius ad alterum, & non è conuerſo fieri ait. Platonici etiam hoc ſentiebant. Plato quoq; cum cęleſtia corpora animata eſſe ponit, nihil aliud intelligi debet, quã quod ſupra dictum eſt. Quòd autem corpora cæleſtia ab aliqua ſubſtantia

ſiue

ſiue natura apprehendente moueā tur, & non modo naturaliter, ſicut grauia & leuia, patet ex hoc, quòd natura non mouetur niſi ad vnum, quo obtento quieſcit; ſed in motu corporum cæleſtium hoc non apparet, vnde conſequitur ab aliqua intelligentia illa moueri; Auguſtinus etiam dicit omnia corpora a Deo ſpiritu vitæ adminiſtrari; patet igitur corpora cæleſtia eo modo quo plantæ & animalia, animata non eſſe; quare opiniones hę in voce differunt, & verum dicit S. Tho. Nam ſi præter motum, cæli anima prȩditi admitterentur, ceſſā req; debeat motus aliquando, non ne animas illas in perpetuo otio remanſuras eſſe cuilibet perſpicuum eſt? Philoſophi quidem in illis corporibus motionem perpetuam ponunt, nam motorem extrinſecus nō accipiunt: Chriſtiana autem ve-

ritas ſoluit ſpirituum beatorũ munus eſſe, qui nullo labore cælos mouent, feriaturi cum omnia quiete perpetua ſtabilientur.

Et vidit quòd eſſet bonum.

QVONIAM quę facienda placebant, vt efficerentur, Facta non diſplicuerunt vt manerent.

Et factum eſt veſpere & mane dies quartus.

ID EST diſtinctio quarta; Initiũ noctis veſpere, & principium diei mane fuit.

Pro-

Producant aquæ reptile animæ viuentis & volatile ſuper terrã ſub firmamento cæli.

TRIA genera ſunt, quædam quæ perpetuo in aquis, quædã quæ perpetuo in terra, quædã quæ viciſſim in terra & aqua degunt; vniuſcuiuſque autem generis primitias velut naturę ſemina quędã, nunc produci iubet Dominus, vnde ornantur conſequenter aer & aqua his, quæ ſpiritu vitæ mouentur. Ad aquas quæ repunt, pertinere dicuntur, quia pauca ſerpunt in terra, pedibus plura gradiuntur. Sed aquatilia volatilibus anteponũtur, quia cęlo aqua quàm terra vicinior exiſtit. & aues terreſtria magis animalia ſunt, vt ait Gloſ. aqua enim terra dignior eſt. Volatilia tamen inquit Auguſtinus, conuenien-

ueniẽter aquis attributa eſſe, quia congruenter aer iſte nominatur aqua; & contradicentibus quare animalia volatilia ex aquis orta eſſe ſcribãtur, reſpondet aerem iſtũ nubibus plenum & humidum, in quo volant aues, à doctiſſimis hominibus aquis attribui ſolere, ac ſummam aeris partem, quæ exhalationes humidas non recipit, cælo aſcribi, quod teſtatur mons Olympus, imam vero terræ, in qua nubes & pluuias coguntur; non immerito igitur piſces & volucres ex aquis natæ eſſe commemorantur, quia vna eſt aeris & aquarum natura; ſed quicquid aquarũ fluit magis, animalibus quæ repũt, tribuitur, quidquid autem per vapores ſuſpenditur, auibus aſſignatum eſt. [Animæ viuentis] ideſt vitæ Vitalis, oblique ponitur, vt innuat vitam modo imperfecto in piſcibus

ſcibus exiſtere; viuentis tantum, non diſcernentis, vt animam eorũ quæ ſerpunt, ab hominum anima diſtinguat. Volatilia autem & ſi acutius quàm quæ repunt, ſentiunt, ratione tamẽ carent. Produxerunt ergo aquæ, non etiam emiſerunt ea quę ſerpunt, licet Delphini foras quandoq; prodire audeãt; volatilia vero ediderunt, & ſub firmamento, ideſt in aere ſuper terrã emiſerũt, quæ volatu maxime gaudent. Animam autem id eſſe proprie quod eſt omnibus generatim animantibus commune, perſpicimus, quæ terrenũ principium habuit. Verum ſeptuaginta legunt, Producant aquæ reptilia animarũ viuentium, & volatilia volantia ſuper terram ſecundum firmamentũ cæli, Aliqui vero in hæbreo haberi aiunt ſuper firmamentum, vel ſuperficiem firmamenti cæli, & vola-
tile

tile ſuper terram volet; Vbi per faciem intelligitur aer; hic enim à nobis primum sẽtiri ac videri poteſt ſub cælo, vt ſi ſequamur hæbream litteram, aues ex aquis productas eſse, credere non cogamur.

Crauitq́; Deus cæte grandia, omnemq́; animam viuentem atq́; motabilem quam produxerant aquæ in ſpeties ſuas, & omne volatile ſecundum genus ſuũ.

ALIQVI aiunt in Hebr. haberi, dracones magnos, ſignificãtes & piſces qui eadem magnitudine ac forma exiſtant. Quoniam ſunt animantia aquarum, quæ nõ ſerpendo, ſed natando vel pedibus ambulando inter volatilia numerantur, quæ ita pennas habent, vt omni vſu volandi careant, ne forte arbi-

arbitraretur quiſquã aliquid prætermiſſum eſſe, additum eſt, creauit cæte grandia, vt nullum genus exceptum ſit, quando cum cætis creata eſt omnis anima viuens. Dixit autem grãdia, quia mole corporis maximis montibus ęquantur; nam cum ad ſumma maris efferuntur, conſpicientibus inſulæ apparent: Hæc autem tantæ molis animãtia in illo mari habitant, quod Atlanticum vocatur. Talia vero ad terrorem noſtrum creata ſunt.

Notandum eſt dictum non eſſe, quòd aquæ producant cęte, ſed ea Deus creauit, omnia. ſ. quæ in aquis degunt eximia magnitudine prædita: at cum dixit, omnem animam viuentem, addidit &, motabilem, vt eam diſtinguat ab homine, quẽ facturus erat, Ac duæ quidem primarum originum cauſæ proponũtur hic, Deus creauit, aquę produxerunt;

xerunt; princeps cauſa Deus, ſecũda vero aqua, ſicut Deus & homo generant hominem. [Secundùm genus ſuum] additum eſt, de ijs quæ propagatione ac ſemine reparantur; Nam antea de herbis & arboribus dictũ fuit, quia ita creata ſunt, vt ex eis alia gignerentur, quę & formam poſteritatis ſeruarent, & ſpetie à ceteris diſtinguerentur.

Et vidit quod bonum eſſet, & benedixit eis dicens, creſcite & multiplicamini, & replete aquas maris, aueſque multiplicentur ſuper terram.

AVDISTI dominum laudantem quòd bonum eſt, & quomodo tu inſanis, inquit Chriſoſtomus, & audes dicere, quare cęti facti

cti ſunt, quaſi opificem Deum accuſans? nam ex horum creatione, ſi cordatus eſſes, diuinam potentiā & miſericordiā addiſcere poſſes; Vel vidit, quod bonum eſt ſic factū eſſe, in quo creatoris ingeniū perpenditur. [Et benedixit dicens, creſcite] & multiplices fœtus procreate, quod verbum ad hoc vſq; tempus illa conſeruat, nec vnum horum genus imminutum eſt, Nā Dei benedictio & verbum [creſcite] vt durarent, illis contulit, quam ad fœcunditatem valere voluit, quę in ſucceſſione prolis apparet, vt Dei benignitate quæ infima & mor talia creata ſunt, genus ſuum naſcē do cuſtodiant. Verum auctio incrementum ad magnitudinem deſignat, multiplicata autem, ex mixtione in multitudinem ſucceſſum. Vel [creſcite & multiplicamini] ad vtrunque animantium ex aqua fa-

ctorum

ctorum genus, ideſt piſces & aues pertinent; quia ſicut piſces omnes non niſi in aquis viuere queunt, ſic & pleræq; aues ſunt, quæ quanuis in terra quandoque quieſcant, ſobolemq; edant, nó tamen terra, ſed mari veſcuntur, mariniſq; ſedibus libentius quàm terreſtribus vtuntur. Quod vero addit, [Aueſque multiplicentur ſuper terram] ad vtrunque auium, ideſt & earũ quæ de aquis, & earum quæ de terra viuunt, refertur, quia videlicet etiam illæ, quæ ſine aquis viuere neſciũt aues, ita vt ſæpe magna parte anni ſub profundis aquis velut piſces lateant, nonnunq̃ egredi ſuper terrã ſolent, cũm fætus fundunt, & pullos nutriunt. Ac vt oſtẽderet Deus maiorem à ſe animantium, quæ ſenſu & phantaſia, ideſt viſo conſtant, hominiq; propiora ſunt, quã inanimatorũ rationẽ haberi quia pro-

propter animalia plantæ exiſtunt, ideo digniora laudantur; Et quia etiam ſemina ac plantę agriculturæ labore adiuta, animantia vero mutua inter ſe coitione perſeuerant; vel quia cũ ipſe voluit Deus, omnis generis fructibus, herbis & arboribus terram plenã reddidit, animalia vero bina condidit, merito benedixit eis, vt fæcunditate ſua alia quidem mare, alia lacus & flumina, alia aerem, alia terram implerent, ſed non herbæ virenti, & lignis poma ferentibus, quia terra quæ illa producit, etiam multiplicia efficit, & ſemen illis tribuit; verum repentibus aut volatilibus, niſi adeſſet appetitus, ipſa non creſcerent; ergo in eorum medullis amorem inſeri oportuit, quem benignitas Dei illis prębuit.

Et factum eſt veſpere & mane dies Quintus.

Ideſt quinta diſtinctio.

Dixitq; Deus producat terra animam viuentem in genere ſuo Iumenta & reptilia & beſtias terræ ſecundum ſpecies ſuas, et factum eſt ita.

POST cælum ſyderibus ornatū, & impletum volucribus aerē, qui ob vicinitatem nomen cęli adeptus eſt, & poſt locupletatas piſcibus aquas, quæ & ipſi coniunctæ ſunt aeri, conſequens erat terram ſuis animantibus ex ſe genitis impleri; Nam & ipſa præcipuam cum aquis cognationem habet, vt potè quæ ſine aquarum ſucco non ſolū fru-

fructus non edere, ſed nec conſiſtere valet.

Ac ſupra dictum eſt, Germinet, quia plantę & herbæ ac fructus ſingulis annis egerminant; plantæ.n. in terra non ſemper permanſuræ, ſed è terra naſcituræ erant. Hic de animãtibus dicitur, producat ſiue edat, quia ſemel cum è terra emanarint, deinceps è coitu gignũtur. Sciendum autem eſt quòd ſcriptura ſub vno genere animæ viuentis quod terra edidit, tres ſpeties diſtinxit, iumentorum, repentium & beſtiarum. Iumenta in vſus hominum animalia ſunt; Quæ repunt, ſerpentes, [beſtię,] pardi, tygrides, exiſtunt, & quicquid ore vel vnguibus ſæuit. Septuaginta pro iumentis quadrupedia legũt, quo nomine cuncta comprehendunt, quæ exceptis beſtijs & ſerpentibus terra edidit. Cur autem aqua re-

pentia animarum viuẽtium, tellus autem animam viuentem, ideſt animalia viuentia edere iuſſa eſt? niſi quia nantium natura vitæ imperfectioris particeps eſt; terreſtria vero animalia naturæ perfectione prędita ſunt, quippe quòd animã vniuerſam in eis principatum obtinere conſtet. Cur autem animã producit tellus? vt quid inter Iumenti & hominis animam interſit diſcas. De quibuſdam autem minutiſſimis animalibus quęſtio eſt, vtrum in primis rebus conditis illa creata ſint, & reſpondetur minutiſſima quæq; ex terra & aquis naſcentia tunc creata fuiſſe: Quæ vero ex corporibus mortuorum animaliũ, vel ex lignorum putredine oriuntur, dicere abſurdum eſt in ſpetie cum animalibus creata fuiſſe; at in eis ſeminis originem extitiſſe, vt conſequenter ex eorum corruptionibus

nibus pro ſuo quoq; genere exorirentur. Tripliciter igitur animalia condita ſunt, vtilia, pernicioſa, ſuperuacanea, à pernicioſis vel offendimur, vel terremur, vel exercemur; à ſuperuacaneis nec lędimur nec adiuuamur; ab vtilibus magnũ adiumentum habemus. Conſiliũ itaq; hoc capiemus, vt vtilia adhibeamus, pernicioſa vitemus, ſuperuacanea relinquamus.

Et factum eſt ita, & fecit Deus beſtias terræ & iumenta & omne reptile terræ in genere ſuo. ideſt fuit ita.

NOTANDVM eſt quòd trãſmutatio verborum facta eſt, & intelligendum quòd dicto citius omnia, quæ voluit fecit. Cur cum dixit reptile, addit, & terræ,

quia ſunt etiam aquarum reptilia. Quare die quinta natantia & volatilia creauit, terreſtria die ſexta? qa licet omnia nantia & volatilia hominis gratia condiderit, terreſtria tamen eodem die quo hominē eſſe voluit, quia maiori eâ emolumento hominibus exiſtant, & ſine ipſis vitam viuere minime poteramus.

Et vidit Deus quod eſſet bonum, & ait.

CVM à Deo bona creata legantur, quare quædam noxia inueniuntur? an nō nocentia in initio condita ſunt, & poſt peccatū nocere cęperunt? bona enim condita ſunt, ſed male agentibus ad inffligendum illis vulnus tributa ſunt; Et ſi propter peccatum nobis nocent, quare ſeipſas lædunt,

niſi quia aliæ pro aliorum cibo datæ ſunt? Omnia quidem in genere ſuo pulchra ſunt, licet pro peccatis nobis aduerſentur; Magnorum tamen virorum cõſenſus eſt, omnia ante diluuium meliora fuiſſe, ſicut et hominum corpora formoſiora extiterunt; Vnde & multorum opinio eſt non in cunctis locis, ſed in calidiſſimis vt in Armenia, Arabia, Meſopotamia rerum omnium creationem inchoaſſe, vbi etiam primi huminis fuit habitatio, & paradyſus terreſtris eſſe perhibetur. Cur non additum eſt, & Benedixit, ſicut de animalibus, quæ degunt in aquis dictum fuit? forte quia primũ de creata anima viuente dictum erat, ſecundũ poſt intelligendum reliquit. Vel quia ſub benedictione hominis cõprehenditur, quod neceſſario repetitũ eſt, ne quis in officio filios gignen-

do, ſicut in fornicatione ſine coniu gio peccatum eſſe arbitretur. An forte animalia ſextæ diei nõ commendauit, quia inter ea ſerpẽs erat cui maledicturus erat?

Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram & præſit piſcibus maris & volatilibus cęli, & beſtijs vniuerſæ terrę, omnique reptili quod mouetur in terra.

FACTA & ornata mundi habitatione reliquum erat, vt ipſe etiam propter quem omnia parabantur, habitator ac rerum Dominus crearetur homo; tardius autẽ conditus eſt, licet ceteris dignitate præſtet; nam ingreſſuro Regi ciuitatem opere pretium eſt ſatellites prẽmittere, vt palatijs bene adorna

tis

tis ibi honeſtius ille agat. Ait igitur faciamus, vt cum cõſilio factus eſſe videretur; Et in hoc Arrianos perſtringit; non enim dicit, fac vt ſubiecto & inferiori, vel vt minori ſecũdum naturam, ſed par honor declaratur; Iudæus vero ait hoc Angelis & Archangelis dictũ fuiſſe, O' inſaniam hominis, quomodo conſentaneum eſt vt angeli cõſilium dent, quorum eſt aſſiſtere, & miniſterium implere? Vide bone vir Iſaiam. Certe alij nemini dictũ eſt quàm illi qui magni eſt conſilij angelus, ille admirabilis conſiliarius vnigenitus Dei filius. Sed & alij Iudæi ſibi ipſi dixiſſe Deũ aiunt more principum, qui dicunt faciamus, ſiue mandemus. Itaq; Trinitatem hic aperte ſignificat: Nam cũ ſingulari numero imaginem dicit, vnam eſſe naturam oſtendit, ad cuius imaginem hominem cõdebat,

cum

cum vero numero multitudinis, noſtram, ait, eundem Deum, ad cuius imaginem homo fiebat, non vnam perſonam eſſe demonſtrat; Si enim illa natura patris & filij & ſpiritus Sancti vna eſſet perſona, non diceretur, noſtram, ſed meã; nec dixiſſet, faciamus, at faciam; ſi vero in illis tribus perſonis tres eſſent intelligendæ vel credendæ naturæ, non diceretur, ad imaginem noſtram, ſed imagines noſtras; vna enim imago trium naturarum inequalium eſſe nõ poſſet; Verum ad imaginem Dei dum vnus homo creatus eſſe dicitur, vna ſanctæ trinitatis ſecundum naturam diuinitas inſinuatur, ad cuius imaginem homo conditus eſſe dicitur: At hominem, quem dicit ad imaginem Dei factum eſſe, origenes ait corporatum non intelligi; non enim corpus Dei figmentum continet,

nec

nec etiam corporeus homo factus eſſe dicitur, ſed formatus, Is vero qui ad imaginem Dei creatus eſt, interior homo noſter eſt, qui non videtur, & incorporeus eſt atq; immortalis, in eo enim rectius imago Dei intelligitur. Quod confirmat Baſil. inquiens interiorem hominē dicere, ratio autem homo eſt: Auguſtinus quoque aſſentitur ſecundum id quod eſt in homine interius principaliuſq;, ideſt ſecundū mentem, ad imaginem, accipi; ab Origene vero diſsētit in hoc quòd ille nunc hominem interiorem factum eſſe ſuſpicatur, corpus vero poſtea, quia ſcriptum eſt, [Et plaſmauit]. Cum ergo ait, faciamus ad imaginē, perinde eſt ac ſi dicamus, hominem viuentem, rationalem, Deo ſimilem, ad imaginem, vt ſit rationalis, talem quippe animam illi creauit, qua per rationem atque

intel-

intelligentiam omnibus animalibus mentis expertibus præſtantior eſſet; ad ſimilitudinem, vt ſit rectus & iuſtitiam ſectetur, Ad imaginem enim dixit, propter principatus rationem, ad ſimilitudinem, vt pro virili ſimiles Deo manſuetudine, lenitateq; ac virtutibus exiſtamus. Secundum imaginem enim habeo vt mentis compos ſim, ſecũdùm ſimilitudinem, vt Chriſtum ſequar. Sed notandum eſt, quòd homo & imago dicitur, & ad imaginem; Filius autem quia natus eſt, & non creatus, imago tantum dicitur. Imago vero & ſimilitudo in hoc differũt, quòd imago vnius eſt, ſimilitudo autem nunquam minus quàm duorum exiſtit. Eſt ergo filius imago patris, ſpiritus Sanctus vero patris & filij ſimilitudo; communis enim bonitas ſiue charitas eſt patris & filij; non recte igitur

tur putes dici potuiſſe, faciamus hominem ad ſimilitudinem & imaginē noſtram, quia filius profecto ſicut non patris ſimul & ſpiritus Sācti, ſed patris ſolius filius eſt, ſic nō patris & eiuſdem ſpiritus Sancti, ſed ſolius patris imago eſt. E cōtra rectiſſime dictum eſt ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, quia videlicet ſpiritus Sanctus ſicut cōmunis eſt bonitas vel dilectio, ſic eorundem communis eſt ſimilitudo. At ad imaginem ſuam hominis animam fecit, quæ tota dicitur anima, non aliud autem hominis ſignifico quàm animam, cum, mentem, dico, ſed propter aliud animā & propter aliud mentem; nam totum quod viuit in homine, anima eſt; cum vero in ſe & ex ſe ac per ſe ſola agit, mens dici ſolet; ac ſenſus miniſteria ſua implens anima dicitur; Quæ eſt forma corporis organici

nici in potentia vitam habentis ſecundùm Ariſtotelem, Et hæc ſentẽtia ab eccleſia concilijſq́ue recepta eſt. Ad imaginem etiam dicitur, quia nõ eſt ei omnino ſimilis, filius enim eſt imago patris non ad imaginẽ, quia filius naturaliter habet, quicquid pater habet: Homo vero ita imago eſt vt ad imaginem, quia non natura, ſed imitatione habet, quæ Dei ſunt. Deniq; ad Imag. & ſimilitudinem noſtram.ſ.]ad eã formam & exemplar ſiue ſpectrum & effigiem quæ filio Dei aſſumenda in Chriſto ante omnium rerum conditarum formationem deſtinata eſt. Sed homo per conditionem ſeruauit imaginem, per peccatum ſimilitudinem amiſit, nam anima peccatrix non deſinit; eſſe imago, ad ſimilitudinem non peruenit, niſi ſancta fuerit. Poſtquã, ad imaginem dixit, ſtatim addit, vt

preſit

preſit piſcibus, &c. vt intelligamus in eo factum hominem ad imaginē Dei, in quo animalibus rationis expertibus antecellit, id autem eſt ratio, vel mens, vel intelligentia. Sed in mente, quę imago Dei eſt, hæc tria inſunt, memoria, intelligētia, & voluntas; memoriæ attribuimus omne quod ſcimus, quanuis non inde cogitemus; Intelligentię, quod verum cogitādo reperimus, idq́; memoriæ mandamus; per memoriam patri ſimiles ſumus, per intelligentiam filio; per volūtatem ſpiritui Sancto, nihil enim in nobis ei tam ſimile eſt, quàm voluntas & amor.

Et

Et præſit piſcibus maris & volatilibus ac beſtijs terrę vniuerſæ, omniq; reptili quod mouetur in terra.

VVlt talem hominem qualẽ ſupra deſcripſimus, prædictarum beſtiarum & volucrum & repentium, & quadrupedum, & omnium reliquorum principatum tenere, & licet homo beſtijs omnibus actu non imperet, quod propter peccatũ accidiſſe dictum eſt, ius tamen habere; Atqui homo mediorum animalium dominatũ retinuit ad conſolationem, in maximos vt leones, tygreſq; & huiuſmodi imperiũ amiſit, in minimos vt pulices & muſcas ad agnoſcendum ſe vilem, etiam dominationẽ non habuit, quanuis in ſacra ſcriptura

ptura Cetos magnos,& feras ac ſer pētes homini ſubiectos fuiſſe nec vſquam legatur. Idem ergo eſt di cere, præſit, ideſt rerum omnium inferiorum dominus ſit; Dominationem enim rerum in hominem vt diuinam imaginem iure ac merito collatam fuiſſe ſignificat. Ex quo intelligimus non propter corpus hominem dici ad imaginē Dei factum, ſed propter eam poteſtatē, qua omnia pecora ſuperat; omnia enim animalia propter intelligentiam homini ſubiecta ſunt, quorū corpora ad terram inclinata ſunt, & nō erecta, ſicut hominis corpus, quo declaratur etiam animum noſtrum ad cæli conſpectum ſe excitare debere. Septuaginta vero multitudinis numero, & præſint, perinde ac dicatur, non ſolum Adam, ſed quicunq;, & omnibus terræ, legunt, non vniuerſæ terræ, vt ſic ex-

ponatur, quòd non omni terrę, ſed omnibus quæ ſunt in terra, dominetur. Adam tamen non tantum illius primi hominis, ſed etiam totius humanæ ſpetiei humanæ proprium eſt.

Et creauit Deus hominem ad imaginem ſuam.

TACVIT & ſimilitudinem, vt innuat illum aliquando ad ſimilitudinem denuo creatum iri, nam illum quodammodo nondum ad imaginem & ſimilitudinem fecerat, ſed tãtum ad imaginem ſuam, qui euanuerat, & ſimilitudinem illam amiſerat; Aliqui tamẽ textus addunt, & ſimilitudinem, licet in hebreo nõ haberi recentiores etiã dicant, ac Rupertus, & 70. non legant.

Ad

Ad imaginem Dei creauit Illum.

QVÆRIT Hilarius, ſi ſolitario atq; ipſi ad ſe eundem ſermo fuit, quid hic ſentiendum exiſtimatur? video enim, inquit, tripertitam & facientis & facti & exempli ſignificationem. Qui factus eſt homo, Deus, Deus autem fecit, & quem condidit, ad imaginem Dei fecit; ſi de ſolitario geneſis locuta eſſet, ad imaginem ſuam dixiſſet, ſed ſacramentum euangelij annuncians non duos Deos, at Deum ac Deum explicauit, cum hominem per Deum effectum ad imaginem Dei ait: Atque ita Deus ad communem ſibi cum Deo imaginem atque eandem ſimilitudinem hominem reperitur efficere, vt nec ſolitudinis intelligentiam facientis ſignificatio admittat, nec diuinita-

tis diuerſitatem ad eandem imaginem ac ſimilitudinem conſtituta patiatur actio. Quæ verba Recentiores quidam exponunt, ideſt tota trinitas ad imaginē Dei, ideſt Chriſti hominem creauit, qui Deus eſt, ad cuius imaginē homo præcipue factus fuit. Quam expoſitionem et Cyrillo, & Theodoreto placuiſſe inquiunt; & hoc etiam à Philone dictum oſtendere conant. ex ea enim illuſtrem hunc ſenſum de toto homine tam ſecundum corpus quàm ſecūdum mentem exprimi, quòd Deus formauerit hominem ad illius imaginem, quē Dominus iam ſua ante deſtinatione creauerat, vt ſcriptum eſt; ab initio namq; Chriſtus archetypus & exemplar fuit, licet Auguſtino nòn arriſerit; inquit enim nō quaſi pater ad imaginem filij, aut filius ad imaginem patris, alioquim non vere dictum
eſſet

eſſet ad imaginem noſtram, ſi ad pa
tris ſolius, & filij ſolius imaginem
homo creatus eſt, ſed ita dictũ eſt
ad imaginem Dei, tanquàm ſi dice-
retur ad imaginem ſuam, id quod
paullo ante præmiſerat; Cum au-
tem nunc dicitur ad imaginẽ Dei,
cum ſupra dictum ſit, noſtrã, ſignifi
cauit quod non agat illa perſona-
rum multitudo, vt plures Deos vel
dicamus vel credamus, vel intelli-
gamus, ſed patrem & filium & ſpi
ritum Sanctum, propter quam tri-
nitatem ad imaginem noſtram di-
ctum eſt, vnum accipiamus Deum,
propter quod ad imaginem Dei di
ctum eſt, Quem videtur Iunilius
approbare inquiens quòd prius ad
imaginem ſuam dixerat, confirma-
tionis gratia geminauit addens ad
imaginem Dei creauit illum, vt ſpẽ
recipiendæ Dei imaginis arctius in
mẽtibus noſtris infigeret. Vel quia

homo non vnius tantũ, ſed vtriuſque ſexus nomen eſt, & vterque quia rationalis, ad imaginem Dei creatus ſit, recte propter duos ſexus enunciationem creationis ſecundum imaginẽ Dei duplicauit: Vel repetijt ad tollendam eorũ opinionem, quòd homo ad angelorũ imaginem creatus fuiſſet.

Maſculũ & fæminam creauit eos.

NON ſimul in tempore, ſed in præſcientia, ſiue præſenſione. Quomodo nondum facta muliere ſcriptura ait, maſculum & fæminã creauit eos, an propter benedictionem, qua affecit eos dicens, creſcite, præueniens quod futurũ erat, quia non poterat niſi cum fœmina multiplex eſſe? an fortaſſe quia omnia quæ à Deo facta ſunt, coniũcta dicuntur, vt cælum, & terra, ſol & luna,

luna, vt oſtenderetur quoniam homo eſt Dei opus, & non ſine armonia conuenienti anticipãs ait, creauit eos, vt in Adam mulierem non reipſa, ſed decretam in mente, creatam eſſe agnoſceremus: Vel quia de illius latere, ſiue carne & oſſibus emanatura erat, quæ in illo iam cõtineretur per naturã, à quo per formam educenda erat. Maſculum autem vnũ, & fæminam vnã Deus imprimis condidit, non vt animãtia cetera, quæ in ſingulis generibus non ſingula ſed plura creauit, vt per hæc humanum genus arctiore ad inuicem copula charitatis aſtringeret, quòd ſe ex vno tantum parente ortum eſſe meminiſſet. Rurſuſq; ne in vno homine vterq; ſexus conſtitueretur, ſicut quos androgynos vocant, ad ſignificandã in ſpetie humana in principio creationis coniugij inſtitutionem.

eos non eum dixit.

Benedixitq́; illis Deus & ait.

SPIRITV loquens propheta quod nondum factum erat vt factum narrauit, ideo vt dixit, Maſ. & fæm. creauit eos, quaſi vtriq; benediceret, benedixit inquit.

Creſcite & multiplicamini & replete terram.

ID EST fęcunditatem accipite & replete. ſ. hominibus; nuptiæ quidem terram implent, virginitas cælum. Et quanquam præter concubitũ maris & fęminæ fieri non poſſe videatur, alius tamen modus eſſe potuiſſet in corporibus immortalibus, vt ſolo mentis affectu filij naſcerentur, nec mortuis parentibus ſucceſſuri, nec ipſi morituri, donec immortalibus terra impleretur;

retur; nec indigentia ciborũ futura fuiſſet; Ac ſentiunt aliqui ſi homo non peccaſſet, cæli progeniem ante deſtinatam ædificandi gratia electos omnes & ſolos genitos iri, quòd non per peccatum, ſed per Deum benedicentẽ gignendi vſus homini datus ſit.

Et ſubijcite eam & dominamini piſcibus maris & volatilibus cæli, & vniuerſis animantibus quæ mouentur ſuper terram.

QVÆRITVR qua vtilitate homo dominatum habuit inter cetera animantia, & ad quos vſus, cum ad eſcam herbæ tantum & arborum fructus primò conceſſa ſint? reſpondet forte quia peccaturum hominem præſentiebat Deus, ac mortalem ſic futurum, quem im

mor-

mortalẽ creauerat; Ideo illa in primordio inſtituit,quibus iã ſe mortalis tueri poſſet. Quare non & cunctis homo animantibus dominatur? quia poſtquã creatori ſubiectus eſſe noluit, iure dominiũ amiſit. Denique in teſtimonium primę creationis viris ſanctis & humiliter Deo ſeruientibus & aues obſecutas eſſe, & ſerpentes veneno ſuo nocere non potuiſſe legimus.

Ecce dedi omnem herbam afferentem ſemen ſuper terram, & vniuerſa ligna quæ habent in ſemetipſis ſementem generis ſui vt ſint vobis in eſcam & cunctis animantibus terræ omniq; volucri cæli & vniuerſis quæ mouentur in terra, & in quibus

bus eſt anima viuens vt habeant ad veſcendum.

OMNES doctores opinãtur, dum dominus certorum ciborum genus aſſignat, alia prohibuiſſe, contra eos qui vſum carniũ tunc vetitum fuiſſe negant. Et ait Origenes in principio ex herbis & oleribus & arborum fructibus à Deo cibum permiſſum fuiſſe; poſt diluuium, cum inijſſet fœdus & cũ Noe pactus eſſet, facultatem veſcẽdi carnibus datam fuiſſe; Non ſic autem intelligendum eſt, quòd herbæ & fructus arborum hominibus beſtijs & auibus darentur, ſed ſingula ſingulis ſecundum vniuſcuiuſque conditionem. Quis pro dignitate immenſam illam bonitatem laudibus attingere poteſt? certe magna Domini erga hominem quem condidit, cura apparet. At

quomodo cum præ alijs animanti bus homo immortalis factus ſit, ni hilominus commune cum eis terrenum alimentũ accepit? at conſi derandum eſt aliam carnis immor talitatem fuiſſe, quam in Adam accepimus, aliam quam, cum ſurgemus, à Chriſto nobis donatum iri ſperamus; Ita enim immortalis erat, vt poſſet non mori, ſi non pec caret; ſi vero à delictis non declina ret, moreretur; At ita erunt immor tales filij qui ſurgent, vt nec vltra mortem obire, nec flagitia cómittere queant. Notat Auguſtinus quod vbi dedit poteſtatem homini herbas & fructus edendi, addidit.

Et factum eſt ita.

IN quo ſignificatur quòd hoc di cente Deo in cibum ſibi conceſ-

ſa

ſa cognouit homo, non quòd ſtatim comederit. Vel factum eſt ita, vt homo dominaretur, vel vt omnia, quęcunq; imperauit conditor, reipſa perfecta ſint, & iſtis ſex diebus in congruum ordinem redacta.

Viditque Deus cuncta quę fecerat & erant valde bona.

CVM ſigillatim cetera dicantur bona, cur homo ad imaginem Dei factus cũ cæteris dicatur bonus? an forte quia peccaturum eum præſagiebat, nec in imaginis perfectione manſurum, cum ceteris non ſigillatim, eum bonum dicere voluit? quia qui bonum ſibi fuiſſe adhærere Deo nõ intellexit, ſingularem laudem non meruerat. Nec fruſtra additum eſt, valde, quia & corporis ſingula membra pulchra

chra ſunt, ſed in vniuerſo corpore pulchriora, ante namq; erant ſingula bona, propter hominem omnia valde bona, quia ad decorē hominis creata ſunt. Septuaginta addunt, ecce bona valde, ad demonſtrandum rem pręſentem eſſe.

Et factum eſt veſpere & mane dies ſextus.

SExta dies, ſexta diſtinctio, Finis enim diei ſextæ etiam ea formandi finem addidit, quæ creanda erant, & quoniam Deus omnia opera ſua ſexto die perfecit, ideo pro perfectione ſenarius numerus poni ſolet. Et cum ſextus dies cōpletus ſit, requietis ſabatum ſequitur.

Cap.

Cap. Secundum.

Igitur perfecti ſunt cæli & terra, & omnis ornatus eorum, compleuitq; Deus ſeptimo die opus ſuum quod fecerat, & requieuit Die ſeptimo ab vniuerſo opere quod patrarat.

PERORATIO eſt ſuperioris capitis in quo omnia creata ſunt, Atq; cælum & terram commemorans omne opus Dei comple ctitur; ornatus autem cæli ſpiritalis, angeli ſunt; corporei ſydera, ſol & luna; Terræ vero maria, flumina, & fontes, frugum varietates, animaliaq; diuerſa & huiuſmodi.

Com-

Compleuit die ſeptimo opus ſuum quòd fecerat.

ARTABIMVS inquit Hieronymus, Iudęos otio ſabbati gloriantes, quòd illud in principio diſſolutum ſit, dum Deus in ſabbato opera efficit, ea in illo complens, & ipſi diei benedicēs, quia in illo vniuerſa confecerat. Septuaginta tamen legũt die ſexta perfeciſſe opera quæ nauauit, Quod nihil quæſtionis affert; nam perfectio, quę totius vniuerſi forma eſt, & ex integritate partium conſtat, ſextæ diei conuenit; perfectio vero quæ per ceſſationem a creãdis rebus nouis conſiſtit, ad ſeptimam diem quadrat. Quod omne creatum ſexta die perfectum fuerit, ſenario numero conuenit, qui mundi eſt perfectio; Senarius enim numerus nõ

ideo

ideo perfectus eſt, quia Deus ſex diebus opera fecit, ſed ideo ea ſex diebus cõpleuit, quia ſenarius perfectus eſt, ea protecto ratione quia ſuis partibus ſexta, ideſt vno, tertia ideſt duobus, dimidia, ideſt tribus conficiatur, quæ in ſummam ductę illum complent. Aliqui die ſeptima compleuiſſe opinantur, quantum ad naturæ integritatem & cõditionem pertinet, quia mulier viro tunc adiuncta eſt, quem ſolum eſſe bonum non erat; factam igitur eſſe mulierem ſexta die in Adam, ſeptima ipſam eſſe formatam, Et Deum illos ſummis bonis affeciſſe, atq; agendis gratijs diem illum aſſignauiſſe, non enim opus omne quod fecerat Deus, hoc glorioſo die completur, ſed ſolum rationalis naturæ opus gloria eius completur, ideſt angelica lux; Et homo ad imaginem Dei factus, ſanctam

huius Diei claritatem intuentur.

Requieuit die ſeptimo ab omni opere quod patrarat.

IDEST, ceſſauit a formandis rebus vt eſſent, die ſeptimo, Et requieuit in ſemetipſo nõ quaſi operando laſſus, ſed quia nihil poſtea nouum addidit, vſque nunc tamẽ eorum adminiſtrationem exercet, quæ tunc inſtituta ſunt; creatoris enim virtus cauſa eſt, vt res omnis creata conſiſtat: Nam inquit Ioãnes, quòd gubernare non deſinit.

Benedixitque diei ſeptimo, & ſanctificauit illum quia in ipſo ceſſauerat.

ILLA ſanctimonia quam populo notam fecit dicens, memento vt diem ſabbati ſanctum celebres;

vel

vel in eo ſe laudari voluit, illumq́; ſibi dicauit. Quid? alij dies ſancti non erant? vtiq;, ſed ſatis erat in illis res creandas productas fuiſſe, ideo illis non benedixit, huic ſolo nõ modo benedixit, ſed etiam ſanctum reddidit illum, ideſt ab alijs ſegregauit.

Quia in ipſo ceſſauerat ab omni opere ſuo quod creauit Deus vt faceret.

ERVDIENS nos, vt diem vnũ ad opera illa facienda ſeparemus, quo ſpiritui ſeruiamus [creauit vt faceret] ideſt ad faciendum, vt opus ſuum quod effecit Deus & homo ſimiliter faceret, ac ſex diebus laboraret, quatenus & ipſe exẽplo Domini ſui ſabbato quieſcere poſſet.

Iſtæ ſunt generationes cæli & terræ, quando creatæ ſunt.

REPETITIO & ſuperiorum concluſio, & ipſe ordo diuinæ inſtitutionis, quo ornatus eorũ per opera ſex dierum ad illam vſq; perfectionem ſuperius deſignatã peruenit. Vnde percellit eos qui mundum ſine initio fuiſſe inquiũt: Vel qui ex materia factum à Deo, quam is non crearit, ſed ei coæternã. Poſſunt autem generationes cæli & terræ dupliciter intelligi, per rationem quidem patiendi, vt illa generata ſint. ſ. talia, agendi vero, vt Deus circa illa. ſ. creationem, diſtinctionemq; atq; ornatum fabricatus ſit, ait autem cæli, & terræ, in illis alia omnia nobis conſiderãda relinquens.

In Die quo Deus fecit cælum & terram & omnem virgultum agri antequàm oriretur in terrà, omnemque herbam regionis antequam germinaret; non enim pluerat Dominus Deus ſuper terram, nec homo erat qui operaretur terram.

IN die pro omni tempore, quo res creata in primordio formata eſt; non enim in quolibet ſex dierum cælum vel factum, vel ſyderibus Illuſtratũ fuit, ac terra ab aquis ſegregata, & arboribus herbiſq; cõſita eſt, ſed ſcriptura more ſolito diẽm pro tẽpore poſuit, ſicut Apoſtolus ait. Ecce nunc dies ſalutis. Sed intelligere difficile eſt, quomodo in hac die cælum & terram &

omne virgultũ fecit, niſi dicamus quòd in materia informi omnis res creata pariter formata eſt, iuxta illud, qui viuit in æternum creauit omnia ſimul, & per naturam extitit, licet per ſpetiem ſiue formam non ſimul emanarit, & in lucem prodierit. Si ergo in hac die tempus intelligimus quo ante omnem ſæculi huius diẽ omnia effecta sũt, patet quòd herba & arbor omnis in natura ſua virtutem producendi acceperunt, antequam orirẽtur vt videri poſſent. Si vero diem illum pro illo tempore accipimus, quo mundus ſpatio ſex dierum ornatus eſt, intelligere poſſumus è terra herbã virentem exiſſe, nõ ſicut modo ea naſcitur cũ multa pluuiarum irrigatione, vel hominũ induſtria, ſed prima herbarũ & arborũ creatio aliter, ſolo.ſ.Dei imperio ſine opera humana facta eſt. Quaſi

dicat

dicat non ex irrigatione pluuiarũ nati ſunt fructus aut herbæ, & arbores fruticatæ ſunt, Nam vſq; ad diluuium pluuiſſe non legitur. Cur autem non erat homo qui terram coleret? non ne ſexto die crearat eum Deus? an per repetitionem inquit, quando viridia fecit, nõdum pluerat; tertia quippe die iſta fecit; ſexta hominem; an ob vtrunq; poſitum eſt, quia nondum pluerat, & adhuc homo non erat, oſtendens, quòd ante creationem virgultorũ & herbarum pluuiam Deus non miſerit?

Sed fons aſcendebat è terra irrigãs uniuerſam ſuperficiem terræ.

HEBREI irrident quòd interpres fontem verterit ipſos 70. imitans; Moyſem enim dicũt ſcribere nubem è terra aſcendere ſoli-

tam eſſe, qua vniuerſa terra irrigaretur, vt natura ſit; Maior tamen pars 70. interpretes ſequitur;quid quid autem ipſi dicant, Moyſes his qui creduli non ſunt, occurrere volens, ſed putant naturam terrę eſſe, vt ex ſe fructus producat, docet Deum omnium auctorem eſſe, & naturæ opus niſi Dei non eſſe, vnde herbæ tunc imbribus non mouebantur; quomodo autem terra floreret, ſubijcit, vapor è terra aſcēdebat. Non obſtat quominus credatur, quòd fons ita viciſſim ad irrigandū aſcēderit ac redierit, quomodo nunc Nilus hodie ad irrigādū ægyptum prodit atq; emanat.

Formauitque Deus hominem de limo terræ.

HIc altius & quaſi de integro hominis generationem hiſto-

ria

ria nobis recenſet; Cum igitur ſupra de animæ natura dixerit,nunc de formatione corporis diſſerit. Item ſupra dicebatur quòd fecit, nunc etiam quomodo fecit; Nam quidã de corpore, plaſmauit, ideſt formauit,dictum eſſe prodiderũt; De anima vero, fecit ſiue creauit, Quæ diſtinctio Baſilio non diſplicet; hanc enim videtur Dauid innuiſſe,inquiens,manus tuæ fecerũt & plaſmauerunt, ſiue formauerunt me; fecit igitur hominem interiorem,externum formauit,nam potentia, & cauſæ ratione ſex dierum ſpatio homo factus eſt,ſecundum originem temporũ nunc creatus; Et quando dictum eſt, factus eſt homo,ipſam cauſam creauerat, de qua homo erat ſuo tempore futurus; cauſa vero, ideſt terra hæc præceſſerat; Non eſt autem additum,ad imaginem, quia de formatio-

tione corporis dicitur, tūc cum ad imaginem dixit, interior homo ſignificabatur. Verum dignatur corpus noſtrum propria manu formare inquit Baſil. & angelo non mandauit, terram accipit, codex noſter, de limo terræ; cum ad acceptum re ſpexeris, quid eſt homo? cum formationem mente conceperis, magnum quiddam homo eſt; quare propter materiam nihil, & propter dignitatem eximium quid eſt. Neceſſe ergo fuit, quod primum corpus hominis a Deo ſine medio formaretur, fieri tamen potuit, vt aliquod in formatione corporis primi hominis miniſterium angeli exhiberent, ſicut in pulueribus colligendis præbebunt, cum nouiſſime ſurgetur. Auguſtinus deridet eos qui aiunt Deum manibus ſuis hominem feciſſe, & ait cogitationem hanc nimis puerilem eſſe, nec audien-

diendos eſſe nonnullos id opus eſſe Dei precipuum dicentes quia cætera dixit & facta ſunt, ipſe hominem fecit; ſed ideo potius, quia eum ad imaginem ſuam fecit.

Et inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viuentem.

INSPIRAVIT, ideſt totum quidē corpus rationali vita animauit, ſed in faciem, nominauit, quia hæc pars ſenſibus ornata eſt ad intuenda ſuperiora, per quæ in anima rationali inſitum eſt, vt ſapiat quæ ſurſum ſunt. Spiraculum autem vitæ, animam corpori cōiunctam intelligimus, vnde ſpiritum animam eſſe minime dubitandum eſt. Vel ſubſtantiam ſiue naturam animæ in qua viueret, ex nihilo creauit, & ideo ſpiraculum quia

ex nihilo. Vel inſpirauit, ideſt, voluit vt hoc corpus vitalem vim haberet, quæ animali facta eſt in animam viuentē, ideſt efficacem operam facientem, cui corporis mēbra ſeruiant, cuiuſq; voluntati auſcultent: Et ait Chriſ. illud prius de terra formari, &c. poſtea ei vitalē virtutem tribui, quæ.ſ. animæ eſt ſubſtantia ſiue natura; Hinc elicit argumētū quòd corpus priuſquàm anima creatum ſit, quem ſequitur Damaſc. Nyſſenus tamen vtrunq; reijcit, meo quidem iudicio recte, inquiens neq; corpus ante animā, neq; eam ante corpus effectā fuiſſe; Et certe, vt ait S. Tho. contra inſtitutionis rerum primæ rationem exiſteret, vt Deus aut corpus ſine anima, aut ſine corpore animam fecerit, cum vtrunq; humanæ naturę pars ſit, Et hoc de corpore quàm de anima magis abſurdum eſt, &c.

non

non è conuerſo: & ideo per ſpiraculum vitæ anima intelligitur, idem eſt enim inſpirare quòd ſpiritum facere, vt ſit quaſi explicatio illius quod pręmiſerat; nam anima corporis forma eſt. Et quia vitæ actiones in facie propter ſenſus ibi exiſtētes magis manifeſti fiūt, ideo dicitur in faciem hominis inſpiratum eſſe ſpiraculum vitæ in animā viuentem, ideſt vitam animalē corpori dantem; vnde notandū, quòd anima rationalis & anima eſt, & ſpiritus; anima quidem dicitur, qđ cum ceteris animalibus commune eſt. ſ. corpori vitā præbere, ſed ſpiritus dicitur, illud quod eſt ſibi & nō alijs animalibus propriū, quòd virtutem intelligendi à materia abſtractam habeat: In primo igitur ſtatu anima rationalis cum corpore communicabat, quod conuenit ei quatenus anima eſt, & ideo corpus

Compleuit die ſeptimo opus ſuum quòd fecerat.

ARTABIMVS inquit Hieronymus, Iudęos otio ſabbati gloriantes, quòd illud in principio diſſolutum ſit, dum Deus in ſabbato opera efficit, ea in illo complens, & ipſi diei benedicēs, quia in illo vniuerſa confecerat. Septuaginta tamen legũt die ſexta perfeciſſe opera quæ nauauit, Quod nihil quæſtionis affert; nam perfectio, quę totius vniuerſi forma eſt, & ex integritate partium conſtat, ſextæ diei conuenit; perfectio vero quæ per ceſſationem a creãdis rebus nouis conſiſtit, ad ſeptimam diem quadrat. Quod omne creatum ſexta die perfectum fuerit, ſenario numero conuenit, qui mundi eſt perfectio; Senarius enim numerus nõ

ideo

ideo perfectus eſt, quia Deus ſex diebus opera fecit, ſed ideo ea ſex diebus cōpleuit, quia ſenarius perfectus eſt, ea profecto ratione quia ſuis partibus ſexta, ideſt vno, tertia ideſt duobus, dimidia, ideſt tribus conficiatur, quæ in ſummam ductę illum complent. Aliqui die ſeptima compleuiſſe opinantur, quantum ad naturæ integritatem & cōditionem pertinet, quia mulier viro tunc adiuncta eſt, quem ſolum eſſe bonum non erat; factam igitur eſſe mulierem ſexta die in Adam, ſeptima ipſam eſſe formatam, Et Deum illos ſummis bonis affeciſſe, atq; agendis gratijs diem illum aſſignauiſſe, non enim opus omne quod fecerat Deus, hoc glorioſo die completur, ſed ſolum rationalis naturæ opus gloria eius complectur, ideſt angelica lux; Et homo ad imaginem Dei factus, ſanctam

huius Diei claritatem intuentur.

Requieuit die ſeptimo ab omni opere quod patrarat.

IDEST, ceſſauit a formandis rebus vt eſſent, die ſeptimo, Et requieuit in ſemetipſo nō quaſi operando laſſus, ſed quia nihil poſtea nouum addidit, vſque nunc tamē eorum adminiſtrationem exercet, quæ tunc inſtituta ſunt; creatoris enim virtus cauſa eſt, vt res omnis creata conſiſtat: Nam inquit Ioānes, quòd gubernare non deſinit.

Benedixitque diei ſeptimo, & ſanctificauit illum quia in ipſo ceſſauerat.

ILLA ſanctimonia quam populo notam fecit dicens, memento vt diem ſabbati ſanctum celebres; vel

vel in eo ſe laudari voluit, illumq́; ſibi dicauit. Quid? alij dies ſancti non erant? vtiq;, ſed ſatis erat in illis res creandas productas fuiſſe, ideo illis non benedixit, huic ſolo nō modo benedixit, ſed etiam ſanctum reddidit illum, ideſt ab alijs ſegregauit.

Quia in ipſo ceſſauerat ab omni opere ſuo quod creauit Deus vt faceret.

ERVDIENS nos, vt diem vnū ad opera illa facienda ſeparemus, quo ſpiritui ſeruiamus [creauit vt faceret] ideſt ad faciendum, vt opus ſuum quod effecit Deus & homo ſimiliter faceret, ac ſex diebus laboraret, quatenus & ipſe exēplo Domini ſui ſabbato quieſcere poſſet.

Iſtæ ſunt generationes cæli & terræ, quando creatæ ſunt.

REpetitio & ſuperiorum concluſio, & ipſe ordo diuinæ inſtitutionis, quo ornatus eorũ per opera ſex dierum ad illam vſq; perfectionem ſuperius deſignatã peruenit. Vnde percellit eos qui mundum ſine initio fuiſſe inquiũt: Vel qui ex materia factum à Deo, quam is non crearit, ſed ei coæternã. Poſſunt autem generationes cæli & terræ dupliciter intelligi, per rationem quidem patiendi, vt illa generata ſint.ſ.talia, agendi vero, vt Deus circa illa.ſ.creationem, diſtinctionemq; atq; ornatum fabricatus ſit, ait autem cæli, & terræ, in illis alia omnia nobis conſiderãda relinquens.

In Die quo Deus fecit cælum & terram & omnem virgultum agri antequàm oriretur in terra, omnemque herbam regionis antequam germinaret; non enim pluerat Dominus Deus ſuper terram, nec homo erat qui operaretur terram.

IN die pro omni tempore, quo res creata in primordio formata eſt; non enim in quolibet ſex dierum cælum vel factum, vel ſyderibus Illuſtratũ fuit, ac terra ab aquis ſegregata, & arboribus herbiſq; cõſita eſt, ſed ſcriptura more ſolito diẽm pro tẽpore poſuit, ſicut Apoſtolus ait. Ecce nunc dies ſalutis. Sed intelligere difficile eſt, quomodo in hac die cælum & terram &

omne virgultũ fecit, niſi dicamus quòd in materia informi omnis res creata pariter formata eſt, iuxta illud, qui viuit in æternum creauit omnia ſimul, & per naturam extitit, licet per ſpetiem ſiue formam non ſimul emanarit, & in lucem prodierit. Si ergo in hac die tempus intelligimus quo ante omnem ſæculi huius diē omnia effecta sũt, patet quòd herba & arbor omnis in natura ſua virtutem producendi acceperunt, antequam orirētur vt videri poſſent. Si vero diem illum pro illo tempore accipimus, quo mundus ſpatio ſex dierum ornatus eſt, intelligere poſſumus è terra herbā virentem exijſſe, nō ſicut modo ea naſcitur cũ multa pluuiarum irrigatione, vel hominũ induſtria, ſed prima herbarũ & arborũ creatio aliter, ſolo.ſ.Dei imperio ſine opera humana facta eſt. Quaſi

dicat non ex irrigatione pluuiarũ nati ſunt fructus aut herbæ, & arbores fruticatæ ſunt, Nam vſq; ad diluuium pluuiſſe non legitur. Cur autem non erat homo qui terram coleret? non ne ſexto die crearat eum Deus? an per repetitionem inquit, quando viridia fecit, nõdum pluerat; tertia quippe die iſta fecit; ſexta hominem; an ob vtrunq; poſitum eſt, quia nondum pluerat, & adhuc homo non erat, oſtendens, quòd ante creationem virgultorũ & herbarum pluuiam Deus non miſerit?

Sed fons aſcendebat è terra irrigãs vniuerſam ſuperficiem terræ.

HEBREI irrident quòd interpres fontem verterit ipſos 70. imitans; Moyſem enim dicũt ſcribere nubem è terra aſcendere ſoli-

tam eſſe, qua vniuerſa terra irrigaretur, vt natura ſit; Maior tamen pars 70. interpretes ſequitur; quid quid autem ipſi dicant, Moyſes his qui creduli non ſunt, occurrere volens, ſed putant naturam terrę eſſe, vt ex ſe fructus producat, docet Deum omnium auctorem eſſe, & naturæ opus niſi Dei non eſſe, vnde herbæ tunc imbribus non mouebantur; quomodo autem terra floreret, ſubijcit, vapor è terra aſcẽdebat. Non obſtat quominus credatur, quòd fons ita viciſſim ad irrigandũ aſcẽderit ac redierit, quomodo nunc Nilus hodie ad irrigãdũ ægyptum prodit atq; emanat.

Formauitque Deus hominem de limo terræ.

HIc altius & quaſi de integro hominis generationem hiſto-

ria

ria nobis recenſet; Cum igitur ſupra de animæ natura dixerit, nunc de formatione corporis diſſerit. Item ſupra dicebatur quòd fecit, nunc etiam quomodo fecit; Nam quidā de corpore, plaſmauit, ideſt formauit, dictum eſſe prodiderūt; De anima vero, fecit ſiue creauit, Quæ diſtinctio Baſilio non diſplicet; hanc enim videtur Dauid innuiſſe, inquiens, manus tuæ fecerūt & plaſmauerunt, ſiue formauerunt me; fecit igitur hominem interiorem, externum formauit, nam potentia, & cauſæ ratione ſex dierum ſpatio homo factus eſt, ſecundum originem temporū nunc creatus; Et quando dictum eſt, factus eſt homo, ipſam cauſam creauerat, de qua homo erat ſuo tempore futurus; cauſa vero, ideſt terra hæc precèſſerat; Non eſt autem additum, ad imaginem, quia de forma-

tio-

tione corporis dicitur, tũc cum ad imaginem dixit, interior homo ſignificabatur. Verum dignatur corpus noſtrum propria manu formare inquit Baſil. & angelo non mandauit, terram accipit, codex noſter, de limo terræ; cum ad acceptum reſpexeris, quid eſt homo? cum formationem mente conceperis, magnum quiddam homo eſt; quare propter materiam nihil, & propter dignitatem eximium quid eſt. Neceſſe ergo fuit, quod primum corpus hominis a Deo ſine medio formaretur, fieri tamen potuit, vt aliquod in formatione corporis primi hominis miniſterium angeli exhiberent, ſicut in pulueribus colligendis præbebunt, cum nouiſſime ſurgetur. Auguſtinus deridet eos qui aiunt Deum manibus ſuis hominem feciſſe, & ait cogitationem hanc nimis puerilem eſſe, nec audien-

diendos eſſe nonnullos id opus eſſe Dei pręcipuum dicentes quia cætera dixit & facta ſunt, ipſe hominem fecit; ſed ideo potius, quia eum ad imaginem ſuam fecit.

Et inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viuentem.

INSPIRAVIT, ideſt totum quidē corpus rationali vita animauit, ſed in faciem, nominauit, quia hæc pars ſenſibus ornata eſt ad intuenda ſuperiora, per quæ in anima rationali inſitum eſt, vt ſapiat quæ ſurſum ſunt. Spiraculum autem vitæ, animam corpori côiunctam intelligimus, vnde ſpiritum animam eſſe minime dubitandum eſt. Vel ſubſtantiam ſiue naturam animæ in qua viueret, ex nihilo creauit, & ideo ſpiraculum quia

ex

non è conuerſo: & ideo per ſpiraculum vitæ anima intelligitur, idem eſt enim inſpirare quòd ſpiritum facere, vt ſit quaſi explicatio illius quod pręmiſerat; nam anima corporis forma eſt. Et quia vitæ actiones in facie propter ſenſus ibi exiſtẽtes magis manifeſti fiũt, ideo dicitur in faciem hominis inſpiratum eſſe ſpiraculum vitæ in animã viuentem, ideſt vitam animalẽ corpori dantem; vnde notandũ, quòd anima rationalis & anima eſt, & ſpiritus; anima quidem dicitur, q̃d cum ceteris animalibus commune eſt. ſ. corpori vitã præbere, ſed ſpiritus dicitur, illud quod eſt ſibi & nõ alijs animalibus propriũ, quòd virtutem intelligendi à materia abſtractam habeat: In primo igitur ſtatu anima rationalis cum corpore communicabat, quod conuenit ei quatenus anima eſt, & ideo corpus

pus illud animale dicebatur, quatenus vitam ab anima ſumebat. Quidam recentiores ſic exponunt, & formauit Deus puluerem de terra accipiens vt ſeptuaginta, & inſpirauit non aliam animam tribuit, ſed eidem animę extrinſecus datæ, omnium vitarum. ſ. intellectiuæ, ſenſitiuæ, ac vegetatiuæ inſtrumentum prębuit, vnde dicens in animã, multitudinem animarum excludit, vt in homine vere vnam eſſe intelligamus, quæ eſt ad imaginem Dei; ex ea vero vitarum, ideſt potentiarum & actionum vitalium multitudinem prodire. Auguſtinus autem videtur tradere animã ſine corpore cum angelis creatam fuiſſe, poſtea in corpus ingreſſam fuiſſe nõ cõpulſam, ſed hoc naturaliter velle; ideſt ſic creari vt velit: ac dicere eam non ſic creatam fuiſſe, vt ipſa operis futuri iuſti vel iniuſti præſen-

ſenſione prædita ſit. Alij tradunt animam primi hominis in corpore fuiſſe creatam, ſed quicquid de illa dicatur, de alijs veriſſime ſentiēdum eſſe, quòd in corpore creentur; creando enim eas infundit Deus, & infundendò creat; ſic.n. Eccleſia determinauit. Nec audiēdi ſunt qui animam partē eſſe dei arbitrantur; nam ſi hoc ita ſe haberet, nec a ſe nec ab alio illa decipi poſſet, nec in melius nec in deterius immutari: Flatus autem quo animat hominē, a Deo nō de Deo factus eſt, nec hominis flatus ipſius pars exiſtit. Quæritur etiam qua ætate eſſet homo, cum creatus fuit, ſed communiter eum virili ætate fuiſſe tanquam perfecta doctores ſentiunt:

Plantauerat autē Dominus Deus paradyſum voluptatis à principio, in quo poſuit hominem quem formauerat.

CREATO homine propter quem omnia formata ſunt, ſtatim in illum beneficia conferre incipit, ſic inquit Hieronymus in Hebr. legi, plātauerat in principio, ex quo apparet quòd antequam Deus cælum & terram conderet, paradyſum extruxerat. Quæ opinio, vt pote illi doctori falſo aſcripta minime placet recentioribus, qui inquiunt, vbi ſuſtentatus ille fuiſſet? Nec Ruperto arridet, qui exponit ab initio exornationis mū di, quando Deo Iubente terra egerminauit: diſtinctis enim tribus mū di partibus, ideſt cælo, terra, mariq;

primus

primus ornatus paradyſi fuit in eo arbores ſerere, dicēte Deo, germinet, ideſt tertia die, quod Vgo confirmat; ſed ſupradicti recentiores iuſſum illud vt terra germinaret, ad paradyſum attinere nolunt, qui iam ab initio, ideſt prima die non tertia plantatus erat; videtur tamen opinio communior, quòd tertia die conditus fuerit. Verum ſeptuaginta legunt, plantauit paradyſum in Edem ad orientem, ideſt, vt ait Chriſ. imperauit hortum in terra fieri; nam verba de Deo vt dignum eſt, exponi neceſſe eſt, non enim ipſe foſſione vſus eſt. Ex quibus ipſorum verbis conijcere poſſumus paradyſum in oriente ſitum eſſe, nobiliore terræ parte & dextra cæli ſecundū Ariſt. (qui in ſacra ſcriptura eſt, arabia omnis, & quicquid Arabiæ adhæret, vt chaldea, vnde Magi venerunt, Babilonia,

meſopotamia,ſinus perſicus,& Syria; altera enim pars orientis vltra Babiloniam,perſis,india intra & extra Gangem,vt pote ignòta ſacrę ſcripturę,& obſcura non commemoratur,vt à paradyſo remotior,) vbicunq; tamen ille ſit, eum terrenum eſſe,& interiecto oceano & montibus oppoſitis à noſtro remotiſſimum orbe in alto exiſtentem ad lunarem vſq; orbem pertingentē, vnde aquæ diluuij minime peruenerunt. Edem autem non ſignificare paradyſum,ideſt hortum delitiarum duntaxat,ſed & locum extra paradyſum,illi tamen vicinum ſentiunt aliqui, quòd de Cain dicatur eum habitaſſe in terra Naid cōtra Edem,ſecundum noſtrum codicem,ad orientalem plagam Edem, Erat igitur Edē locus excelſus, vbi paradyſus plantatus fuit ad ſolis ortum collocatus,in quo tanquam

in honorifico domicilio hominem collocauit Deus. Sed tres de paradyſo generales afferuntur opiniones, vna eorum qui illum corporeum tantum intelligi volunt, quæ ab Epiphanio, Chriſ. & multis græcis, nec non ab Hieronymo approbatur, & à nonnullis recentioribus; altera eorum qui ſpiritu duntaxat eum accipunt, tertia eorum, qui vtroque modo paradyſum explicant, quam ſibi placere Auguſtinus fatetur, vt homo factus ex limo quod corpus humanum eſt, in paradyſo corporeo locatus intelligatur, quomodo Adam in natura propria homo accipitur, Et ſi aliud ſignificat, quia eſt futuri figura, vt ait D. Paullus. Ruper. addit primā propter hominem ſolum. ſ. terrenum, a Domino Deo paradyſū plātis ornatum fuiſſe; ſecundam cæleſtem. ſ. propter angelos, qui terre-

num corpus non habent, vnius ſpiritualis delitijs contentos: tertiam propter hominem ex anima & corpore conſtantem, cuius anima quidem ſola diuinitatis viſione aletur, corpus vero omni ligno pulcro & ſuauiſſimo pro voluptate nutrietur. Multi paradyſum cum ornatu ſuo manere, & ibi Enoch & Heliam exiſtere arbitrantur, Et vt quidam putāt, ex quibus ego vnus ſum, ibi quoque Ioannem Euangeliſtam & ratione, & ſcripturarū ac multorum doctorum auctoritate nixi. Qui vero à diluuio euerſum eſſe ſentiunt, Enoch, quem ex ſcriptura viuere conſtat, quo ſe receperit, ſaltem dicant, cum is in arca nō fuerit.

In quo poſuit hominem.

IDest iuſſit illi vt illic eſſet, ſicut inquit Chriſ. vt is ex aſpectu loci voluptatem perciperet, & ad gratitudinem prouocaretur intelligens quãtis beneficijs affectus fuiſſet. Ex quo patet illum ibi conditum non fuiſſe, quia eum peccaturum præſentiebat, at extra paradyſum formatum, vt ſe ex gratia non ex natura in eo collocatum eſſe intelligeret. Verum Epiphanius cõtra Origenem omnia ἀλληγορικῶς exponentem inuehitur, & Chriſ. hos etiam arguit, Et Dionyſius inquientes, ſi eſſet in cælo paradyſus, quomodo terrenum hominem ibi collocaſſet, vbi vir & mulier, vbi lignum mortem afferens, & huiuſmodi multa; Itaque mihi Græcorũ opinio non diſplicet.

Produxitque Dominus de humo omne lignũ pulchrum viſu lignũ vitæ in medio paradyſi, lignumque ſcientiæ boni, & mali.

HOc intelligitur eodem die factum, quo cuncta ligna fructus ferẽtia iubente Deo terra edidit; ſic enim ceteri ſancti omnes plantas actu die tertia emanaſſe sẽtiunt, & etiam paradyſi ligna, ſed hic repeti, præter Auguſtinũ, qui non actu, ſed virtute tertia die, poſt vero opera ſex dierum tam paradyſi quàm alia actu producta fuiſſe. Vel ſupra, ſitum in oriente vniuerſalem, particulatim in Eden deſcripſit, modo amænitatem quæ viriditate & aquarum irrigatione conſtat, depingit. Lignum vitæ, ideſt arborem illam quæ eiuſmodi fru-

ctus

ctus ederet, vitæ, ideſt vitalem ſic dictam, quia diuinitus ea accepit, vt qui ex ipſa manderet, corpus eius ſtabili ſanitate firmaretur, nec vlla infirmitate vel ætate ĩ deterius vel in occaſum laberetur, & perpetua firmitate indueretur; & licet ſignificaret Chriſtum, erat tamē euidentiſſime lignũ. Nec aliud quàm beatitudo & premium ſapientiæ, quam ſi retinuiſſet Adam, & à vetitis abſtinuiſſet, ad arborē vitæ perueniſſet, quæ immortalitatem figurabat. Lagnum ſcientiæ boni & mali, propheta de ſuo nomen addit, quod arbor nondũ ſortita erat, quando præceptum dedit, ab euentu ſic vocatum ab eo, non quòd lignum rationale eſſet, aut ſciētiam boni & mali haberet; cur autem ita ſit appellatũ, Ioſephus afferre cauſam conatus eſt, quia in eo latebat quædam virtus rationis vſum acce

lerans,quod minime placet; Dictũ igitur eſt hac ratione potius, quòd homo per experientiam didicit, quid eſſet obedientiæ bonum & inobediẽtiæ malum; nam eo tacto quid inter malum quod eligitur,& inter bonũ quod omittitur, ſciuit, quid diſcriminis eſſet: arbor.n.illa tentandi atq; probandi cauſa fuit condita, quod à Moyſe ſiletur. Atque corporea erat ſicut aliæ arbores, nec cibo noxia, nihil enim in paradyſo mali, ſed mala peccati tranſgreſſio fuit. Vel ironice dictũ lignum ſcientię boni & mali cum reuera potius lignum mortis appellãdum ſit, quia dixit Deus, quacunq; die comederitis, morte moriemini; & vere dixit, è contra ſerpens, eritis ſicut dij.

Et

*Et fluuius egrediebatur de loco vo-
luptatis ad irrigandum parady
ſum, qui inde diuiditur in qua-
tuor capita.*

SEPTVAGINTA legunt, egre
ditur ex Edem, Inquit.n. Hiero-
nymus voluptatē interpretatos eſſe
Edem; Et fluuius egrediebatur,
non ortum ſignificat, neq; flumen
in Edem naſci ait; Tygris enim &
Euphrates ex monte tauro in Ar-
menia exeunt, vbi Saluſtius inquit
horum duorum fluminum fontes
demonſtrari, deinde feruntur in ſi-
num perſicum; inde longo tractu
fluuius ab origine ſua remotus in-
fluebat in Eden in Meſopotamia;
vbi cum Paradyſum inundaſſet, in
diuerſas partes diuidebatur; Nam
& ſi Tygris aliam quàm Euphrates
ori-

originem habere videatur, propin qui tamen fluentes paullo poſt inter ſe coeunt, vt vnus locus vtriſq; aſcribatur.

Nomen vni phiſon.

HVNC eſſe Gangem fluuium indiæ putant, inquit Hieronymus, de paradyſo exeuntem, & ad regiones Indiæ pergentem, poſt quas erumpit in Pelagus, à quo vniuerſa regio Euilat circuitur, vbi aurum præcipuum naſcitur, quo abũdant dictæ regiones indię, vt ait Plinius præ ceteris terris, ibiq; inuenitur bdelliũ, quod ſecundũ aliquos eſt vnio ſiue margarita, non arbor, quia de lapidibus ſermo eſt, aromatica, vt idem Plin. & lapis onychinus præcioſus, quia permixtũ candorem ad humani ſimilitudinẽ vnguis habeat, pro quibus, 70. inter-

interpretantur, Carbunculus, qui eſt ignei coloris noctis tenebras illuſtrãs, Et Praſinus viridis coloris.

Et nomen fluuio ſecundo Gehon,

QVI apud Aegyptios nilus vocatur in paradyſo oriens, & vniuerſã Ethiopiã circumiens, nõ procul ab Atlãte, qui eſt fons Africę verſus occidentẽ. Recentior autem quidam oſtẽdit eos errare, qui volunt Phiſontem eſſe gangem, & Gehonem Nilum, & docet neutrũ eſſe verum, & in ſacra ſcriptura nõ eſſe mendacium, nec à vera hiſtoria diſcordiam: Atque inquit, Euphratem, & Tygrem à ſeptentrione, Nilũ à meridie fluere, quomodo vnius loci flumina ſint? Quòd Phiſon Gãges eſſe nequeat, ex hoc patêre quòd Ganges vltra perſida

& vltra Parthorum montes per campos indiæ percurrit, Ille in Paradyſo naſcens neceſſario duobus adiacet; Præterea chauilam, corru pte Euilat dictam, Arabiæ Meſopotamiæq; adiacere, & inter Arabas numerari, aurumque quod in iſto flumine naſci optimum perhibetur, teſtari regionem propinquam ophir, vnde tẽpore Salomonis aurũ aduehebatur. Phiſon ergo Hebreum nomen eſſe, fęcunditatemque ſignificare ex Euphrate naſcẽtem, cuius ſit vna quaſi eruptio, vnus alueus verſus Arabas Chauilateos proficiſcens, & Strabonem harum eruptionum Euphratis meminiſſe, vt ego legi. Idemq; ſcriptor negans Gihonem nilum eſſe, qui meridionalis, & ad montes lunę naſcens, alluenſq; Aegyptũ influit, in mare Aegyptium, inquit, ſi Gihon eſt Nilus, cur non dixit, quod

maxime

maxime memorabile eſt, Aegyptū circumire, quam totam inundat? cur Aethiopiæ, non ægypti? alius eſt ergo Gihon quàm Nilus, & eſt ipſe quoque Euphratis eruptio, & Iudeæ propinquus; duplicem autē ex Homero Aethiopiam probat, alteram ad occidentem vergentem, alteram ad orientem, quæ ad occidentem reſpectum habet, a Nilo alluitur, quæ ad orientem à Gihone, ideo Gihonem Nilum non eſſe ait, & Ex Rabbi Dauid Aethiopas, madianitas & Iſmaelitas eoſdē eſſe, & Arabas exiſtere aſſerit, quæ illius opinio & mihi & multis arridet.

Nomen fluuij tertij Tygris, ipſe vadit contra aſſyrios.

EXIENS iuxta ſcripturæ fidē ex Paradyſo poſt multos circui

tus in mare rubrum ſecundum Ioſephum influit. Hic nomine hoc vocatur propter velocitatē inſtar beſtiæ nimia pernicitate & velocitate currentis.

Fluuius quartus ipſe eſt Euphrates.

FLVVIVS Meſopotamiæ ſic dictæ quòd inter Tygrim & Euphratem conſtituta ſit, in quos & Arabia; cauſa autem cur nō deſcribatur, quo commeet Euphrates, ea eſt, quòd aqua eius vitalis aſſeritur, & quæ foueat & augeat, & vicinus terram iudæis promiſſam irriget. Ferunt etiā Hiſtorici Tygrim Euphratem ac Nilum pleriſque in locis terræ abſumi, poſtea emergētes ſolitum agere curſum. Demū de Paradyſo quicquàm excogitare abſurdum non cogi nos ſatis perſpicuum

ſpicuum eſt,quòd à ſcriptura, quo penè loco ſit is demonſtretur. Nam cum notiſſima ſint flumina Tygris & Euphrates, ſi Gihõ & phiſon his notis fluuijs propinqua ſunt,vt dictum eſt, certe regionem nulla re diſſentiente tenere nos apparet, in qua paradyſus collocatus ſit; Et hæc eſtregio Eden,quam quattuor flumina circumeunt, inde propinquas terras irrigantia, Tygris & Euphrates Meſopotamia, Philõ & Gihõ licet à Scriptoribus geographię nõ nominentur,vt pote multo minora flumina,arabiam,hic Cuſeos, ille chauilateos; Quam cum in finibus Arabiæ & Meſopotamiæ inuenerimus,nõ iniuria hic fuiſſe paradyſum fertiliſſimum feliciſſimũque aut non procul conijci poteſt; Opulentiæ vero Arabum teſtis optimus fuiſſet Alexander magnus, qui ipſam Arabiam felicem regiã

effi-

efficere conſtituerat, poſtquàm ex India rediјſſet, ſed omnia eius conſilia ad nihilum morte redacta fuerunt. vt ſtrabo ait.

Tulit ergo Dominus Deus hominem & poſuit in paradyſo voluptatis vt operaretur & custodiret eum.

PRO voluptate Eden habet textus Hebr. Et ipſi 70. Eden nũc interpretati ſunt voluptatem: Simmach, vero qui Paradyſum ante florentem tranſtulerat, hic amænitatē vel delitias poſuit. Vnde apparet eum in Paradyſo creatum nó fuiſſe; Mulierem vero intra paradysũ, vt aduertas non loci, non generis nobilitate, ſed virtute vnumquenque ſibi gratiam comparare; Denique extra Paradyſum conditus, i.

in

in inferiori loco vt melior inuenitur, & illa in meliori loco.i.in paradyſo facta inferior reperitur,prior enim decepta eſt,& virum ipſa decepit. Notat autem Chriſoſt.dixiſſe,Dominꝰ Deus,vt ſcire poſſimꝰ, quòd ſiue dicamus Dominum,ſiue Deum,nullam in nominibus varietatem eſſe, quia ſcriptura illis ſine diſcrimine vtitur. Certe Paradyſus humanæ habitationi locus congruus fuit quãtum ad incorruptũ primum ſtatum pertinet, qui non erat ſecundum hominis naturam, ſed ex diuino Dei dono; Vt ergo hoc Dei gratiæ aſcriberetur nõ humanæ naturæ, Deus extra paradyſum hominem condidit,& in eo poſtea illum collocauit, vt ibi toto tempore animalis vitæ habitaret, poſtea vitam ſpiritalem adeptus in cælum transferretur; Et communiter in agro damaſceno de limo

ſiue puluere terræ formatum eum fuiſſe cōſtans fama eſt, licet auctor ignoretur.

Vt operaretur & cuſtodiret illum.

NON idem eſt opera facere, & cuſtodire, in opere quidē virtutis progreſſus eſt, in cuſtodia quædam operis perfectio deprehēditur, eo quòd quaſi perfecta cuſtodiat. Credibile autem eſt hominē in paradyſo poſitum, vt opera nauaret non laborioſa, ſed quæ ſibi in delicijs fuiſſent; & cuſtodiret, ideſt quod faceret per agriculturā in terra, vt cuſtodiret in ſe per diſciplinam, vt ſicut ager colenti obediret, ita ipſe Deo præcipienti; Vel cuſtodiret paradyſum ſibi ipſi, ne cōmitteret vnde expelli deberet.

Pre-

Præcepitque ei, ex omni ligno paradyſi comede, de ligno ſcientiæ boni & mali ne comedas, in quacunque enim die comederis ex eo, morte morieris.

SEPTVAGINTA legunt, de omni ligno comede, de ligno ſcientiæ ne comedatis ex eo, quacunque die comedetis, morte moriemini, & Ambr. ait non ſingulari, ſed multitudinis numero eum locutum fuiſſe, ſciebat enim mulierem peccaturam eſſe. Symmachus nobiſcum numero ſingulari legit. Præcepit eius. ſ. mentem diuino afflans ſpiritu, vel potius per angelos internuncios. Comede, ne comedas, figuram fuiſſe Ieiunij Baſilius inquit, Et Auguſtinus approbat, Chriſ. quoque abſtinentiæ

præceptum extitiſſe ait. Quomodo autem loqui, aut loquentē percipere potuerunt? tales eos Deus facere voluit vt loqui ac diſcere valerent. Sed tres arborum differentiæ in Paradyſo erant, vna data erat, vt viueret, altera vt bene viueret, tertia vt ſemper viueret. Hanc autem ſcientiæ, ficum fuiſſe opinatur Nyſſenus, inquit enim, neque huius rei gratia prohibitam ficum arborem exiſtimamus, alioquin neq; nunc illa eſui apta eſset. Verum vt merito obedientiæ glorioſius is locum obtineret, præceptum datum eſt, & etiam ad demonſtrandum Iuriſdictionis ſuæ imperiũ: ergo non prçcepit Deus vt de ligno ſcientię ederet, quo pura eſſet obedientia, ſed ſic mandauit, ex omni ligno comedc, de ligno ſcientiæ ne comedas; ſi ergo homo non ſibi ſubueniret de cibo, peccaret, ſicut errauit cibũ

veti-

vetitum ſumens, ſimul enim vtrũque præceptum fuit. Quia vero ſtatus hominis prædictus ex hoc pendebat, vt humana volũtas Deo ſe ſubijceret, & homo à principio Dei voluntati ſequendæ ſe aſſuefaceret, propoſuit ei quædam præcepta Deus, vt omnibus quidẽ lignis alijs veſceretur, ligno vero ſcientię minime; cuius quidẽ eſus nõ ideo prohibitus fuit, quia ſecundum ſe malus eſſet, ſed vt in modico aliquid obſeruaret, ea ſolum ratione, quia fuiſſet à Deo præceptum; Hoc igitur eſt mandati tranſgreſſio ſiue præuaricatio; Nam à ligno prohibitus eſt, quod prauum non erat, vt ipſa præcepti obſeruatio illi bonũ eſſet; præuaricatio malum; nec melius perſpicitur quantum malum ſit inobedientia, quàm quòd ea ratione homo reus factus ſit, quia prohibitus rem attigit, quam ſi te-

tigiſſet, non prohibitus, non peccaſſet; At ſi vim boni & mali ne ſciebat, tamen quia tantorum bonorum auctor dixerat è ligno ſciẽtiæ non eſſe guſtandum, fidem prę cipienti habere debebat; nõ enim ab eo peritia, ſed fides exigebatur; & ideo venia dignus non fuit, etiã ſi non nouerat; ſciebat enim parẽdum eſſe mandato, vt infra mulier inquit. At quæritur in quam mortem incurrerit Adam, vtrum animę an corporis, an totius hominis; an in illam quæ ſecunda dicitur? Reſpondet Auguſtinus in omnes, quia dicens, morte moriemini, cõminationem omne genus mortis amplexam fuiſſe indicat: Mortem tamen nunc dicit animę, non corporis, quia non eo tempore perierunt, quo actu comederunt, ſed inciderũt in moriendi neceſſitatem, mortem, inquam, non qua caro ab

ani-

anima ſeparatur, ſed qua à Deo alienatur, & ab eo recedit Deus, qui eſt animę vita; ſecuta eſt poſt mors corporis anima diſcedente ab illo ſ. corporis vita, quæ Adæ euenit, cum is præſentem vitam deſeruit, ergo derelicta à Deo anima iure mortua eſſe dicitur, ex qua illę tres mortes ab Auguſtino numeratæ, animæ, carnis, atque damnationis ſecutæ ſunt, quarum cauſa Dei derelictio fuit.

In quacunque die comederis morte morieris.

SYMMACH. melius, mortalis eris, vt ait Hieronymus; vel locutio Hebrea eſt, ideſt mortem incurres; hoc autem per angelos ei ſignificauit; conditio vero pacti apparet; ſoli enim Adæ præceptum fuit, a quo ſicut pendebat donorũ

noſtrorum conſeruatio, ita ex vnica illius actu mandendi præuaricatione in hanc miſeriam incidimus, ipſi enim mulieri nõ Dei voce, ſed ipſius Adam, vt ait Chriſ. mandatũ erat. Inquit tamen Ambr. geminationem, morte morieris, ſuperuacaneam non eſſe; eſt enim vita ad mortem, & mors ad vitam; fiuntq; quatuor diſtinctiones, vita viuere, ideſt virtute ac beate viuere, morte mori, ideſt cum morte corporis deformitatem morientis ſignificari, cuius &, caro communi viuendi munere defraudetur, & anima vitę vſum habere nequeat; vita mori, ideſt corpore viuere, actu vero ſuo mori, quales ſunt qui in infernum deſcendunt viuentes; morte viuere, vt apoſtoli &, martyres. Sed dicendum eſt, quis fuerit primus Adæ ſtatus; ac notandum eſt, quòd primus homo ſecundum naturam

turam corporis terreni quodammodo immortalis fuit, quia potuit non mori, & mortalis quodammodo, quia mori potuit; Et hęc prima fuit humani corporis immortalitas. ſ. poſſe non mori; in ſecũdo vero ſtatu poſt peccatũ homo mori potuit, & non potuit non mori, quia moriendi neceſſitas eſt: in tertio ſtatu mori nõ poterit quòd ex gratia non ex natura erit; In primo quidem ſtatu corpus animale fuit cibis indigens, non ſpiritale, cum quo poſtea ſurgemus: Aliud autẽ eſt non poſſe mori, ſicut naturas quaſdam immortales creauit Deus, aliud poſſe non mori, quemadmodum primus homo creatus eſt immortalis, quod ei à ligno vitæ præſtabatur, ergo mortalis ratione corporis animalis, beneficio conditoris immortalis; Cur autem Apoſtolus corpus noſtrum mortuum

dicat, ea ratio eſt quia conditio moriendi ex peccato parentum hæſit in prole; animale eſt enim hoc corpus, ſicut primi hominis, ſed iam deterius exiſtit, quia moriendi neceſſitatem habet, quæ in illo non fuit.

Dixit quoq; Dominus Deus, non eſt bonum hominem eſſe ſolum, faciamus ei adiutorium ſimile ſibi.

DEclarata vita hominis in morte qua perſpicua facta eſt ſine viuendi facultas, quam ei Deus largitus fuerat, conſequens erat, vt declararetur, quomo in mortem incidit, & in alias miſerias quas experimur, & quia hoc cauſa mulieris accidit, ideo illius creationis rationē Moyſem reddere oportuit. Faciamus

mus, melius vt ait Ruper. cum ſuperiore loco coniungitur, vbi ait faciamus hominem de limo, &c. adhuc ſupra magis, vbi dictum eſt, faciamus hominem ad imaginem; quare ergo ſcriptura diſtulit mulieris factionem? vt videlicet ſingulas hiſtoriæ partes ſecundum proprias cauſas ratione ordinaret. Faciamus adiutorium fęminã. ſ. propter procreandos liberos; ſimile ſibi, quia multa iã ſibi adiumenta, ſed tamen omnia iam diſſimilia erant. Emiſſi vero de paradyſo genuerunt; ſed tamen in paradyſo nuptię honorabiles, & thorus ſine macula, abſque libidinis ardore eſſe potuerunt. Cur non coierũt in paradyſo? quia muliere creata mox mandati præuaricatio facta eſt.

Formatis igitur Dominus Deus de humo cunctis animantibus terræ & vniuerſis volatilibus cæli adduxit ea ad Adam, vt videret, quid vocaret ea.

QVOD dixerat prius aues de aquis, ideſt de humido aere productas eſſe, hic de terra, dicit; ſunt enim aues ex iſtis elemētis formatæ, quæ & vulgi more promiſcue dicuntur; ſunt & qui dicant aues ideo de terra creatas fuiſſe, quoniam in eorum corporibus terræ elementum exuperet, quantum ad materiæ quantitatem ſpectat, fuiſſe enim materiem earum corporis terram cũ aqua permixtam aſſerunt, ad quod exprimendũ volatilia nunc ex humo formata eſſe dicat. [Adduxit] vere, vt communi ter

ter creditur, non ſecũdum viſum, nutu occulto, aut diuina potentia, qua condidit; Vel per angelos, vt ſic dominũ ſuum agnoſcerent, vt ait Auguſtinus, qui addit ſibi videri hoc propter aliquam prophetiæ ſignificationẽ factum eſſe, ſed ita tamen, vt re geſta confirmata figurę interpretatio libera relinquatur. Vel hunc beſtijs illis appetitum dedit, vt ad illum irent, quaſi dominũ ſuum cognoſcentes, & vt ab eo illæ agnoſcerentur. [Vt videret] ipſe Deus, quid vocaret ea; Vnde oſtendit nobis quanta conditũ hominem ſapientia ornarit, cum acciderit præcepti præuaricatio, vt nõ arbitretur aliquis eum per ignorãtiam peccaſſe, ſed ex deſidia lapſũ eſſe ſcire queat; Et quòd is magna prudentia præditus fuerit, ex his quę fiunt diſcere, & notam dominatus eius per nominũ impoſitionem

nem cognoſcere licet: Vel vt oſten
deret quanto priuilegio homo pe-
coribus antecelleret, qui ratione
cuncta diſtinguere, & nominatim
ſecernere illa poſſet, Et eo magis cō
ditorem ſuum diligeret, quò ſe me
liorem cūctis viuentibus, quos no
minibus appellauit, eſſe non igno-
raret.

Omne quod vocauit Adam animę viuentis, ipſum eſt nomen eius.

EX quo patet eum proprieta-
tum naturalium notitiam cu-
iuſque viuentis habuiſſe, omne.n.
animal viuū nomine illo vocatur,
quod Adam impoſuit; Vnde appa-
ret linguam primam humano ge-
neri hæbream fuiſſe, quia nomina
quæ vſque ad diuiſionem lingua-
rum in Gen. legimus, illius eſſe con
ſtat, & in progenie Heber. manſiſ
ſe,

ſe, Ambr. tamē hac ratione inquit Animalia ad Adam adducta fuiſſe, vt in omnibus ipſe intueretur ex vtroque ſexu, ideſt mare & fæmina naturam conſtare, & vſu atque exemplo neceſſariam ſibi cōſortē adiectam eſſe perſpiceret.

Appellauitque Adam nominibus ſuis cuncta animantia & vniuerſa volatilia cæli, & omnes beſtias terræ.

HIc cōſidera voluntatis libertatem, & ſapientię illius eminentiam, & ne dicas quòd ignoraret quid bonum & quid malū; nam qui congruis nominibus iumenta & volatilia nuncupare valet, quomodo nō omni ſapiētia & induſtria pollet, & poteſtate, cuius indicium eſt nominum impoſitio? omit-

omittit piſces qui ad illũ adducti non ſunt, ſiue propter copiam nimiã, ſiue quia ex alijs terreſtribus facile eorum naturam cognoſcere poterat.

Ad ę vero non inueniebatur adiutor ſimilis eius.

INTER adducta.ſ.animãtia omnia, ſimilis, ideſt eiuſdem naturę, quaſi diceret, hæc omnia quidem animalia creata nomina acceperũt ſua, nihil tamen ex omnibus his dignum illius adiutorio repertum fuit. Nunquid ignorabat in naturis animalium nihil tale ſe creaſſe Deus, quod homini ſimile adiutorium eſſe poſſet? minime; at etiam hoc hominem cognoſcere opus erat.

Im-

Immiſit ergo Deus ſoporem in Adam.

ALIAS ecſtaſim, ideſt mentis exceſſum inquit Hier[s]. Ipſam viſionem ſecretam nomine ſoporis ſignificari arbitratur Aug[s].

Cumq; obdormiſſet tulit vnam de coſtis & repleuit carnem pro ea.

MAGNA verborum vis & omnem captum ingenij ſuperans. Nam dormienti coſta detracta eſt, vt nullam ipſum in eo sẽſiſſe pænam demonſtraretur, & ſimul diuinæ potentiæ opus pateret, quòd eũ à ſomno non excitarit. De qua mulier facta eſt, vt vnã in viro & muliere corporis eſſe naturam, vnumq; humani generis

fontem ſciremus;ideo non duo ab initio creati ſunt, at primum vir, ex eo deinde mulier,quæ de latere formata eſt,quia in conſortiũ amoris creabatur, ne forte ſi ex capite effecta fuiſſet, viro vt dominaretur, præferenda videretur,ſi ex pedibus,ſubijcienda; & vt oſtenderet firmam atque indiſſolubilẽ vnici cõiugij charitatem eſſe debere.

Et repleuit carnem pro ea.

VT is non poſſet experrectus quod factum fuerat,ex vacuitate ſentire; nam licet eo tempore ignorarit, poſtea tamẽ cogniturus erat. Sciendum autem quòd coſta illa in Adam extitit, quatenus humani generis principium erat, nec ratione indiuidui ſuperuacanea fuit,quin illa ſublata Adæ corpus integrum ac perfectum remãſit;

ſit; fuit tamen neceſſaria, quatenus de ipſa mulier formanda erat.
Quæritur etiam an ratio, quam in primis operibus Deus inſeruit, id poſceret, vt ex viri latere fæminam fieri neceſſe eſſet, an hoc duntaxat vt fieri poſſet: vt autẽ ita effici oporteret, non iam ibi conditum, ſed in Deo abſconditum erat: omnia ergo quæ ad ſignificandam gratiam, non naturali motu rerum, ſed mirabiliter facta ſunt, cauſæ in Deo latuerunt, quorũ vnum erat, quòd mulier ex latere dormientis effecta ſit, quæ per ipſum firma cõdita eſt, quia ex oſſe eius; Ille vero propter illam infirmus, quia caro non coſta ſuppleta eſt. Itaque non tulit prima rerum conditio, quando ſexta die dictum eſt, maſculum & fæminam creauit eos, vt fæmina ſic fieret, ſed vt effici poſſet, ne cõtra cauſas quas voluntarie inſtituit Deus,

mutabili voluntate aliquid faceret.

Et edificauit Dominus Deus coſtā quam tulerat de Adam & Adduxit eam ad Adam.

QVALE exhibuerint in formāda muliere angeli miniſteriū, quis affirmare audeat? certiſſime tamen ſentit Aug^s^. ſupplementum illud carnis in coſtæ locum, ipſiuſque fæminæ corpus & animam nō non niſi in illo opere Dei factum, quod per ſemetipſum, non per angelos Deus effecit. At quare virū ſimul & fæminam non creauit, ſicut angelos, ſed prius virū? reſpondetur, vt vnum eſſet humani generis principium. Ideo etiam ex vno homine omnes ꝓdire voluit De⁹, vt dum cuncti ſe ab vno deriuare cognoſcerent, ſe quaſi vnum amarent. Verum ſcire oportet, ſi ad per-

perficiendum mulieris corpus extrinſecum augumentum addidiſſet, de illo addito potius quàm de coſta mulierem creatam dici debe re;reſtat, vt de ſola coſtæ ipſius natura ſine vllo extrinſecus additamento per diuinam potentiam in ſe ipſa multiplicata corpus mulieris conditū eſſe dicatur; vt de quinque panibus a Chriſto; Et recte, dixit,edificauit,quia in viro & muliere domus videtur quædam eſſe plena perfectio; qui enim ſine vxore eſt,perinde habetur, ac ſine domo ſit. Vel edificauit,quia iam ex formato partem accepit: Et adduxit eam ad Adam,vt oſtenderet ipſam propter illum conditam fuiſſe,ideſt ei Deus mentem dedit, vt ad illum ex quo ſumpta erat, accederet, & ad virum & coniugem minime ſeparabilem. Sopor ergo recte intelligitur immiſſus ad hoc,

vt mens Adę ſocietatis angelorum particeps, & locum Dei arcanũ intrans nouiſſima intelligeret; Vnde experrectus eructauit ſpiritu vates hoc magnum ſacramentum, quod in Chriſto & in eccleſia poſtea apoſtolus commendauit.

Hoc nunc os ex oſſibus meis & caro de carne mea.

QVIA in cæteris adiutorium ſibi ſimile non inuenit, & quia nõ ex ſua natura, ſed ex aquis ac terra illa eſſe nouerat; [Et caro mea] quia ſpiritu afflatus coſtam ſibi detractam, & mulierem formatam eſſe intellexit. Quidam pro nunc, ſemel, interpretati ſunt, quia ſemel tantum hoc factũ eſt, at mihi non arridet.

Hæc vocabitur virago quia de viro ſumpta eſt.

SIMILITER in Hebr. cõgruit, ab Is, id eſt vir, iſsa, id eſt Virago fæmina dicitur. Theodotio aliam ethimologiã ſuſpicatus eſt, dicẽs; Hæc vocabitur aſſumptio, quia ex viro aſſumpta eſt, Iſſa enim ſecundum accentus varietatem aſſumptionem ſignificat, vt ait Hier[s]. Symmachus pulcre, vocabitur ἀνδρὶς quia ex Ἀνδρός, & ex hoc loco Hæbrei linguam ſuam impoſitore nominum Adamo, omnium primam extitiſſe aiunt.

Quare relinquet homo patrem & matrem & adherebit vxori ſuæ.

IDEST, hoc vinculum tam arctũ erit, vt ſi opus ſit, omne aliud vinculum ſoluat, etiam illud magnum inter patrem & filium. Hæc autem verba ab ipſo Adã prolata fuiſſe tenet Aug[s]. & D. Thom. quæ Deus dixit, purum Dei præceptum ab Adam promulgatore prolatum; In matrimonijs tamen de honeſtate, conſenſus parentum requirendus eſt. Itaque verba illa, relinquet homo patrem, futura poſterorum coniugia reſpiciunt, non adam; Notandum autẽ eſt, quòd non quantum ad omnia ſpectat, pater & mater propter vxorem deſeruntũ; in quibuſdam.n.parentibus magis quã vxori homo adeſſe de-

bet, ſed quantũ ad carnis copulationem & habitationis ſimul, relictis omnibus parẽtibus homo vxori adhæret.

Et erunt dua in carne vna.

ET efficientur Dei voluntate caro vna, cum carnis copulationem exercuerint; tunc enim ratio perfecta eſt & indiſſolubilis; Vnde à Pontifice maxima ex cauſa matrimonium coitione carnis haud facta diſſolui poteſt, quia rationem indiſſolubilem perfecte adhuc nõ habet.

Erant autem vterque nudus & non erubeſcant.

QVIA peccato & preuaricatione nondum præſente, & gloria cæleſti veſtiti nullum carnis mo-

motum ſentiebant, quia ſine macula & ruga erant, nec cæci exiſtebãt eorum oculi, vt eis nuditas ſua incognita eſſet, ſed turpis non erat, ideo pudor non ſequebatur. Ex his verbis iuſtitiam originalem ſic à Theologis dictam pateſieri aſſerũt quidam, quia ob eam nuditas quæ ſecundum ſuam rationem non eſt deformis, non pariebat effectũ ad erubeſcendum præbentem, ſpectaculum indecorum, quia per iuſtitiam illam petulantia carnis cohibebatur. Nos vero nuditatem noſtram erubeſcimus vehementer, quia carnem nobis perduellem experimur, quod peccato nobis contigit, a quo vt liberemur, Chriſtum orare & exorare ſine vlla intermiſſione debemus.

Cap.

Cap. Tertium.

Sed & ſerpens erat callidior cunctis animantibus quæ fecerat Deus.

CALAMITATIS humanæ originem nũc deſcribit Moyſes, quantum vero temporis interceſſerit poſt creationem eius, haud perſpicuum eſt. Sed quæritur, cur de hoc ſerpente nõ ante meminit Moyſes, nimirum quo modo Dæmon factus ſit, & de cælo ceciderit? nam ex improuiſo eum introducere ſub figura ſerpentis vt hominis tentatorem, non nullam hoc admirationem mouet; At reſpon deri poteſt primis quidem homini bus ſignificatum fuiſſe, non autem ſcriptum, nec per traditionem declaratũ, quia magna myſteria promul-

mulganda non erāt, ideo ſatis fuiſſe Moyſi nobis aperire, quòd dæmon ſerpentis habitu indutus totum genus noſtrum ruina oppreſſerit. Verum aliquorum opinio eſt angelos mandatum aliquod accepiſſe, quo ſeruato eam beatitudinem aliquo modo mererentur; Nā ſicut homo mandatum poſitiuum, vt ita dicam, habuit, ad innuendū quòd is Deo ſubiectus eſſet, non ſolum in ijs quæ natura dictabat, ſed præterea quòd ad felicitatē electus fuit & ordinatus ſupra vires naturæ ſuæ, ita ſimile aliquid de angelis cogitandum eſſe; Quod autem eis mandatum datum fuerit, cuius occaſione exciderint, quis diuinare valeat, niſi eū Deus numine ſuo afflauerit? Sentiunt tamen nonnulli Deum eis charitatis legem dediſſe, in qua omnes proficiebant; non enim æquum erat, vt citra vllā ten-

tationem regnum Dei tam facile obtinerent, ac præſertim filium illis ſuum manifeſtaſſe, cui honorē magnum tribuerent; Qui Paulli auctoritate mouentur inquientis Chriſtum ante tempora ſecularia promiſſum fuiſſe; cui vero niſi angelis? quibus per hominem Chriſtum ſalus deſtinata erat, ſi eum reciperent, atq; omni obſequio proſecuti eſſent; Michaelem autem & Gabrielem Raphaelemq; & cæteros mandato Dei libenter paruiſſe aiunt; Vnum tantum Luciferum ſuper hoc mandato cogitare cæpiſſe, quid ſibi vellet Deus, & arbitrari iniquum Dei conſilium, tanta erat illius ſuperbia; tum ſeipſum reſpicientem, ac pulcritudinem ſuā perpendentem appetijſſe dignitatem hanc, eandemq; homini inuidere, & odio habere Chriſtum incepiſſe, vnde ipſe Chriſtus; ille ab initio ho-

homicida erat; Hinc ex ore eius exijſſe, in cælum aſcendam. &c. Itaque factum eſt, vt inter Michaelem & ipſum bellum exortum fuerit, quòd mandatum curare noluerit, & expulſus è cælo in aerē hunc caliginoſum tunc fuerit, cum, vt ſupra dictum eſt, diuiſit Deus lucem a tenebris. Plenus ergo inuidia ſe ad inſidias homini ſtruendas parauit, quem non permiſit Deus homini inferre tentationem, niſi ſerpentis aſpectu terribilis perſonam geſſerit; Cuius animalis aſtutia in hoc deprehenditur, quòd caput ſuum ſemper tuetur. Notat autē Rupert. coniunctionē [&] additam, ne initium peccati Adæ vel vxoris à perſuaſione ſerpentis extrinſecus profectum fuiſſe quis exiſtimet; niſi.n. intus ſuperbia tumuiſſet ipſe, foris tentatus nō tam facile ceſſiſſet; vnde per ſemetipſum Demon intus

ho-

hominem corrupit, & per ſerpentem extra circumuenit, ècontra inquit D. Tho. cum nullam ante peccatum ferè poteſtatem hominē tentandi dæmon haberet, hoc non interiori ſuaſione, ſed extra duntaxat efficere potuiſſe. [erat callidior]

Quia Dæmonis plenus, inquit, enim Chriſtus, filios tenebrarum filijs lucis in generatione ſua ſapientiores eſſe: Alij legunt [ſapientior] vt inquit Hier[s]. ſed verbum Hæbreum calliditatem & verſutiam magis quàm Sapientiam ſignificat [Cunctis animantibus] quòd quanuis præuaricatores angeli propter ſuperbiam eiecti fuiſſent; natura tamen omnibus terræ animalibus excellentiores & aſtutiores exiſtunt: Nam angelus ille de cæleſti tantum paradyſo cecidit, homo vero ex cæleſti & terreſtri decidit; erat .n. paradyſus corporeus, quo frue-

fruebatur ſenſibus corporis, cæleſtis erat, quo intus mentis contemplatione lætabatur.

Qui dixit ad mulierem, cur præcepit vobis Deus.

SERPENS nec ſonos intelligebat, nec rationalis factus eſt, propter aſtutiam tamen Dæmonis callidiſſimus dictus eſt; locutus eſt autem ſicut aſina Balaam; at hoc erat Dæmonis, illud angeli opus. Non eſt autem putandum quòd Dæmõ hoſerpentem elegerit, per quem hominem tentaret, ſed decipere cupiens non potuit niſi per illud animal, per quod valere à Deo permiſſus fuit, vt iam dictum eſt; nocendi enim voluntas in vniuſcuiuſq; animo inſita eſt, à Deo vero poteſtas datur; ſerpens vero, quemadmodũ men-

mente captus loquitur, quæ neſcit, ita verba edebat, quæ non intellige bat. Inquit igitur, cur præcepit vobis Deus; notandum autem eſt primo à Dæmone īter omnes res creatas Deum nominatum fuiſſe; callidus nempe Hoſtis interrogat hoc, vt in memoriam redigat mandatū Dei, ne illa cum peccauerit, ſe excuſatione defendat, quòd oblita ſit; &, vere excuſari non poterat mulieris præuaricatio, quia præcepti memor erat illa, & eò maior eſt mā dati neglectio, quia in illo tāquàm præſens contemnitur Deus; Quid autem eum impulerit, ipſa hominis in paradyſo poſiti, quam ipſe Dæmon retinere nequiuit; beatitudo in inuidiam illum rapuit; Itaq; Adamū p mulierē infirmius vaſculū circūuenire conatus eſt; & ſimulat ſe verba dicere, at proprios intexit dolos; Nam Deus dixit, de oī li-

gno edetis, de ligno ſcientię, nõ, ne forte &c. ille vero, cur Iuſſit, ne comederetis de omni ligno? cũ vnũ duntaxat vetuerit: Debebat certe mulier ex ipſo ſermonis exordio ſummam conijcere malitiam, colloquiumq; eius non ferre, ſed noluit, ſerpentem enim non niſi alieno ſpiritu loqui potuiſſe ſciuit; Caute igitur de præcepto prohibẽte ſe dubitare fingit Dæmon, vt & mulierem in dubium adducat. Hinc patet Adamum & Euam non dum quicquam comediſſe; ſi enim ex ligno mandiſſent, nunquàm id ſciſcitatus fuiſſet ſerpens. At quęritur cur Deus hominem tentari permiſerit, quem deceptum iri pręuidit; & reſpondet D. Aug. ſi homo viuere bene poſſet, ei laudabile nõ eſſe, quòd nemo ſuaderet ei male viuere, cum in natura poſſe, & Deo adiuuante nolle conſentire in po-
teſta-

teſtate haberet; Recte igitur tentari permiſſus eſt, qui propria voluntate aliquid per culpam facturus erat, & à Dei æquitate per pænam emendandus erat, vt oſtenderet ipſe Deus animæ ſuperbæ ad eruditionem poſterorum, quàm recte malis animarum voluntatibus vteretur, cum illæ bonis naturis perueſe vterentur. Nec putandum eſt hominem eiectum iri, niſi in eo quædam elatio non tentationem, ſed peccati opus anteceſſiſſet comprimenda, vt per humilitatem peccati ſciret ſibi falſo arrogaſſe, & diſceret non recte ſe habere naturã, ſi ea à conditore receſſerit; commẽdatur enim quale bonum Deus ſit, quando ab eo ſe ſegregare nemini vtile ſit. Ex quibus verbis apparet delicti radicem fuiſſe elationẽ quãdam quæ in anima hominis anteierit, vt Dæmonis ſuaſioni conſenſerit;

rit; Quare ſciendum eſt ipſius Dę monis peccatum curari nequiuiſſe, quia non ſuggeſtione, ſed ſuperbia propria cecidit, hominis vero potuiſſe, quia non per ſe, ſed per alium cecidit; & ideo per alium ſurgere valuit.

Cui reſpondit Mulier, de fructu lignorum quæ ſunt in paradyſo veſcimur, de ligno in medio paradyſi prohibuit Deus ne comederemus & tangeremus illud ne forte moriamur.

IMPRVDENTER certe reſpōdit Mulier, & mandati fines exceſſit, vt aiunt Iuriſconſulti, quæ addidit, ne tangeremus, & ne forte; nam Deus abſolute dixit, illa vero ſic locuta eſt, perinde ac non eſſet certa illa comminatio.

Cui

Cui ſerpens, nequaquàm moriemini.

ECce falſum vnum; nā morte mortuus eſt hōmo, qui ſerpentis promiſſa ſecutus eſt; vide quàm recte, Deus affirmat, Dæmon negat: Mulier dubitat, quam non eſt putandum tam cito Dæmonis ſuaſioni credidiſſe; Dæmon vero Deum mendacem reddit, & addit,

Scit enim in quacunque die comederitis ex eo, aperientur oculi veſtri.

VIdemus his verbis perſuaſum eſſe peccatum per ſuperbiam, vt ſub Deo eſſe nollent, aperientur inquit oculi veſtri, hoc vnū certe verum dixit Dæmon, quia

aperti ſunt oculi.ſ.carnei,& cordis ad intelligendum clauſi.

Et eritis ſicut dij ſcientes bonum & malum.

QVOMODO his verbis crederet Mulier illos à bona & vtili re eſſe prohibitos, niſi in eius mentem iam inuaſiſſet propriæ poteſtatis amor,& quædam de ſe ſuperba perſuaſio,quę mulier per illam tentationem conuincenda erat? Nam is excellentiam dignitatis promittit inquiens,eritis ſicut Dij, & ſciētiæ perfectionem, cum dixit,ſcientes bonum & malum: Verum callide noluit hoc addere,ideo prohibuit, vt vos tanto bono non gauderetis,ne mulierem aduerſus Deum prouocare aperte videretur.

Vidit

Vidit igitur Mulier lignum quod bonum erat ad ueſcendum, pulcrumq́ue oculis & aſpectu delectabile. & tulit de fructu eius, & comedit, deditq́ue viro ſuo qui comedit, & aperti ſunt oculi amborum.

SEPTVAGINTA legunt, & quod placidum oculis ad vidēdum & pulchrum eſt ad intelligendum. Quod enim ad oculos corporis retulit interpres noſter, ſecūdum eos, ad animum magis atque intelligentiam refertur; vt ſenſus ſit, quòd arbor illa cognitu digna eſſet, vt quemadmodum dixerat eā oculis corporis delectationē afferre ſolitam, ita voluptatem dare, ſi quis eam agnouiſſet, animoq́; com

prehendiſſet. Poſtquàm audiuit mulier à ſerpente, quòd ideo eſum ligni prohibuiſſet Deus, quia sciret oculos noſtros apertos iri, & nos ſicut Deos fore perſpiciẽtes bonũ & malum, in ſpem diuinitatis adducta magna ſecum quædam concepit, & ſuaſione ſerpentis non cõtenta arborem aſpectu decorã vidit, & diligenter intuita eſt, ſi quid in ea exiſteret quod mortem afferret; nec credẽs ſe inde poſſe mori, Deum alicuius ſignificationis cauſa illi dixiſſe putauit; Idcircò comedit & dedit viro ſuo, qui non aderat tunc, vt veriſimile eſt, ſed eum adijt, vt aiunt quidam fortaſſis aliqua cum ſuaſione, quam ſcriptura prætermiſit: at forte nec ſuadere fuit neceſſe, cum vir eam illo cibo haud mortuam eſſe videret.

Itaque mulier promiſſam ſcientiæ excelſitatẽ concupiuit, acceſſit pul-

chritudo & fructus ſuauitas ad edendum alliciens, & ſic contempto mortis metu Dei præceptum ſpreuit, & multiplex, primum ſuperbiæ, deinde curioſitatis, tertio gulæ, quarto falſæ de Deo exiſtimationis, quinto, inobedientiæ delictum eius inuenitur. [Qui comedit] ideſt Suaſioni mulieris aſſenſit, non quia ſerpentis verba vera eſſe crederet: non. n. in hoc, quòd Dæmoni contra Deum loquenti fidem haberet, seductus fuit, ſed ſola mulier, vt ait apoſtolus; Nam ſeductus is dicitur, qui non putat id quod facit, eſſe peccatum, ſciuit vero Adam, at mulieris amore decidit, & diuinæ ſeueritatis vim non expertus falli potuit, vt facinus venia dignum putaret: Sed & promiſſione Dæmonis allectus fuit excellentiam & ſcientiam inde apperẽs, quarum cauſa eius voluntas cum à

recta

recta iuſtitia declinaſſet, aſſenſus eſt, ne delitias ſuas contriſtaret: Notandum tamen, quòd licet non crederet futuros ſe Deos, in corde tamen ſuo elatus eſt, & ea quæ ſupra ipſum erant, appetiuit, & ob hanc animi elationem Deo diſplicuit, quę fuit pręuaricationis cauſa, quę peccatũ originale vocatur, ex pluribus delictis confectum. Comeſtio autem pomi actu primum peccatum fuit, alia enim anteceſſerãt, Ex quib⁹ omnibus ſupra dictis manifeſte animaduerti poteſt, quòd mulier plus peccauerit, quæ diuinitatem appetiuit, & elata ita futurũ credidit, Adam vero non, ſed de miſericordia Dei ſpem habuit arbitratus illud ſibi peccatum condonatũ iri, & ideo minus peccauit, & quòd Heua grauiori errore ducta fuerit, in qua maior arrogantia extitit, ex pęna liquido patet, quia grauius pu-

punita fuit,cui infra dicitur,in dolore paries filios.

Et aperti ſunt oculi amborum.

AD quod antea non patebant, quanuis ad alia paterent, & lignum viderent, quia anima rationalis beſtiarum motũ in carne ſua erubuit; Nam ſcriptura ſenſum & ſtimulum conſcientiæ appellat, qui eos morderet; Non ergo de oculis ſenſus,ſed mentis,quia poſt quam mandatum obſeruare neglexerunt,Deus effecit,vt ea ſentiret, quæ antea haud experti erant;ideo non erant ante aperti,ideſt non attenti,vt cognoſcerẽt quid eis præſtaret indumentum,quando membra volũtati eorum repugnare neſciebant. Theodorus ait falli eos qui Dæmonis verbum impletum eſſe aſſerunt, ſimulac de fructu ligni

gni comederunt, quòd aperti ſunt oculi amborum; differt enim prophetæ ſenſus à Dæmonis ſenſu; Nã Moyſes ait poſt eſum ſe nudos cognouiſſe; Dæmon vero intellexerat, poſtquàm comediſſent, oculos mentis eorum longe ſubtilioris atque acutioris viſus ad intelligentiã humanarum ac diuinarum rerum futuros, ita vt Dij tãquam bonum à malo facile diſcernere poſſent.

Cumque ſe cognouiſſent nudos eſſe, conſuerunt ſibi folia ficus, & fecerunt ſibi perizomata.

IVSTITIÆ originalis, vt vocant Theologi, dono ſublato ipſa petulantia carnis reuixit, quæ ex præcepti contemptu proficiſcebatur, & propterea ipſi decore nudi apparuerunt; Cumque cognouiſ-

ſent

ſent motum beſtiarum, ac ſe gratia ſpoliatos eſſe, qua fiebat vt nudum corpus eos nõ perturbaret, nulla lege peccati eorum menti repugnante; ante enim Adam & Heua ſimplices vt pueri ſe nudos non erubeſcebant; quod tamen non ſenſerunt, niſi poſteaquàm Adam comedit, ex quo colligitur nõ ex natura fructus, alioqn Heua prius erubuiſſet, ſed ex ui pacti & diuinæ legis annexæ hãc illi fructui efficaciã fuiſſe, parentes noſtri in illa perturbatione, quia gloriam ſimplicis caſtitatis amiſerunt, ad folia ficus cõfugerunt, cuius arboris fructu nudi facti ſunt; Græci enim multi, & latini arborem illam ficum fuiſſe arbitrantur, cui in Euangelio Chriſtus maledixit, & fecerũt ſibi ſubligacula, ad quæ D. Aug[s]. occulto inſtinctu eos compulſos eſſe arbitratur. Notandum autem, quòd ſi

ſola Heua comediſſet, nec illi, nec humanæ naturæ dona ablata fuiſſent, ipſa tãtum gratiam amiſiſſet; è conuerſo ſi ſolus Adam mãdiſſet illa præuaricatio & Heuæ cõiugi & vniuerſis poſteris obfuiſſet, quoniam omnibus donis priuati fuiſſent, ſicut ea propter Adæ peccatũ ideſt ſolum illum eſum amiſimus, Elationis enim & ſuperbiæ peccato errauit is antequã mãderet, nihilominus illa iuſtitia originali niſi ſumpto cibo ſe ſpoliatũ eſſe agnouit, poſt cuius lapſum omnes abſque originali iuſtitia, at cum delictis vndique circunſtantibus exorti ſunt. Nec eſt hoc cõtra Iuſtitiæ ordinem, quaſi Deo in filijs id puniente, in quo primus parens deliquit, quia iſta pæna non eſt niſi eorum priuatio, quæ ſupra naturã homini primo diuinitus data ſunt per ipſum in alios deriuãda, vnde non debe-

debebatur alijs, niſi quatenus per primum in eos trãſferenda erant, ſicut ſi Rex militem feudo donet, per ipſum ad hæredes peruẽturũ, & is contra Regem ita peccet, vt feudum amittere mereatur, nõ po teſt illud poſtea ad hæredes eius uenire, vnde culpa parentis poſteri iuſte priuantur.

Et cum audiſſent vocem Dei deambulantis in paradyſo ad auram poſt meridiem.

QVid illa voce expreſſerit Deus, non indicatur; Quidam idem verbum, vt infra vbi es, dixiſſe ſentiunt, alij citationem fuiſſe, vt ſe ſiſteret, ac rationem redderet, quod pręſtare non valens ſe occultauit; [Deambulantis] ideſt ad eos iudicandos venientis; ea enim hora ta-

les

les viſitari decebat,quia à luce veritatis defecerant; & fortaſſe intra Deus illis loquebatur inexplicabilibus modis ſicut Angelis: Nũc autem quòd Dei ambulantis vocem audiuerunt, nõ niſi per rem creatã effectum eſt, ne natura quę videri nequit, & vbique tota eſt, ideſt pater & filius & Spiritus Sanctus corporeis ſenſibus & motu loci apparuiſſe credatur. Quomodo inquit ambularet,qui vbique pręſens eſt? ſed voluit hæc illos ſentire, vt magno animi angore conficerentur, quod factum eſt; nam vbi ita ſenſerunt, occultare ſe cæperunt, quaſi adeſſet Deus; mox enim vt peccatũ ac præuaricatio intrauit, ſimiliter in eos verecundia inuaſit [Ad aurã poſt meridiem] Nam quidam volunt circa meridiem peccatũ hoc commiſſum eſſe, quo etiam tempore illud auferret, in crucẽ actus

eſt

eſt Chriſtus; legit tamen Hieronymus, ad veſperam, Et Aug^s. ait, & quaſi in eis præſentia Dei mouebatur, quando ipſi in eius præcepto ſeruando ſtabiles non erant; Et bene ad veſperam cũ ſol occideret, & ab eis lux veritatis interior auferretur.

Abſcondit Adam & vxor eius ſe à facie Dei in medio ligni paradyſi.

ABSCONDIT ſe, quia videbat accuſatricem ſibi aſtare cõſcientiam, Et deſerto Deo amare incipiebat quod ſuum eſt, [a facie Dei] non à vera Dei facie, a qua nemo ſe obtegere poteſt, ſed angeli, qui ſe illis oſtendere ſolebat diuinã perſonam agens, [in medio ligni paradyſi] ideſt illius arboris a quo

fructum excerpſerat, aut in medio arborum paradyſi.

Vocauitq; Deus Adam vbi es?

INCREPANDO .ſ.non ignorã do,& hoc ad ſignificationem pertinet,quòd ſicut viro præceptũ datum eſt,per quem ad mulierẽ eius notitia perueniret,ita interrogaretur vir prior; præceptũ enim à Domino per virum ad mulierem vſq;, peccatum vero à Dæmone per fæminam ad virum vſq; acceſſit; & hæc ſignificationibus plena ſunt, non id agentibus illis, in quibus hæc facta ſunt,ſed de his agente ſapientia Dei;nunc autem non ſignificata referimus, ſed geſta defendimus; vbi es? non in quo loco, ſed in quo ſtatu?in quãta miſeria?quò te peccata tua perduxerũt, vt Deũ tuum fugias,quem ante quærebas?

quo-

quomodo iuſtitiæ donum amiſiſti, quo mens Deo ſubijciebatur? & cui omnia animantia obediebant? vbi es miſer, qui ſeruias illi, quam tu regere debebas? Forte aliquis dubitet, cur Adam prior increpatur, cũ mulier ante guſtauerit? ſed reſpondetur ſexum infirmiorem à præuaricatione, à verecundia & excuſatione fortiorem cæpiſſe, vt fæmina erroris, vir pudoris cauſa fuerit. Vbi es? Hinc apparet, quòd ſi qui à fide vel bonis operibus ad mendacia deſideriaq; ſua labũtur, non deſpicit Deus; ſed vt ad pænitentiã redeant, eos vocat, quia peccatoris mortem non vult, ſed vt ille reſipiſcat. Itaque indicium ſanaturi eſt, quia Dominus quos miſeratur, illos & vocat. An vero poſſit derelictus à Deo homo abſq; ſingulari Dei auxilio veræ virtutis opus, & morale bonum conficere?

fructum excerpſerat, aut in medio arborum paradyſi.

Vocauitq; Deus Adam vbi es?

INcrepando .ſ.non ignorãdo, & hoc ad ſignificationem pertinet, quòd ſicut viro præceptũ datum eſt, per quem ad mulierẽ eius notitia perueniret, ita interrogaretur vir prior; præceptũ enim à Domino per virum ad mulierem vſq;, peccatum vero à Dæmone per fæminam ad virum vſq; acceſſit; & hæc ſignificationibus plena ſunt, non id agentibus illis, in quibus hæc facta ſunt, ſed de his agente ſapientia Dei; nunc autem non ſignificata referimus, ſed geſta defendimus; vbi es? non in quo loco, ſed in quo ſtatu? in quãta miſeria? quò te peccata tua perduxerũt, vt Deũ tuum fugias, quem ante quęrebas?

quo-

quomodo iuſtitiæ donum amiſiſti, quo mens Deo ſubijciebatur? & cui omnia animantia obediebant? vbi es miſer, qui ſeruias illi, quam tu regere debebas? Forte aliquis dubitet, cur Adam prior increpatur, cũ mulier ante guſtauerit? ſed reſpondetur ſexum infirmiorem à præuaricatione, à verecundia & excuſatione fortiorem cæpiſſe, vt fæmina erroris, vir pudoris cauſa fuerit. Vbi es? Hinc apparet, quòd ſi qui à fide vel bonis operibus ad mendacia deſideriaq; ſua labũtur, non deſpicit Deus; ſed vt ad pænitentiã redeant, eos vocat, quia peccatoris mortem non vult, ſed vt ille reſipiſcat. Itaque indicium ſanaturi eſt, quia Dominus quos miſeratur, illos & vocat. An vero poſſit derelictus à Deo homo abſq; ſingulari Dei auxilio veræ virtutis opus, & morale bonum conficere?

minime, reſpondetur, inquit enim Chr^s. ſine me nihil facere poteſtis; nam nos Dæmonis tentationibus abſque gratia Dei reſiſtere non poſſe, ex decretis Pontificum patet, & hoc eſſe fidei dogma; nec ſuper omnia viribus naturalibus Deum diligere valemus; natura enim manca ex peccato abſurda multa parit.

Qui ait vocem tuam audiui & timui eo quòd nudus eſſem, & abſcondi me.

PROBABILE ſatis eſt Deum per rem creatam tali actioni cógruã in forma humana illis primis hominibus apparere ſolere, quos tamen nunquã nudos eſſe animaduertere non permiſit, eorum intentionem ad alta erigens; niſi cũ poſt peccatum pudentem in membris mo-

motum ſenſiſſent; Sic ergo ij commoti ſunt, ſicut homines ſub oculis aliorum affici ſolent, & talis affectio ex pęna peccati proficiſcebatur, cum ipſi eum cęlare vellent, quem nihil poteſt latere; & ab eo carnem occultare, qui cordis inſpector eſt. [Audiui] .ſ. in paradyſo, & timui eò quòd nudus exiſterē, ò ſtulte, quaſi diſpliceres nudus, qui talis creatus fueras, [Et abſcondi me] Qui abſcondit ſe erubeſcit, & qui ruborem ſuum præſtat, ſe conuertit, ſicut ſcriptum eſt, cōfundantur, & conuertantur valde velociter. Non ſe occultat, vt eius ſcelera Dominus nō videat, ſed vt eius aſpectu indignum ſe oſtendat, duplici enim verecundia vrgebatur, quia tunc primum obſcænum in membris motum ſētiebat, & quòd hoc propter mandatum non curatum contigiſſe perpendebat.

Cui dixit Deus, quis iudicauit tibi quòd nudus eſſes, niſi quia ex ligno quod præceperam tibi ne comederes, comediſti?

QVIS te adduxit ad hanc deformitatem niſi quòd pręceptum meum non obſeruaſti? & vnde ſcire tibi contigit, quòd nudus exiſteres, niſi nequitia tua hoc tibi patefeciſſet? Vide excellentem Domini patientiam; nam eum ſtatim pæna afficere poterat, quam cõtra præuaricaturum ſtatuerat, longanimis tamen eſt, & ſuffert, atque interrogat vt reſponſum ab eo ferat. Ac diuinæ æquitatis regula eſt, vt ſi quis iuſtus fieri velit, ſe ipſum primo accuſet, vt mitior erga eum Dei miſericordia exiſtat; at Adam non dicit, timui, quòd præcepto tuo

præuaricatus ſum, nec factum ſuũ reprehendit, ſed Dei actionem in ſe reprehendit.

Dixitque Adam, Mulier quam mihi dediſti ſociam, dedit mihi de ligno Et comedi.

NOn dixit peccaui, quia ſuperbia ignominię deformitatem ſecum habet, & non confeſſionis humilitatem, quaſi mulier data nõ ſit, vt viro obediret, & ambo Deo parerent; non humiliter ergo confitens, ſed ſuperbe ſe excuſans in authorem mulieris culpam retorquet; veruntamen hæc ignauiæ tuę aſcribe; mulier enim te nolentem in tantam ruinam minime induxiſſet. videntur hæc quidem defenſionem aliquam præſeferre, venia vero prorſus carent.

Et dixit ad mulierem quare hoc fecisti, quæ reſpondit, ſerpens decepit me.

NEc iſta confitetur peccatum, ſed culpam in alium trāsfert, pari elatione, impari ſexu; par .n. in excuſatione peccati vtriuſq; ſuperbia fuit, ſed diſpar, & in muliere mnlto maior in eo quòd credidit & voluit eſſe ſicut Deus, at nō vir; [Et comedi] inquit, quaſi cuiuſquam ſuaſio Dei præcepto anteponi debuerit. Nuſquam hic veniæ petitio apparet, nuſquàm miſericordię imploratio, nec ab Adamo nec ab Heua, licet non ita negent, vt Cain, in alium tamen conferre culpam quęrit ſuperbia [quare feciſti?] audiſti virum tibi omnia aſcribentem, quæ in adiutòrium il

li

li tradita fuiſti, atq; ideo condita, vt tuis ſolatijs virum foueres: Nã Dominus eam ad conſcientiam examinandam appellare voluit, at illa intelligere noluit, ad aliaq́; reſpondit. Nota quòd ait, ſerpens decepit me, non coegit; nuſquam violẽtia, ſed voluntas & arbitrium; ex quo & ipſa oblique delictũ ſuum ad creatorem retorquet, qui illuc ſerpentem talia perſuaſurum intrare permiſerit.

Et ait ad ſerpentem, quia hoc feciſti; maledictus eris inter omnia animantia & beſtias terræ.

TOTA ſentẽtia iſta figurata eſt, nec aliquid debet ei ſcriptoris fides, ait Aug[s]. narrationiſq; veritas, niſi ne illam dictam eſſe non dubitemus. [Quia hoc feciſti] verba Dei ſunt, quæ iudicio lectoris relinquũ

tur,

tur,an propriæ,an ἀλληγορικῶς accipi & intelligi debeant. Quod igitur ſerpenti dicitur, ad eum qui ſerpēte inſtrumento vſus eſt, vtique refertur,& ideo ἀλληγορία exiſtit. Vt dictum eſt ad ſerpentem,non iam ab eo reſponſum expectat,ſed pæna illum afficit tali, quæ omni tempore duret. Cum Dæmon opera ſerpentis vſus malum dedit cōſilium, cur beſtia illa penam luit? Eſt & hoc miſericordiæ Dei inexplicabilis opus; Sicut enim pater clementiſſimus puniēs eum qui filium ſuum occiderit, gladium & enſem occiſionis inſtrumentum deſtruit,ſic & Deus agit,quippe ſerpens quaſi gladius Dæmonis malitiæ ſeruiuit,vnde & perpetua ipſi mulcta irrogata eſt,quò expendamus,quāta in ignominia Dæmon exiſtat,qui ſic in ſerpente maledicitur,ſicut per eum loquebatur; vnde non ſtatim contra

ho-

hominem ſentētiam tulit, quia dedit ei ſpatium vt cogitaret de cauſa ſua,& illum pæniteret; Dæmonem vero ſtatim Iudicat,quia &, antea in ſe peccauerat,& modo ad peccādum impulit: [Maledictus es] inquiens, pæna autem hic Dæmonis exprimitur,qua nobis cauēdus eſt, nō qua is vltimo Iudicio reſeruat; nam cum inter omnia animātia ait, pecora illi præponuntur non in poteſtate, ſed in conſeruatione naturæ ſuæ,quia pecora non amiſerunt beatitudinem aliquam cæleſtem; quam nunquam habuerunt,ſed in ſua natura quam acceperunt, vitā peragunt; Recentiores quidam negant hic cum animalibus & Iumentis Dæmonem comparari;nimia.n. eſſet abuſio;ſed per Iumenta intelligunt homines, qui curis huius mundi & ſollicitudinibus implicati terræ ſeruiunt.

Su-

Super pectus tuum gradieris & terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ.

ALIA littera habet vt inquit Hier. ſuper pectus tuum & ventrem gradieris, ventrem enim ſeptuaginta addiderunt. Ceterùm in Hebr. pectus tantùm habetur, vt cogitationum calliditatem & verſutias aperiret, quòd omnes greſſus eius nequitiæ eſſent & fraudes; ſed & id quod ſequitur, terram comedes, nos fauillam ex Hebr. ſeu puluerem dicere poſſumus; non dixit autē, Iubeo te ſupra pectus ambulare, & mandere; ſed ambulabis, vt prædixiſſe magis de ſerpente, quæ futura ſunt, videretur, quàm præſcripſiſſe quid faceret, Quia igitur forma ſtaturæ tuæ abuſus es, &

in

in familiaritatem animalis rationalis inſinuare te nō formidaſti, ſicut Dæmon qui te inſtrumento uſus, eſt è cælo delapſus, quia ſibi plus perſuaſit, quàm ſuę dignitatis erat, ita & tu aliam formam habeas impèro, & ſuper terram repas, ne tibi amplius ſuſpicere liceat, quoniam Dęmon eum erexerat mulierem al locuturus, ideo Iuſſit ei Deus, vt pectore ac ventre ſerperet. Quare Deus ſerpentem, qui à nobis non videtur pæna noſtris oculis haud ſubiecta inſectatur, inſtrumentum vero deceptionis manifeſtum perſpicue maledicto ſubiecit volens in ſerpente Dæmonis memoriam relinquere; [omnibus diebus vitæ tuæ.] Quibus poteſtatem habes decipiendi ante vltimam Iudicij pænam.

Inimicitias ponam inter te & mulierem, & inter ſemen tuum & ſemen illius, ipſa conteret caput tuum & tu inſidiaberis calcaneo eius.

HIc innuitur quòd Heuam reſipiſcentem valde pęnituerit, vnde Dęmon doluit, quaſi dicat, tu gaudebas, quia eam deieceras, at fruſtra, quia à muliere victus eris, & hoc videmus completum in pluribus mulieribus ſanctis nō ex propriis earum viribus, ſed ex diuino dono, quod in animas earum odium & omne genus inimicitiæ immiſit. At ſemen Dæmonis alios dęmones vocat, mulieris ſemē alios homines, quorum quidam erunt ſancti, & illi de homine deiecto inanem gloriam conterent atque con-

contemnent, & tu inſidiaberis, i. ſequeris, ſemper vt decipias. Inter ſemen tuum & ſemen illius; atqui mulier ſemen non habet ſed vir, quomodo ergo dictum eſt? an clarum eſt de Christo pronunciatum eſſe, quem ſine ſemine peperit virgo? ſingulare enim eſt ſemen; Itaq; de ſemine vno Chriſto dictum eſt; ipſe namque ſolus ita ſemen mulieris eſt, vt non viri ſemen ſit, quare recte additum eſt, & ſemen illius .ſ. Chriſti: Nam hic cum antiquo illo ſerpente fortiter dimicauit, nec illi vnquam in aliquo conſenſit, De beata igitur virgine dictum eſſe aiunt multi ex qua natus eſt Chriſtus, & illo tempore ex ea oriturus ad ſuperandum inimicū promittebatur, ideſt mortem, cuius ille auctor erat, deſtruendam, ſicut in Dauid ſcriptum eſt, De fructu ventris, &c. Nam quod ſequitur, Ipſa

con-

conteret, de fructu ventris Mariæ intelligunt, qui eſt Chriſtus, ideſt tu eum ita ſupplantabis vt moriatur; ille autem victor ſurget, & caput tuum conteret; quod eſt mors. Alia tamen littera, inquit Hier^s. habet, ipſe ſeruabit caput tuum, & tu eius calcaneum, & ſic legũt ſeptuaginta, quia & greſſus noſtri à colubro impediuntur, & Dominus Dæmonem ſub pedibus noſtris velociter ſubijciet. Inimicitiam igitur fæderiſq; neſciam faciam tibi mulierem, neque eam ſolam, ſed & ſemen eius ſemini tuo hoſtem perpetuum faciam. Ipſa tuũ ſeruabit caput (ſic legit Chriſoſt.) & tu eius calcaneum ſeruabis, ideſt tantum robur illi tribuam vt continue capiti tuo immineat; tu autem, vt ſub pedibus eius iaceas, efficiam. Quæ de ſerpente quem videmus, dicta ſunt, multo magis de illo qui non

eſt

eſt in conſpectu noſtro, intelligenda ſunt; etenim illum & pedibus noſtris ſubiecit humilem, & nos capiti eius imminere iuſſit. quod ſignificat lucas, inquiens, calcabitis ſuper ſerpentes & ſcorpios, additq; ſuper omnem virtutem inimici, ne de ſerpentibus ſenſum habentibus dictum exponamus.

Mulieri quoque dixit, multiplicabo ęrumnas tuas, & conceptus tuos, In dolore paries filios, & ſub poteſtate viri eris & ipſe dominabitur tui.

SEPTVAGINTA legunt, multiplicans multiplicabo triſtitias & gemitus tuos, nos ærumnas & cõceptus tuos, vt ait Hier[s]. & quod codex noſter ait, ſub poteſtate viri eris, ſeptuaginta legunt, ad virum

conuerſio tua, alij appetitus. Serpens prior pœna plectitur, quia primo mulierem decepit; Mulier poſterior, cui inqt, multiplicabo, &c. quia non vſa es tanta felicitate, vt oportebat, ſed bonorum affluentia te crimen ingrati animi non horrere ſuaſit, propterea ne laſciuia amplius te delectet, rem, magnam certe lætitiam afferentem, ideſt filiorũ propagationem à triſtitia vt ordiaris, & quanta fuerit inobedientiæ magnitudo, perpetui dolores præſertim partus tempore vt in memoriam reuocẽt curabo; quod præclare Chriſtus in Euang. inquit Io. 16. Et quoniam te in initio parem formaui, & eiuſdem dignitatis participem, atque honoris dignitate abuſa es, ideo te viro ſubijcio, ad quem ſemper ſpectare, & eum intueri ex animo delitiæ tuæ erunt: Notandum autem quod mulier in ſexu

pro-

proprio ſuſtinet triplicem pœnam, videlicet quia peccati grauitas tripliciter in muliere maior quàm in viro exiſtit, primum quia ipſa credens ſerpenti pluſquam Deo ſeducta eſt, & idcirco ait, Multiplicabo &c. Deinde quia pulcritudinem & ſuauitatem ligni mira delectatione concupiuit, ideo in dolore paries; Denique quia non contenta ſe pręuaricatam eſſe, virum ad comedendum impulit, ideo ſub poteſtate viri eris, & ipſe tui dominabitur; vtrumque vero dixit; nam, vt Iuriſconſulti aiunt, maior eſt capitis diminutio ſub dominatu eſſe, quàm ſub poteſtate, quia nunquam libera eſt; ſed eius tam ætas quàm conditio eſt ſub viri poteſtate, deinde cùm in manum conuenerit viri per legitimas coniugij tabulas, ſub illius dominatione exiſtit. Multiplicabo igitur ærumnas tuas præ viri

miſerijs.s.& conceptus tuos ad dolorem partus reſpiciens,qui omnes dolores ſuperat; nam in innocentiæ ſtatu ſine dolore partus fuiſſet, quia maturitatis impulſus fęminæ viſcera relaxaſſet; & nō ſolum ſub gubernatione viri eris, ſed ſub violento dominatu,vt te,quando ei videbitur, & verberibus & vulneribus affligat, quanuis comminatio hæc in ſalutem pijs mulieribus cōuertatur: & ſteriles & quæ virginitatem Deo vouent, his curis hic expreſſis minime premantur; Sed dicendum eſt generatim ad ſexum ipſum ſententiam hanc pertinere, non ita tamen vt ſingulas attingat, at eas tantum, quæ gignere aptæ ſunt,ſicut eſt mulierum natura cōmunis; ſteriles enim minus aptæ ſunt. Illa vero ſola vna duntaxat ab huius decreti cūctis malis prorſus immunis fuit,non quidem natura,

tura,ſed gratia eximia, virgo.s.maria. Recentior quidam etiam notat nō eſſe dictum mulieri,quia feciſti,vt ſerpenti,& infra Adæ, quia audiſti,præiudicium enim alijs expoſitionibus feciſſet,& illi potiſſimum de Sanctiſſima virgine, cui illa ratio conuenire non poterat, Quia &c.non enim in Heua continebatur,vt in illa peccaſſe dicatur.

Adæ vero dixit, quia audiſti vocem vxoris tuæ & comediſti de ligno ex quo tibi præceperam ne comederes, Maledicta terra in opere tuo.

MAxima & inexplicabilis Dei prouidentia erga hominem demonſtratur hoc loco,& cura;Sed perpendamus quid ait,Quoniam oblitus præcepti mei perſuadenti

denti tibi mulieri credidiſti, & tan ta in obſeruando mandato meo ne gligentia vſus es, nec timor te coer cuit, ſed eò tanta malitia tua proru pit, vt neque ab vnico ligno abſti nueris, cum ceteris frui tibi liceret, idcircò vt reipſa diſcas, quantũ facinus admiſeris, Maledicta &c. Nã ſi culpa in vxorem translata nullã delicti veniam impetrauit, qualem quis impetraturus eſſet, qui ſe propter vxorem ſic & ſic peccaſſe fateretur? ea enim de cauſa ſub viri poteſtate facta eſt, vt illa pareat, & caput pedes non ſequatur, quod tamen non raro euenire videmus; virum igitur coarguit, quia Dei præcepto vxoris voluntatem antepoſuit, & denuo gulæ ipſius arguit, quæ in ipſa preuaricatione poſt ſuperbiã pæna ſecunda exiſtit. [Quia audiſti] ideſt adimpleſti, vt quidam exponunt, Maledicta terra in opere

re

re tuo, aliàs, in operibus, vt legunt ſeptuaginta, quæ opera hic nõ ruris colendi, vt pleriq; arbitrantur, ſicut ait Hier. ſed ſignificant peccata, vt in Hebr. habetur; Aliqui propter te, ideſt propter delictum tuũ legunt. Nota quòd hic Deus maledicere dicitur, quod tamen homini prohibetur; at homo liuore vel appetitu vltionis agit, quod Deus niſi virtute ipſius iuſtitiæ non efficit, quem ſancti imitantur, ſicut Petrus in Simonem pecunias offerentem ac fraudantem maledictũ contulit. Ac terræ maledicitur non Adamo, vt cũcti propter quos ſcripta ſunt, terrerentur, ne ſimilia facientes ſimili pæna plecterẽtur; ipſe vero Cain, quia primæ preuaricationi hoc addidit, vt fuerit fratricida, maledicitur. In terram autem non aquas maledictum conijcitur, quia homo contra vetitum de fru-

ctu terræ comedit, ex aquis non bibit,& in aquis peccatum ob fructũ terræ commiſſum, abluendũ erat. Animalia quoque maledictum minus effugiũt quam aquatilia, quia terræ maledictæ fructibus paſcuntur, vnde Christus poſtquàm ſurrexit, piſcem nõ terreſtre animal guſtauit. Verum quòd Adamo pęna extrinſecus imponitur, cũ ait Maledicta, Heuę vero interior, cum inquit Multiplicabo, hæc ratio eſt, quia illa ſeducta virum ſeduxit; At non dixit, maledicta terra in ſemet ipſa, quia res inanimata huiuſmodi maledicti capax non eſt; Addit autem, in opere tuo, ideſt propter opus tuum, ideſt delictum tuum; vel maledicta, quia non feret ſponte ſua fructũ vt viuas, vel operi tuo non reſpondebit.

In laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ.

VEL in triſtitijs ſecundum ſeptuaginta. Videre licet quot ſæculis pænam hanc luimus, Vt autem poſteri etiam edoceantur vnde hæc ſupplicia emanarunt, declaratur hic quid ſibi velit in opere ſuo, quia nihil terra affert niſi laboraueris omni tempore quo viues, ideſt vſque ad mortem. Aliqui legunt cum dolore ex Hebr. quoniã Adam etiam in ſtatu innocentię agriculturam, ſed ſine dolore exercuiſſet.

Spinas & tribulos germinabit tibi.

POSTEA maledicti ſpetiem ac triſtitiæ cauſam magis docens ait, ſpinas &c. tibi &c. ſi non laboraue-

raueris, vt humanum peccatum an te oculos hominibus sẽper ponat, nec abſolute inquit, ſed tibi; pars enim maledicti eſt vt terra huiuſmodi impedimenta homini inferat atque egerminet; Erant quippe ſpinæ & tribuli, ſed laborem homini & afflictionem niſi poſt peccatum impoſuerunt; ſicut ſerpentes antea non nocebant.

Et comedes herbas terræ.

POSTQVAM arborum fructibus veſci noluiſti, contumacis ergo terræ herbam mandes; at ſupra dixit, ecce dedi vobis herbam virẽtem & lignum pomiferum in eſcã, cur nunc inquit, herbas terræ comedes? reſpondetur, Deum ad nutriẽda animalia herbam; ipſis vero primis parentibus lignum pomiferũ dediſſe; hic vero maledicendo cibũ iumen-

iumentorum herbam.ſ.præbuiſſe, quaſi dicat, qui prius paradyſi fructus mandebas.

In ſudore vultus tui paſceris pane tuo.

SENTENTIA generalis in omnes homines,à qua nemo excipitur;Inquit enim Deus,Te volebam ſine laboribus doloribuſq; vitã degere,ac magna frui felicitate; Verũ quoniam tanta ſecuritas tranquillitaſq; tibi nõ placuit,terræ maledicam,ne abſque ſatione & aratione, ſicut antea,fructus edat; ſed eos tu magno cum labore ac ſudore,moleſtijſq; multis colligas; oportebit ergo te ſudare, ſi terra panem tibi prebitura eſt. Duarum itaque rerum Adam nos hæredes reliquit, laboris in actione,ac doloris in perpeſſione; non ita ipſe paradyſum ac-

acceperat, ſed vt eum magna cum oblectatione coleret, ſibiq; ac poſteris ſuis cuſtodiret.

Donec reuertaris in terram de qua ſumptus es, quia puluis es, & in puluerem reuerteris.

QVIA puluis es, ſub forma corporis humani intelligitur, & in puluerem, ſub pulueris forma accipitur. Septuaginta legũt, quia terra es, & in terram ibis, ideſt ſuſtinebis hoc vſque ad finem vitæ. Ex quo conſtat inter viros fideles Chriſtum ſequentes etiam ipſam corporis mortem non lege naturę, qua nullam mortem homini conſtituit Deus, ſed merito peccati allatam fuiſſe, quoniam delictum vlciſcens Deus homini dixit, in quo tunc omnes eramus, terra es & in

ter-

terram ibis; vnde mors non violenta, ſed per diſſolutionē naturę ſupplicij cauſa oblata nobis fuiſſe ſignificatur. Qui vero iniuſtam eſſe damnationem arbitratur, metiri neſcit, quanta in peccando fuerit iniquitas, vbi tanta non erat errandi facilitas; ſed quis ſatis explicare valeat, quantum malum ſit in re facili non obedire? nō enim leue exiſtimare debet, quia in eſca non noxia, niſi quia prohibita, facinus admiſſum ſit, ſed in præcepto obediētia omnium virtutum cuſtos commendata fuit. Ceterum cum ſupra dixit, Adam vbi es, animæ mortem ſignificauit, ſed dicens, puluis es, mortem corporis, quæ illi accidit anima diſcedente, declarat; cuius ſentētiæ ſeueritatem natura ita ſentit, vt hominibus in ſumma antiquitus afflictione conſtitutis pro maximo doloris argumento caput cine

re aſpergere ſolenne fuerit; Verum
hæc propriæ conditionis recorda-
tio tunc vtilitatem affert, cum ex ſa
pienti humilitate proficiſcitur. De
ſecunda autem morte nihil dixiſſe
credendum eſt, quam propter euã
gelium occultam eſſe voluit, vbi ea
apertiſſime demonſtratur, vt mortẽ
iſtam omnibus communem eſſe, ſe
cundam vero non omnibus exiſte-
re pateat. At non explicauit tem-
pus, quia hominem ita voluit viue
re quaſi altera iudicium die ſubitu
rum, & rationem de factis proprijs
redditurum. Notandum nihilo-
minus eſt, cum peccatũ Adę totam
humanam naturam labefactarit, &
conſtans ſit opinio ipſum delicti
ſui valde pænituiſſe, non tamen na
turam ipſam redintegrari potuiſſe,
quia quodcunque eius meritũ per
ſonæ ſuæ duntaxat actus fuit, per
actum autem ſingularem, quòd na
tura

tura primi hominis vitiata fuerit, per accidens ſecutum eſt, quatenus eo priuato innocentiæ ſtatu per ipſum in alios illa deriuari minime potuit; non enim innocentiam recuperauit, licet in gratiam redierit Adam pœnitens, ſicut nec Iuſtitiam originalem, quam cum is acceperit non ex merito, ſed diuinæ gratiæ dono, gratia autem non meritis acquiratur, ſed gratis à Deo donetur, penitendo mereri potuit.

Et vocauit Adam nomen uxeris ſuæ Heua, eo quòd mater eſſet cunctorum viuentium.

SEPTVAGINTA legunt, vita, Heua quidem in vitam tranſfertur, quare autem vita appellata ſit, eò quòd mater cunctorum. ſ. futura, non enim tunc alicuius mater

erat;

erat; Sed mirabile videtur, quòd vbi mortis corporeę ſententia fere batur, iam ſpiritali morte mortuus illius vxorem Heuam, ideſt vitam appellarit; ſed dicendum eſt, ſicut ſupra non credidit Adam quod ei dixit Deus, quacunque die comederis, morte morieris, ſed mulierē non obijſſe animaduertens mādit, ſic nunc dicenti puluis es &c. nullam fidem habuiſſe, vt è contra, nomen vxoris vitam appellarit, quanuis, vt ait lyra, in Hebr. nomen Heuæ vitam pęnis ac miſerijs ſubiectā indicet, quæ mors potius nominari debeat.

Fecit quoque Zonas pelliceas & induit eos.

NEQVE ex natura neque ex arte eum veſtes habere decebat, quia ei fortiter pugnanti edito vir-

virtutis exemplo fulgentes veſtes paratæ erant, omnem aſtrorum nitorem ſuperantes, quibus non ſtatim indutus fuit, quia ad premium virtutis reſeruatę erãt, ad quas aſpirare non valuit Adam dæmonis perſuaſione impeditus; Et quoniã vtriq; indumento illo glorioſo & nitido indignos ſe præſtiterunt, fecit Dominus, ideſt iuſſit vt eſſent veſtiti togis pelliceis, vt ſe Domino non obediſſe memores eſſent; vel faciẽdi illis neceſſitatem impoſuit, & hoc ſignificationis gratia factũ eſt, & tamen confectum. Vel fecit, ideſt ſpiritu afflauit Adamum & Heuam, vt facerent ſibi tunicas pelliceas ex corticibus arborũ quaſi pellibus non animalium, nulla.n. ſacrificari adhuc iuſſum erat, ſicut de Paulo primo Eremita dicitur, eũ ſibi ex folijs palmarum veſtem texuiſſe; Alij tamen non probant in-

quiens ſcripturam nos ſequi debere, eamq́; ſimpliciter intelligere, atque cogitare nihil omnium rerum opifici difficile fuiſſe; Nonnulli vero aiunt ipſos feciſſe ſibi perizomata, ideſt ſubligacula, vt peccatum ſuum cælarent; Deum vero tunicas pelliceas, quibus totum eorum corpus induit, quia & in corpore & in anima eos ipſe iuſte damnauit; ſtultumque eſſe quærere, quo agẽte pelles ab animalibus deductæ ſint, aut vnde illę allatę ſint, ſed nos infinitam Dei bonitatem admirari debere, quæ præuaricatores legis ſuæ non contempſerit, ſed nudis illis pie prouiderit. At cur non dicamus Deum oſtendiſſe illis interius, & eos docuiſſe, vt animalia occiderent, & ſacrificia facerent? ſacrificium enim iam eis ſignificatũ fuiſſe; Nam & ipſe Adam factus fuit primus ſacerdos; & ita procul-

dubio

dubio ſacra confeciſſe creditur, vt magna ac fructuoſa pænitentia is amiſſam gratiam recuperarit, & in familiaritatem Dei venerit.

Et ait ecce Adam factus eſt quaſi vnus ex nobis Sciens bonum & malum.

QVOMODO per quoslibet & & quomodolibet dictum ſit hoc, Deus tamen dixit, nec aliter intelligendus eſt vnus ex nobis, niſi propter trinitatem multitudinis numerus accipiatur, ſicut ſupra, faciamus, dictum eſt, Ac ſunt verba non tam huic inſultantis, quàm ceteros ne ſuperbiãt, deterrentis; aut potius exprobrantis; Et vult Dominus per hæc verba in memoriam redigere, quomodo à Dęmone per ſerpentem decepti ſint, quoniam il

le dicebat, eritis ſicut Dij. At hoc per ironiam a Domino Deo dictũ eſt, vt oſtenderet ipſe Dęmonis promiſſionem falſiſsimam fuiſſe, ac vehementi dolore Adamum afficeret hoc ad illius memoriam reuocãs; Refellens ergo opinionem Adami, & quaſi obiurgans ait, an euenit quod arbitratus es, vt quaſi vnus eſſes ex nobis, ideſt quaſi Deus? eadem enim trinitas loquitur.

Nunc ergo ne forte mittat manum ſuam & ſumat de ligno vitæ & comedat & viuat in æternum.

APOSIOPESIS eſt, quæ irato & perturbato animo congruit; promptum enim eſt ſupplere; Emittamus eum de paradyſo; ſequitur enim ſcriptor, vbi ſermo

Dei

Dei deficit, Emiſit &c. ſimili vſus eſt apoſtolus verbo, ne forte Dei il lis pænitentiam &c.Impleto autem numero electorum illi de ligno vitæ, de quo ſupra nihil præceperat, quandoquidem illum immortalē feciſſet, guſtaturi erāt,& ſic ad beatum ſtatum migraturi,ſed cuſtodia adhibita eſt, ne qui indigni facti ſunt, vlterius attingant perpetuo peccaturi;Vnde ſatius fuit hinc ip ſos eijci,vt magis prouidentiæ quā indignationis fuerit illa eiectio. At non ideo dictum eſt,ne forte co medat & viuat,quia Deus illi vitā æternam inuiderit,ſed vt per mortem, impetum peccati detineret. Itaque mors non ſupplicium, ſed medicina fuit, nam ne in peccato viuat perpetuò,lignum vitæ prohibuit. Nec vt nonnulli arbitrātur, ait,ne forte, quia frequentandum eſſet neceſſario lignum tanquàm

perpetuandæ vitæ medicamento, ſed ſemel illo ſumpto in eternum vixiſſet corpus. Et licet poſt peccatum ſi de ligno comediſſet, nō propter hoc immortalitatem recuperaſſet, beneficio tamen illius cibi vitam magis prolungare potuiſſet, vnde ne viueret in æternum, ideſt vitam diuturnam degeret, non expediebat homini, vt in miſeria huius vitæ permaneret. Alienatus ergo à vita, quam ſi præceptū ſeruaſſet, erat cum angelis accepturus, ſed ab illa etiam, quam felici quodam corporis ſtatu in paradyſo ducebat, a ligno vitæ vtique ſeparari debuit, ſiue quòd ex illo ſubſiſteret ille felix corporis ſtatus, tanquam ex re quę videtur, virtute tamē quę conſpici nequit; ſiue quòd in eo ſacramentum quod videri poſſet, exiſteret ipſius ſapientiæ, quæ oculis noſtris nullo modo ſubſit, alienan

dus

dus vtique inde erat, vel iam moriturus, vel tanquam communione priuatus, vt ſolent in eccleſia à ſacramentis homines eccleſiaſtica diſciplina remoueri, ne viuat in æternum. ſ. in malum æternum; Iam. n. miſer factus, ſi æternus ſit, quid niſi miſeria æterna laborabit.

Emiſit eum Deus de paradyſo vt operaretur terram de qua ſumptus eſt.

ET mulier circa viri cultum de quo ſumpta, ſe exerceret. At non explicatur locus terræ certus ad quem Adam miſſus fuerit, ſeu quo ierit, vnde nec ſcitur vbi habitauerit, vbi ve mortuus fuerit, ſicut nec vbi factus fuerit, niſi quòd vt Rupert. ait, eum in Hebron 14. millibus paſſuum diſtante ab Hieroſo

limis ſepultum fuiſſe teſtatur Ioſue 14 c. Et Hebron antea cariat harbe vocabatur, Adam autem maximus ibi inter Enachim ſitus eſt, &c. porro cariatharbe quatuor ciuitas interpretatur, quod tres patriarchæ Abraam, Iſaac, & Iacob, & ante hos Adam maximus ibi ſiti ſint, licet hoc vltimum alij aliter exponant, vt ibi lyra Inquit. Chriſ. tamē Et Theodoretus ipſos ſeptuaginta ſequentes qui legunt, Eiecit Adam & collocauit eum ante paradyſū voluptatis, aiunt quod habitare iuſſerit Adam contra paradyſum, vt iugem dolorem caperet: Alius tamen in Hebr. ſenſus quàm hic intelligitur, inquit Hier[s]. Ait enim.

Et eiecit Adam, & collocauit ante paradyſum voluptis Cherubin, & flameum gladium atque verſatilem ad cuſtodiendam viam ligni vitæ.

ET Collocauit, ſiue habitare fecit ante paradyſum voluptatis Cherubin vt ait Hier^s. & flammeũ gladium, qui verteretur, & viam ligni vitæ cuſtodiret, non quòd ipſum Adam quem eiecerat Deus, voluerit eum habitare contra paradyſum, ſed quod illo eiecto ante fores paradyſi cherubin poſuerit ad cuſtodiendum illius veſtibulum, ne quis intrare poſſet. Et hoc ſignificandi gratia factum eſt, inquit Auguſtinus, ſed tamen actum; Hoc vt ordinauerit cherubin, per cæleſtes poteſtates effectum fuiſſe, etiã in paradyſo terreſtri credendum

eſt; Et quia homo & Dæmon vtrique.ſ.peccauerunt in paradyſo, & ne alterutri liceret iterum intrare, contra vtrunque cuſtodia collocata eſt, cherubin, ideſt angeli duo ſaltem vt Dæmonem repellãt, Igneus gladius vt hominem propulſet, verſatilis dictus, q̃a remoueri poteſt. An autem hæc flamma corporeus vere ſit ignis, an propter efficaciam ad impediendum viam appelletur flamma, incertum eſt. Theodorus tamen virtutes quaſdam quæ non videntur, neutiquam vocat cherubin, neque romphea illa ignea vis erat, ſed aſpectus rompheam & cherubin repreſentabat; cherubin autem appellat quicquid magnũ & potens eſt, Flammeum autẽ Gladium dicit ignem formidoloſum, inſtar gladij fulgurantẽ, vt aſpectus intuentibus eſſet horribilis, quem & verſatilem nominat, quaſi aſſi-

duo

duo motu flagrantem. Quare Irę Dei eſt quòd ante paradyſum flam meum gladium collocauit, miſericordiæ vero, quòd eundem verſatilem eſſe voluerit, quia is in aduentu filij remouendus ſit.

Hęc habui quę breuiter de hac materia dicerē; Si vero ea ab eccleſia, ſiue illius Antiſtitibus probata fuerint, me numine diuino afflatū fuiſſe firme credam; cum mihi perſuadeam in hoc opuſculo id meum eſſe duntaxat, quòd illius ſcribæ velociter ſcribentis calamus extiterim; ſin minus, curabo vt illa ſupprimantur; Verum tamen laborē hunc meum non modo gratum & acceptum multis, ſed iucundum etiam, vtilemq; fore ſpero, Dona ſua fouente Domino noſtro Ieſu Chriſto, atque gratioſa reddēte, qui viuit & regnat benedictus & gloriosus æternis ſæculis Amen.

Supra dictorum Allegoria.

Cap. Primum.

VERVM, quoniã inquit Paullus, quæcunq; ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta & edita fuiſſe. Et nos in natura noſtra totius creationis Simulachrum gerimus, & ideo quilibet homo μικρόκοσμος dictus eſt, ideſt paruus mundus, eò quòd mortalibus immortalia copulet, & ratione vtentia cũ rationis expertibus conglutinet, non abſurdum erit, quæcunque à me dicta ſunt, ſicut Hiſtoriæ ſenſus poſtulabat, ea ἀλληγορικῶς ſiue μυστικῶς

me

me ſtrictim attingere, multos doctores ſanctos imitando, ne cui forte in hac lucubratione mea hoc deſiderare in mentem veniret. Et quãquam Baſilius coarguit eos qui ἀλληγορικῶς exponunt quæ de creatione ſcripta ſunt, inquiens eos aquã dicere non aquam, & piſcem interpretari id quod ſibi ipſis videtur, & alia multa, quo cum ſentiunt græci alij multi; ſe autem cum fænum audiuit, fænum intelligere, & plãtam & piſcem &c. ſicut dicta ſunt, accipere; Nihilominus tamen ſi cum D. Auguſtino, Origene & alijs multis ſanctis doctoribus latinis præcipue eos ſequentibus erra uero, mihi condonatũ iri arbitror: Nam ſuperuacanea magis quàm mutila loqui malui.

Dicã igĩt, in principio Chriſto Deũ homines ſpiritui ſeruiẽtes, atq; cæleſtia meditantes, Et terrenis rebus

inhian-

inhiantes creaſſe; & quia terra carnis noſtræ nuda erat, antequam doctrina & bonis moribus imbuta eſſet; Cæcitas enim & ignorantia cordi noſtro craſſas tetraſque tenebras offundebat, Spiritus ſanctus cor noſtrum tenebricoſum fouebat, cuius flatu recreabamur, & vnda abluebamur. Ac primum angelorum natura facta eſt Dei viſione illuſtrata, nec non fidei lux & illuminatio apparuit, quia fundamentum ipſa eſt & baſis, quæ lux à Deo creata fuit, vt opera ipſius per eam mũdo nota fierent; Qui filios ſuos à peccatoribus diuiſit, Iuſtos quidẽ Diẽ, malos vero noctem appellans; ſic enim D. Paullus iuſtos lucis nomine nominauit, vos, inquiens, fuiſtis tenebræ; nunc lux in Domino. Deinde in eccleſia facta eſt ſcripturarum ſanctarum ſoliditas, quę Angelos earum lectione non indigentes,

tes, cum Deum ipſi intueãtur ac di
ligãt, diſcreuit ab inferioribus, qui
eas legere neceſſe habẽt, vt cogno
ſcant, quod inter carnem & ſpiri
tum, quaſi inter inferiores & ſupe-
riores aquas diſcrimen exiſtat. Ter
tio colligũtur ſeparatim homines
infideles, qui cupiditatum tempe-
ſtate, & carnis tentationibus qua-
tiuntur, vt appareat populus fidem
ſitiens; cui à ſuperbis fluctu iniqui
tatum ſuarum omnia turbantibus
ſegregato liceat bonorum fructus
operum edere, & proximo ſubſi-
dium afferre, eúmq; indigentẽ mi-
ſerari, & à potente iniuria affectũ
liberare; laboremus ergo nos aquas
ideſt peccata & vitia corporis no-
ſtri ſeparare, Et arida ad lucem ac
cedere audebit, terraq; appellabi-
tur, ex eo quòd fructus edere inci-
piet; Nam qui ſtudio ac diligẽtia
ſe exhibuerit terram fructum affe-

ren-

rentem, ſperare debebit ſe in terrã lacte & melle fluentem introductum iri. Facti ergo nos terra fructus vberes feramus, & in nobis omnium bonorum operum ſemina habere curemus, & virtutum in corde continere; Vt his in mentibus noſtris valde infixis omnes actus noſtros ex cordis theſauro emanantes ſecundum iuſtitiam moderemur. Cur autem inferiores aquæ in vnum locum congregentur, ſuperiores minime, ratio eſt, quia charitas ſemper amplificanda & dilatanda eſt, affectus autem animæ certa lege conſtringendi ſunt, ſi arida egerminans apparere debeat. Quatuor luminaria in firmamento legis infixa fulſerunt, Euangeliſtæ. i. & doctores inferioribus lumen ſapientiæ demonſtrantes, & prodijt ſyderum turba, ac numerus virorum refulgentium plenus,

nus,qui diiudicant inter ea quę sẽſui ſubiacent,& ea quæ intelligũtur; bene ergo ante egerminauit terra, poſtea luminaria facta ſunt, quia poſt bona opera lucis illuminatio ad contemplandam diuinæ virtutis ſpetiem aduenit. Studeamus & nos in nobis lumina Chriſtum & eccleſiã habere,quæ ſuſcepto lumine Chriſti omnes in tenebris ignorantiæ verſantes illuminat. Chriſtus enim lux eſt & ſol, luna vero eccleſia; ſtellæ Abraam, Moyſes,Dauid in veteri,in nouo teſtamento Paullus,Petrus,Ioannes, &c.& omnes qui Deo maxime placent. Sicut igitur corpora ſol & luna,ſic mentes noſtras Chriſtus & eccleſia illuminant, ſecundum proportionem tamen;non enim æque omnes Deo appropinquant.

Quinto facta ſunt reptilia.ſ.homines per baptiſma renouati,& vola-

tilia, ideſt animæ ſanctæ ad ſuperio ra volantes; & ſicut genera duo ani mantium ex vna ſede prodeunt; non vnam manſionem ſortiuntur; piſces enim in ſede ſua permanēt, volatilia ſurſum tolluntur; ſic de natura corrupta vniuerſa propago humani generis emanat; ſed alijs iuſte in ſua corruptione relictis, alijs ſurſum Dono Dei ad cæleſtem patriam elatis iudicij ſeruatur equa litas; Mens quoque noſtra à ſole il-luminata ex his quæ in ea sũt aquis repentia & volatilia, ideſt cogitatio nes bonas & malas producere iube tur, vt bonorum à malis diſcrimen exiſtat, quę vtraque ex corde exeũt. Sexto producit terra animam viuã, quando caro noſtra ab operibus mortuis abſtinens viuos virtutum ſurculos parturit ſecundum genus ſuum. s. ſanctorum vitam imitans; ſecundum enim genus noſtrum vi

uimus,

uimus, quando in corpore bono sã
ctos viros quaſi proximos imita-
mur; Deinde produxit terra homi-
nes feroces atque ſuperbos, ſimili-
ter & fideles ſimplices iuſte viuen-
tes, & ſanctos viros aſtute bonum
à malo diſcernẽtes, & quatenus fas
eſt, reptando terrena ſcrutantes,
vt æterna intelligant, non illos ve-
neno plenos qui ſe in huiuſmodi
cupiditatibus mundi terrenis im-
mergunt. Denique creauit Deus
hominem ad imaginem ſuam virũ
.ſ. perfectum, Qui nõ imitans quẽ-
libet ſanctorum, ſed ipſam virtutẽ
intuens & contemplans iuſtitiam
exercet, vt ipſam veritatem intelli-
gat ac ſequatur, & hic omnium ani
mantium, volatilium ac piſcium
poteſtatem habet, quia ſpiritu Deo
ſimilis effectus omnia iudicat, &
a nemine ipſe iudicatur.

Quomodo vero ad imaginem Dei

factus ſit mas & fæmina, ſciendum interiorem hominem ex ſpiritu & anima conſtare, mare. ſ. & fæmina, Qui ſi inter ſe concordes ſint, filios .ſ. ſenſus bonos & cogitationes vtiles gignere valent: ſi vero anima cum ſpiritu coniuncta corporeas voluptates declinet, & quandoque ſalutarib⁹ monitis ſpiritus pareat, & quandoque carnis vitijs aſſentiat, talis anima velut adultera legitime procreare nequit, & auerſa à Deo audit, quaſi meretrix facta es. Voluit etiam Dominus, vt ratio omni prauæ cogitationi & carnis perturbationi quaſi animanti ſenſus experti, & omnibus affectionibus & motibus animi dominetur. Dicet aliquis, quis cogitationē ferociorem compeſcere poterit? Si leones manſuetos reddimus, mentis noſtræ ferocitatem mutare non poterimus? ſi beſtias natura feroces

præ-

præter eorum naturam manſuefacimus, & eis quod natura inſitũ eſt auferimus, nos quæ natura nobis prçſtitit, conſeruare nequibimus? certe damnationi anſam damus, præſertim cum animæ noſtræ &c. ratio & timor Dei tributus ſit; vt à malis cauere, & mites eſſe valeam⁹, ſi velimus, & terram poſſidere, quã mitibus pollicitus eſt Dominus. Præterea dedit hominibus De⁹ herbam & fructus eius, qui corporei affectus intelligi quæunt, iram videlicet, & concupiſcentiam ſiue appetitum, qui nobis & beſtijs communis eſt; Nam quando ad correctionem delinquentis iraſcimur, fructu terræ veſcimur, quia peccatum reprimimus; Iuſtitiam exercemus; ſi vero ira ſine ratione longius progrediatur, vt etiam innocẽtes puniat, iſte beluarũ cibus erit; de concupiſcentia idem dicẽdum eſt &c.

eſt &c. Herba vero ſemen afferens fidelis quiſque eſt, qui ſanctorum egeſtati è bonis ſuis ſubſidiū fert, quos nos quoq; imitari debemus; Denique capitis huius finem faciā, poſtquam cōpletus eſt dies ſextus perfecto homine, qui vniuerſorū dominatum habet, & requieſcam, ſicut in homine facto, rationis capace, & ſui imitatore requieuit Deus. Gratias igitur ipſi immortales agamus qui huiuſmodi opus nauarit; Et nos homines & non beluas creauerit; quo ſummo priuilegio cū nos decorauerit, huius tanti beneficij à Deo in nos collati perpetuo memores eſſe debemus, quotidieq; illud commemorare, ſi ei grati eſſe velimus, cui ſit honor & gloria æternis ſeculis, Amen.

Cap.

Cap. Secundum.

POST ſex dierum opera, ſeptimus dies ſequitur, qui ſabbatũ vocatur, quo ante deſignabatur magnꝰ ille dies ſabbati, in quo Dominus ſemel in ſepulchro requieturus erat; ſed & ſãctitas illius diei, & illa Dei requies ſignificat, quod nos ſinguli poſt opera bona ad vitæ cæleſtis requietem tendemus. Vnde ſeptimus dies veſperam non habuiſſe ſcribitur, quia noſtrã perpetuam requietem indicat; vltima enim ſanctorũ requies æterna eſt. Ac ſupra dies numerati ſunt, quibus vniuerſitas ſæculi à capite vſq; ad finem quaſi breuis imago depicta eſt; nunc vnus dies dicitur, cuius nomine omne vitæ huius tempus ſignificatur. His enim paucis verbis omnis res creata ante animę

peccatum inſinuata eſt, quæ propter vigorem vitę virgultum dicta eſt, & terrenis cupiditatibus ſordidata tanquam ſuper terram eſſe dicitur: Nam antequam anima in peccatum laberetur, nondum Dominus ad irrigādum eam nubibus pluuiam ſcripturarum conceſſerat; Nondum Dominus carnem ſumpſerat, per quam poſtea ſancti euangelij largum imbrem infudit; nec ante homo erat qui terram coleret, quia poſt peccatum homo laborare cępit, & illis nubibus indiguit, vnde virgultum, ideſt anima virebat. Irrigabat autem terram fons vitæ, ſiue fluuius ideſt inundatio veritatis, vt pluuia non egeret; vel non erat agricola, quia nullus in virgine homo operam nauauit, vnde Chriſtus natus eſt; ſed fons Spiritus ſanctus terram matrē Domini noſtri Ieſu Chriſti irrigauit.

For-

Formauit igitur hominem, & factus eſt Chriſtus ex ſemine Dauid tanquam ex limo terræ, & dedit ſpiritũ, qui perfecit hominẽ Chriſtum, & factus eſt homo in animã viuentem, vt qui perfectus erat Deus, & homo perfectus crederet. Ceterum cum tanta ſit animæ præſtantia, non ne pudere nos decet ita vt pudorem cõſequatur rubor, quòd ordo à nobis perturbatus fuerit, & vſque adeo malitia creſcere permiſſa fuerit, vt regina à Throno ſiue ſede ſua deturbetur, cuius erat præſidere, ordinare, & imperare; & ab ijs qui eam eſſe generoſam ignorant, carnis appetitui parere cogatur? Nimirum examinemùs, quis ille erat formatus, antequam ſpiraculum vitæ infunderetur à Domino; non ne inanimata quædam imago erat, ad nihilũm vtilis? Et totum illud quod ad tantum honorem ipſum

ſum prouehit, quid eſt niſi hoc ſpiraculum? vnde poſt animæ migrationem corpus valde inſuaue & iniucundum apparet, & ob deformitatem horrēdum fugitur, quod cum ab anima regebatur, clarum, amabile, & ſpecioſum erat, & ad opera bona facienda accommodū; quare quanta ſit animæ nobilitas perpendamus, nec eā illicitis actionibus inquinemus; Sed Heliam, Ioannem Baptiſtam, & Paullum & ſimiles eis multos, qui iiſdem corporis neceſſitatibus preſſi incorruptam animam ſeruauerunt, imitari ſtudeamus, nec in colendo Chriſto illis inferiores eſſe velimus;

Plātauerat autem Paradyſum Hieruſalem ſurſum liberam inquam matrem noſtram, ſiue eccleſiam, quæ in canticis hortus concluſus dicitur, quæ à principio condita à Chriſto eſſe cognoſcitur, de quo. ſ. eccle-

eccleſia fluuius egrediebatur Chri ſti imaginem repreſentans de paterno fonte manantis, qui verbo prædicationis & baptiſmatis dono eam irrigat, diuiditur autem in euangelia quatuor, miſſa, vt cũctis gentibus prædicetur; In quo paradyſo ligna erant fructus afferentia, ſancti. ſ. multi opera bona nauantes, vel diſciplinæ vtiles mores pios producentes; In medio lignũ erat ſapientia. ſ. omnium bonorũ mater, lignum etiam ſcientiæ, libe rum. ſ. arbitrium, ſeu libera voluntas, quo guſtato per experientiam ſciebatur, quid inter malum quod appetitur & bonum quod relinquitur, interſit; Vel paradyſus ani ma eſt, ex qua tanquam ex fluuio quatuor virtutes Cardinales, prudentia, temperantia, fortitudo, & Iuſtitia, Phiſonis, Geonis, Tygris, & Euphratis nomine ſignificatæ

oriun-

oriuntur. In quo hominem collocauit, ideſt aſſumpſit Deus carnem & factus eſt caput eccleſiæ, vt voluntate patris ipſam omnibus gentibus impleret, & ſeruaret eos quos ſibi pater dederat, ſicuti cuſtodiuit, qua carne ſumpta Deo eccleſia copulata eſt; vnde arguuntur hæretici Chriſtum hominem ſolum arbitrantes. Atque Chriſtus omnes gentes quæ in ēccleſia forent, nomine ſuo donauit eas Chriſtianas, ideſt Chriſtum colentes vocans, quo prius inſignitæ non erant. Et quātumuis quis fidelis eſſet aut iuſtus, Chriſto tamen ſimilis eſſe & æquari non poterat; Nemo.n. genus hominum à morte liberare poterat, & ipſam ſuperare, vt ipſe, ſicut nec inuentus eſt quiſquam, qui librum aperire poſſet. Cui Pater per ſignum crucis mortem obtulit, proprio enim filio non pepercit,

cit, ipſe vero obdormiuit ſoporem
mortis in ſe admittens, & eo moriē
te facta eſt eccleſia de ſanguine,
qui ex eius latere lancea puncto
vnà cum aqua effluxit, quam ędifi-
care & ornare non ceſſat, vt eā glo
rioſam, & macula carentem patri
exhibeat. Et cum ipſe ſit vna cum
patre natura, vbi enim pater ſine fi
lio eſſe poteſt? eum tamē reliquit,
quatenus Verbum caro factum eſt,
vt ſponſæ ſuæ eccleſiæ ex gentibus
collectæ, quam ſui nominis parti-
cipem fecit, adhęreret, & matrem
ſynagogam deſeruit. O nos beati
qui tanto honore à Chriſto effecti
ſumus, vtinam tanto ingenio præ-
diti eſſemus, vt hoc eius admirabi-
le beneficium perpendere valere-
mus, qui perſpiciens nos propter
Adami præuaricationem morti de
ſtinatos eſſe, ſe exinaniuit, vt cun-
ctos a morte liberaret, qui eius præ
ceptis

ceptis obtemperarent, & ab eius ſponſa eccleſia non deſciſcerent. Obſecremus igitur ex toto corde D. N. Ieſum Chriſtum, vt talem is in nobis mentem immittat, vt hæc ſcrutari, & cum eo nos ipſos qui munere redemptionis iuſtitiam recuperauimus, coniungere, atque omnia incommoda eius amore, atque aduerſa tolerare velimus, ne omnino ab eo ſegregemur; Qui viuit & regnat ſempiternis ſeculorum ætatibus benedictus, Amen.

Cap.

Cap. Tertium.

SEd ſerpens callidior per mulierem decipit & nõ per virum; quia ratio ſeduci nequit, niſi delectatio antecedat; ſuaſionem quippe ſerpẽtem, mulierem animalem corporis ſenſum, rationem autem virum accipimus; ergo quando perſuaſio mala occurrit, quaſi ſerpens loquitur; ſed ſi ſola cogitatio ſuaſione illa delectetur, & ratione refrenante conſenſus nõ ſequatur, ſola mulier comediſſe videtur; at ſi mens ipſum delictum eſſe cõmittendum ſtatuat, iam vir deceptus eſt; Qui ſerpens, ideſt Dæmon ſuo ſermone verſutos hæreticos deſignat, qui illicita & cognitionem praui & recti pollicentes inquiunt, quare ſcientiam latẽtem reijcitis? noua ſemper exquirite, in

in boni maliq; ſcientiam penetrare contendite; At omnia ad carnē pertinentia perſuadent, eaque ſub aſpectum ſubijcere conantur, vt oculos interiores obſcurent, ſicuti Dæmon cum præſentis gloriam vitæ ſpondet, hoc dicit, eritis ſicut dij, perindeac ſi dicat, rerum terrenarum appetitum habete, vt in hoc mundo ſublimes appareatis. Mulier ergo videns ligni bonitatem comedit antequam vir, quia facilius carni dediti ad peccatum alliciuntur, quàm ſpiritui, qui nō tam facile in errorem inducuntur; cadunt tamen quandoque, cum poſt appetitus carnis delectationem etiam ratio peccato ſupponitur: Folijs autem Fici ſe contegunt (propter morum enim ſimplicitatem ante nudi erant) qui ſæculum aſperum amplectuntur, quique carnis voluntate vtuntur, & Hæreſis

pra-

prauitate decepti gratiaq́; Dei nudati tegumenta mendaciorum colligunt, ſubligacula ſibi malitiæ facientes, cum de Domino & eccleſia mentiuntur.
Ac deambulat Deus in illis & non ſtat, qui ſtabiles & firmi in eius pręceptis non pergunt, & poſt meridiem, quia ab eis lux veritatis appropinquantibus errorum tenebris aufertur, & ſe abſcondunt appetitus & ratio, quia à creatoris mandato auerſi in voluptatibus arbitrij ſui viuunt. Et vocauit Deus, vbi es, quia qui à fide & operibus bonis deſciuerunt, eos ad penitentiam prouocat. Verum ſerpentem execratur Deus innuens Dæmonē, qui toto tempore vſque ad Diem iudicij omnes aut ſuperbia, aut terrenarum rerū cupiditate tentabit. Mulieri vero, ideſt animali voluntati denunciat, quos perpeſſura eſt

ri tunicas, quibus mors ſignificata eſt, quæ naturæ poſt peccatum debebatur, ſ. eorum corpora in hanc mortalitatem carnis mutauit.

Qui ergo ad Deum conuertitur per afflictiones vrẽtes peccata ſua agnoſcendo & plenam ſcientiam charitatem. ſ. habendo, àd arborem vitæ Chriſtum peruenit, & viuet in æternum; Vnde bene ad cuſtodiendam viam ligni vitæ cherubin collocatus eſt, quia per diſciplinæ cæleſtis cognitionem & mundi huius afflictationum tolerantiam nobis ad cæleſtem patriam reditus patet, ex qua per præuaricationem, & corporearũ voluptatum appetitum expulſi fuimus. Cum igitur ipſo ligni eſu Adam primus ſibi poſteriſque ſuis mortem conſciuerit, ac tali præuaricatione nobis tãtum obfuerit, vt nunquàm redintegrari potuerimus; voluntas enim

peccans, & præcepti contemptio mortem nobis attulit, ad lignum crucis ſecundi Adam confugiendum eſt, a quo & immortalitate donati ſumus; ab illo enim primo eiecti de paradyſo, ab iſto reſtituti ſumus, & propter deteſtabile ſcelus vnum ſupplicij tanti Rei, peccatorum pondere per hunc leuati ſumus; Quare crucem Chriſti ſequi, & in ea omnem fiduciam collocare debemus, a qua redempti, & in patriam cęleſtem tranſlati ſumus. Hæc ex varijs doctoribus excerpta breuiter expoſui. Reliquum eſt, vt toto pectore Deum præpotentem atque immortalem precer, donum hoc mihi vt is largiatur, ne opus inane confecerim, quod eius immenſa benignitate me impetraturum ſpero, vt gratum illud lectoribus atque Iucundum futurum ſit, premium videlicet laborum ac

vigi-

vigiliarum mearũ certe mihi optatiſſimum; Et quod ad exitum illud perducendi opem mihi & auxiliũ tulerit, eidem Domino Deo gratias agere perpetuo & habere, quoad ſpiritum ducere mihi licebit, non intermittã. Qui eſt ex æterno tempore laudabilis & glorioſus,

Amen.

Errata ſic corrigenda.

Pag.	*90. lin.*	*13.*	*pluuias,*	*leg Pluuia.*
pag.	*130. lin.*	*1.*	*intuentur,*	*leg. intuetur.*
pag.	*151. lin.*	*13.*	*lagnum*	*leg. lignum.*
pag.	*181. lin*	*13.*	*fine,*	*leg. ſine.*
pag.	*214. lin.*	*1.*	*iudicauit,*	*leg. indicauit.*
pag.	*242. lin.*	*1.*	*inquiens,*	*leg. inquientes.*
pag.	*245. lin.*	*2.*	*Dei,*	*leg. det.*

Regiſtrum.

†ABCDEFGHIKLMNOP QRS.

Omnes ſunt Quaterniones, præter S. Duerniones.

FERRARIAE,

EXCVDEBAT Victorius Baldinus, Typographus Ducalis. 1589.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

1-6-2